Αἰσθανόμενος τὴν λεπτότητα τῶν ἀλληγορικῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Ὠριγένους, ἠβουλήθη βαδίσαι τὴν μέσην ὁδὸν μεταξὺ τῶν ἀψύχων ὀπαδῶν τῆς κατὰ γράμμα ἑρμηνείας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ἀκολούθων τῆς ἀλληγορικῆς (1)· ἀλλ᾽ ἔσθ᾽ ὅτε εἶχε μείζονα κλίσιν πρὸς τὴν ἀλληγορικήν. Ἐν τῷ προλόγῳ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ψαλμῶν, περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, τῆς τάξεως καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἐνταῦθα ὡσαύτως ἀπαριθμεῖ τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου οὐκ ἠβούλετο, κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ λόγους, εἶναι ἅπασι καταληπτός (2). Ἡ ἑρμηνεία αὕτη, καί τοι σπανίως ἀκολουθεῖ τῇ κατὰ γράμμα καὶ ἀκριβεῖ ἐννοίᾳ τοῦ κειμένου, ὑπ᾽ ἄλλας ἐπόψεις ὅμως ἐστὶν ἀξία τοῦ σεβασμοῦ, οὗ ἀπήλαυε καὶ παρὰ τοῦ Ἱερωνύμου (3). Ἀναμνηστέον προσέτι, ὅτι ὁ ἅγιος Ἱλάριος ἦν ὁ πρῶτος ἐν τῇ Δύσει ἑρμηνευτὴς τῆς ἁγίας Γραφῆς.

§. 122. Ζήνων ἐπίσκοπος Οὐηρῶνος καὶ συγγράμματα αὐτοῦ.

Ζήνων ὁ Οὐηρῶνος ἐπίσκοπος ἦν τὸ γένος Ἕλλην, καταγόμενος ἐκ τῆς Συρίας. Ἐπιθυμῶν τυχεῖν χριστιανικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐποιήσατο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁδοιπορίας κατὰ τὴν Ἀνατολήν, ὅθεν μεταβὰς εἰς Ἰταλίαν, ἐξελέξατο τὴν Οὐηρῶνα ὡς τόπον τῆς ἑαυτοῦ διαμονῆς (4). Μετὰ τὸν Κρικῖνον ἐξελέχθη (τῷ 362) ἐπίσκοπος Οὐηρῶ-

---

(1) In Psalm 38. n. 2. p. 157. iu Psalm. 124. §. 1. in Psalm. 63. §. 2, 3. Introit. in Psalm. 1. §. 2, 3.—

(2) In Math. c. 19. §. 14. cap. 12. §. 1.

(3) « Commentarios viri eloquentissimi Hilarii et beati Martyris Victorini, quos in Mathaes diverso sermone, sed una gratia Spiritus, ediderunt, ad vos mittere disposui ». Hieronym., Prœmio *in Explanat.* Origenis in Luccam. πρβλ. Epist. 145 ad Damas.— Cassian., lib. VII de Incarnatione, cap. XXIV.

(4) Ὁ βίος τοῦ ἁγίου Ζήνωνος κατεχωρίσθη ἐν τῇ «Χριστιανικῇ Αναγνώσει», ἀλλ᾽ οὐκ ἄνευ σφαλμάτων. Ἐκ τοῦ ὅτι ἐξεφώνησεν ἐγκωμιαστικὸν λόγον Ἀρκαδίῳ τῷ μάρτυρι Καισαρείας τῆς Μαυρητανίας, συμπεραίνουσιν, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Ἀφρικῇ (Lib. II. tract. XVIII.)· ἀλλὰ τὸ συμπέ-

νος. Τοῦτο συνέβη, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐθνισμὸς ἦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας, καὶ ἐν Οὐηρῶνι καὶ τοῖς περιχώροις αὐτῆς ἦσαν πολλοὶ Ἐθνικοὶ καὶ Ἀρειανοί. Μετὰ πάσης προθυμίας ἤρξατο ὁ ποιμὴν διασκεδαννύναι τὸ σκότος τοῦ ἐθνισμοῦ τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας: «ἐλούοντο ἐν τῷ σωτηρίῳ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος, ὑποτασσόμενοι τῇ δυνάμει τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ τῶν θαυμάτων» ([1]). Ἡ ἀγάπη ἡ ἀγαθοποιὸς πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἐξ ἔργων ἐδείκνυεν ἐν τῷ ποιμένι τοῦ Χριστοῦ τὸν ἄγγελον τῆς ἀγαθῆς βουλῆς τοῦ Κυρίου ([2])· ἡ δὲ αὐστηρὰ εὐσέβεια τοῦ ποιμένος ἐποιεῖτο χρῆσιν πάντων τῶν μέσων εἰς παρασκευὴν ἀξίων κηρύκων τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ([3]). Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίου καὶ Οὐάλεντος ἦν ἀδύνατον ἥσυχον ἐάσαι τὸν πρόμαχον τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ([4]), καὶ ἔργῳ ἐγεύσατο τῆς σωτηρίου ἡδονῆς τῆς χριστιανικῆς ὑπομονῆς, ἣν ἐκήρυττε τοῖς ἄλλοις ([5]). Ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων ἐπίσκοπος, ἐτίθει εἰς παράδειγμα τῷ διαδόχῳ τοῦ Ζήνωνος Συαγρίῳ τὸν ζῆλον καὶ τὴν σύνεσιν, οἷς «ὁ μακαρίας μνήμης Ζήνων διῴκει τὰς παρθένους τῆς Οὐηρῶνος» ([6]), καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δείκνυσιν, ὅτι ὁ ὁμολογητὴς καὶ θαυματουργὸς ἐτελεύτησε τῷ 380 ([7]).

ρασμά ἐστι λίαν ἀσθενές. Anonymus Pipinianus: A Syria veniendo usque in Italiam. De Verone laud. ap. Mabillon. in analectis p. 410.

([1]) Zenonis lib. II. tract. 28. 38. 42. Anon. Pipinian. apud Mabill. Περὶ οἰκοδομῆς ναοῦ Zeno lib. tract. 14. p. 103, 106. Anonym. Pipinianus: multa per ipsum omnipotens Deus ostendit mirabilia (Act. SS. ad 12 April.). Ἐκεῖνο, ὅπερ διηγεῖται ὁ Νοτάριος Κορονάτος περὶ τῆς ἐκδιώξεως ἀκαθάρτου πνεύματος ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Γαλλιηνοῦ, ἀληθῶς ἐγένετο (Anon. Pipinian.), ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Γαλλιηνοῦ (Χριστιαν. Ἀνάγν.), ὃς ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος οὐκ ἦν ἐν τοῖς ζῶσι.

([2]) Zeno lib. I. tract. XIII. p. 83.

([3]) Lib. II. tract. L. de pascha p. 261.

([4]) Lib. I. tract. I. lib. II. tract. 1—8.—

([5]) Lib. I. tract. 6. de patientia.—

([6]) S. Ambrosii ep. V. ad Syagrium.

([7]) Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Ζήνωνος τελεῖται τῇ ιβ'. Ἀπριλίου. Ἐν τῷ

Τὰ συγγράμματα τοῦ «περικλεοῦς διδασκάλου»—δέκα καὶ ἓξ μακραὶ πραγματεῖαι καὶ ἑβδομήκοντα ἑπτὰ (¹) βραχεῖαι (²), δεικνῦ-

Μηνολογίῳ σημειοῦται, ὅτι ἐν τῷ μαρτυρολογίῳ δείκνυται ἡ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν τελουμένη μνήμη τοῦ ἱερομάρτυρος Ζήνωνος, τοῦ μνημονευομένου παρὰ τῷ Πάπᾳ Γρηγορίῳ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος (Dialog. lib. 3. c. 19) τῷ ὄντι ἐκάλεσε μάρτυρα τὸν ἅγιον Ζήνωνα ἐπισκ. Οὐηρῶνος. Ἀλλ' ἐν τῷ ρωμαϊκῷ μαρτυρολογίῳ ἔθηκαν ὕστερον ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁμολογητοῦ τὸ ὄνομα τοῦ μάρτυρος, παρασυρθέντες, φαίνεται, ἐκ τῆς τοῦ ὀνόματος χρήσεως παρὰ τῷ Γρηγορίῳ, καλοῦντι μάρτυρας καὶ τοὺς λοιποὺς ὁμολογητάς, κατὰ τὴν εὐρυτέραν τῆς λέξεως σημασίαν. Ἐν τῇ περὶ ἐγκρατείας ὁμιλίᾳ ὁ Ζήνων ἀναφέρων τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου: «ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι», λέγει: «At cum ante annos ferme quadringentos, vel eo amplius, apostolicum hoc operetur edictum—cur ego christiano orbe ipso pene jam toto . . . ac non plene denuntiem . . .» Οἱ λόγοι οὗτοι, καίπερ μὴ περιέχοντες ἀκριβῆ τῶν ἐτῶν ἀπαρίθμησιν, δεικνῦσιν ὅμως κατὰ προσέγγισιν τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐδίδασκεν ὁ ἅγιος Ζήνων.—

(¹) Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἀπαριθμοῦνται ὑπὸ τοῦ Πατερίου ἐπισκόπου Οὐηρῶνος, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα (de contemptu can. par. I. Ep. Synodica ad Presbyteros) καὶ Ἰωάννου Πρεσβυτέρου Οὐηρῶνος, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ιγ'. αἰῶνα. (Histor. imperial lib. I.) Ὁ τελευταῖος προστίθησι: haec ipsius scripta ipse legi et vidi. Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Πρεσβυτέρου γενομένῃ ἀπαριθμήσει τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ζήνωνος ἀφ' ἑνὸς μὲν οὐ μνημονεύονται συγγράμματά τινα, μνημονευθέντα ὑπὸ Πατερίου καὶ διασωθέντα ἐν τοῖς μέχρις ἡμῶν ἀφικομένοις ἀπογράφοις τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ζήνωνος, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀναφέρονται καὶ συγγράμματα, συνταχθέντα ὑπ' ἄλλων διδασκάλων. Εἰς ταῦτα τὰ τελευταῖα ἀνήκουσι α'.] ὁμιλίαι (tractatus) περὶ φθόνου, καὶ εἰς τό: πρόσεχε σεαυτῷ, ἀποτελοῦσαι μέρος τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Μ. Βασιλείου· β'.] εἰς τοὺς Ψαλμούς· γ'.] περὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ πρ. Ἠσαΐου, ἀνήκουσαι εἰς τὸν ἕλληνα ἐπίσκοπον Ποτάμιον, γράψαντα ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον τὸν Ἀλεξανδρείας. Ἡ περίστασις αὕτη παρώρμησέ τινας τῶν κριτικῶν (τὸν Δουπῖνον καὶ τὸν Κεϊλλίερον) ἀρνηθῆναι τὴν γνησιότητα καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Ζήνωνος συγγραμμάτων. Ἀλλ' οἱ σοφοὶ ἀδελφοὶ Βαλλερῖνοι (Ballerini) διεσκέδασαν πᾶσαν περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ζήνωνος ἀμφιβολίαν, διακρί-

σιν, ὅτι ἦν εἰδήμων οὐ μόνον τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς φιλολογίας ([3]), ἀλλὰ καὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ταῦτα περιέχουσι ποιμαντικὰς διδασκαλίας περὶ πάντων τῶν ἀναγκαίων τῷ χριστιανῷ κατὰ τὰς περιστάσεις τοῦ τότε χρόνου. Ἐκτὸς τῆς γενικῆς διδασκαλίας περὶ πίστεως ὁ ἅγιος Ζήνων συνέγραψε πρὸς ἔλεγχον τῶν Ἀρειανῶν καὶ πολλὰς ὁμιλίας περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ([4]). Ὡς κῆρυξ δὲ τῆς πίστεως προπαρεσκεύαζε τοὺς κατηχουμένους πρὸς τὸ βάπτισμα, καὶ τοὺς νεοφωτίστους ἐφώτιζε ταῖς περὶ τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως διδασκαλίαις. Ἐκ τῶν 35 βραχειῶν αὐτοῦ πραγματειῶν δῆλον, ὅτι τὸ βάπτισμα ἐτελεῖτο παρ' αὐτῷ διὰ τῆς ἐν τῷ ὕδατι καταδύσεως, καὶ οὐχὶ τῷ ραντισμῷ ([5]). Ὁ ἅγιος Ζήνων ἐδίδασκε περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ([6]), περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ([7]), περὶ τῆς ἀναστάσεως ([8]), καὶ περὶ τῆς κρίσεως ([9]). Πλήρεις πειθοῦς εἰσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ περὶ ὑπομονῆς, περὶ σωφροσύνης, περὶ ἐγκρατείας, περὶ ἀληθείας, περὶ πλεονεξίας, περὶ φόβου Θεοῦ κ. τ. λ. ([0]). Ἐκτὸς τούτου ὁ εὐσεβὴς φίλος τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων εὑρήσει ἐν ταῖς ὁμιλίαις τοῦ ἁγίου Ζήνωνος πολλὰς εἰδήσεις περὶ τῆς εὐσεβοῦς ἀρχαιότητος.

ναντες πάντα τὰ γνήσια αὐτοῦ πονήματα δι' ἐξόχου κριτικῆς, καὶ ἐκδόντες αὐτὰ ἐν Οὐηρῶνι τῷ 1739. Ἄλλη δ' ἔκδοσις τῶν γνησίων συγγραμμάτων, ἄνευ κριτικῆς ἐρεύνης, ἐγένετο ὑπὸ Γαλλανδίου ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Πατέρων.—

([2]) Τῇ λέξει tractatus, ὠνόμαζον καὶ τοὺς λόγους, ἢ τὰς διδαχάς, ὡς ὀνομάζονται ἐν τοῖς χειρογράφοις τὰ συγγράμματα τοῦ Ζήνωνος. Οὕτω παρὰ τῷ ἁγίῳ Κυπριανῷ liber de eleimosyna, p. 241. παρ' Ἀμβροσίῳ de officiis I. c. 99. 101. Ἐντεῦθεν *Tractatus* παρὰ τῷ Ζήνωνι ἐσήμαινεν ἂν διδασκαλίας ἢ κήρυγμα ἢ πραγματείας.

([3]) Ἀναφέρει χωρία ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐκ Ρωμαίων συγγραφέων.

([4]) Tract. brev. 1—6.

([5]) Invitat. ad fontem, tract. 30—37. Septem ad Neophytos post baptysma, tract. 38—44. Tractat. de Die Dominico Paschalis (tr. 45—53), de Exodo (tract. 54—68), de Daniele (69—77). Πᾶσαι ἀναφέρονται εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα, ὅτε ἐτελεῖτο τὸ βάπτισμα καὶ ἀνεγινώσκετο ἡ ἱστορία τῆς Ἐξόδου καὶ ἡ τοῦ Δανιήλ.

([6]) Tract. br. 22—28.

([7]) Tract. br. 7—9 καὶ 29.

([8]) Tract. long. 16.

([9]) Tract. br. 21.

([0]) Tract. long. 1—11.

§. 123. Ὄπτατος ὁ Μιλεύης ἐπίσκοπος.

Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄχθης τῆς Μεσογείου, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας, ἐν Νουμιδίᾳ ἀνέβραζον αἱ ἔριδες τῶν φανατικῶν Δονατιστῶν. Ὄπτατος ὁ Μιλεύης τῆς ἐν Νουμιδίᾳ ἐπίσκοπος κατέστη ἔνδοξος διὰ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ πρὸς τοὺς Δονατιστάς, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας τοῦ βίου αὐτοῦ περιστάσεις μένει τέλεον ἄγνωστος. Γνωστὸν μόνον, ὅτι ἐξεπαιδεύθη ἐν ἐθνικῇ σχολῇ (1). Τῷ 370 εἰς ἀπόκρισιν τοῦ συγγράμματος τοῦ Δονατιστοῦ Παρμενιανοῦ ὁ μακάριος Ὄπτατος ἔγραψε σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον: de schismate Donatistarum adversus Parmenianum (περὶ τοῦ σχίσματος τῶν Δονατιστῶν κατὰ Παρμενιανοῦ) (2). Ἔπειτα δὲ ἐπὶ τοῦ Πάπα Σιρικίου (τῷ 385) ἐπεθεώρησεν αὖθις τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ, καὶ προσέθηκε τὸ ἕβδομον βιβλίον (3).

Ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος συναριθμεῖ τὸν Ὄπτατον τῷ Κυπριανῷ, τῷ Ἱλαρίῳ, καὶ τῷ Ἀμβροσίῳ (4)· κατὰ τὴν ἀπόφανσιν αὐτοῦ ἐστι: «Venerabilis memoriæ Milevitanus episcopus Catholicæ communionis (ἀξιοσεβάστου μνήμης Μιλεύης ἐπίσκοπος τῆς καθ-

(1) August. de doctr. christiana lib. II. c. 40. num. 61.

(2) Ὁ Ἱερώνυμος (de vir. illustr. c. 121) λέγει, ὅτι τὸ σύγγραμμα ἐγράφη ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος (Sub Valentiniano et Valente principibus) (364 –375). Ἐν αὐτῷ τῷ συγγράμματι εἴρηται: «Nam ferme ante annos sexaginta, et quod excurrit, per totam Africam persecutionis est divagata tempestas, quae alios fecerit martyres, alios confessores, nonnulos funestam prostravit in mortem, latentes dimisit illaesos» (lib. I. c. XIII.). Ἡ καταιγὶς αὕτη συνέβη ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ τῷ 304—305. Ὁ αἱρετικὸς Φωτεινὸς καλεῖται αἱρετικὸς praesentis temporis (τοῦ παρόντος χρόνου) (lib. IV. c. 5)· ἐπομένως ἀπέθανε, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Ἱερωνύμου, τῷ 376.

(3) Ἐν τῷ β΄. βιβλίῳ, κεφ. 3, λέγει: «Damaso (successit) Siricius, hodie qui noster est socius». Ὁ Σιρίκιος ἦν Πάπας ἀπὸ τοῦ 384.

(4) Lib. II. de doctr. christ. c. 40. num. 61. «Nonne aspicimus quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus doctor suavissimus et martyr baetissimus; quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, ut de viris taceam». —

ολικῆς κοινωνίας) [1]· ὁ δὲ Φουλγέντιος ὠνόμαζεν αὐτὸν ἅγιον [2]. Αὐτὸς ὁ Ὄπτατος δείκνυσι τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐξ αὐτοῦ βιβλίων: «Sed mihi videtur primo loco traditorum et schismaticorum indicandas esse civitates, personas, et nomina: ut quæ a te de iis dicta sunt, veros auctores et certos reos suos agnoscant. Deinde mihi discendum est, quæ, vel ubi sit una ecclesia, quae est: quia praeter unam altera non est. Tertio, a nobis militem non esse petitum, et ad nos non pertinere, quod ab operariis unitatis dicitur esse commissum. Quarto loco, qui sit peccator, cujus sacrificium repudiat Deus, vel cujus oleum fugiendum sit. Quinto, de Baptismate. Sexto, de inconsideratis praesumptionibus et erroribus vestris»: «Ἀναγκαῖον παρίσταταί μοι δεῖξαι πρῶτον τὴν κοινωνίαν, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν προδοτῶν καὶ σχισματικῶν, ἵνα γένωνται γνωστοὶ οἱ ἀληθεῖς αὐτουργοὶ τῶν περὶ αὐτῶν ᾀδομένων· ἔπειτα ῥητέον τίς, ἢ ποῦ ἐστιν ἡ μία ἀληθὴς Ἐκκλησία, ἅ τε δὴ οὐκ οὔσης ἑτέρας ἐκτὸς τῆς μιᾶς. Τρίτον, δειχθήσεται, ὅτι στρατιὰν οὐ προεκαλέσαμεν ἡμεῖς, καὶ πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἀναφέρεται ἐκεῖνο, ὅπερ λέγεται, ὅτι ἔπραξαν οἱ ἐργάται τῆς ἑνότητος. Τέταρτον: τὶς ὁ ἁμαρτωλός, οὗ τὴν θυσίαν οὐ δέχεται ὁ Θεός, ἢ οὗ τὸ ἔλαιον φευκτέον; Πέμπτον: περὶ τοῦ βαπτίσματος. Τὸ ἕκτον βιβλίον πραγματεύεται περὶ τῶν ἀλόγων προλήψεων καὶ πλανῶν ὑμῶν» (lib. I. c. VII). Τὸ δ' ἕβδομον βιβλίον περιέχει τρεῖς προσθήκας τοῖς τρισὶ βιβλίοις τοῦ συγγράμματος.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ μακαρίου Ὀπτάτου ἀνέγνωσαν μετὰ σε-

---

(1) Lib. I. contra epistolam Parmeniani, cap. XIII. num. 5.—

(2) Lib. II. ad Monimum, cap. XIII. «Sanctus autem Milevitanus episcopus in sexto adversus Parmenianum libro consilium de virginibus Paulum supererogasse testatur his verbis: *Virginitas enim voluntatis res est, non necessitatis, et caetera, quae habentur infra*, lib. VI. §. 4. pag. 94. et cap. 15. Neque enim a veritate receditur in hac supererogatione Apostoli, sive quod Sanctus Ambrosius, sive quod Sanctus Augustinus, sive quod Sanctus Optatus senserunt a nobis quoque salva veritate fidei sentiatur». Ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Ὀπτάτου τελεῖται τῇ δ'. Ἰουνίου. Martyrologium Romanum ad 4. d. Junii: Milevi in Numidia sancti Optati episcopi, doctrina et sanctitate conspicui».—

βασμοῦ ὁ Αὐγουστῖνος, ὁ Ἱερώνυμος, ὁ Φουλγέντιος, καὶ πάντες οἱ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου εἰδήμονες τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ἐν τούτῳ λεπτομερῶς ἀναπτύσσεται ἡ ἔννοια περὶ τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ πόσον οἱ ἀποχωριζόμενοι τῆς Ἐκκλησίας ματαίως φαντάζονται σωτηρίαν [*]. Ὁ μακάριος διδάσκαλος ποιεῖται λόγον περὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς φύσεως ἡμῶν, περὶ τοῦ ἀναμαρτήτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν (1), περὶ τῆς ἐξιλαστικῆς δυνάμεως τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ (2) καὶ περὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος (3), τοῦ Μύρου (4), τῆς θείας Εὐχαριστίας (5). Τοῖς ἐν Ρωσσίᾳ σχισματικοῖς δύναταί τις δεῖξαι ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Δονατισταὶ ἡγοῦντο βδελυρὸν κοινωνεῖν ἔν τε τῇ τροφῇ καὶ ταῖς προσευχαῖς τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ ἀπέφευγον τοὺς ναοὺς αὐτῶν, καὶ πῶς ἡ ἁγία Ἐκκλησία ἐκάλει αὐτοὺς διὰ τοῦτο ἄφρονας καὶ λοιμὸν τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι οἱ Δονατισταὶ ἀπεχωρίζοντο τῆς Ἐκκλησίας οὐ διὰ τὸ γράμμα, ἀλλὰ διὰ τὴν ζωήν.—

§. 124. Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας. Βίος αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ρωσσικοῦ σχίσματος οὐδὲν ὄνομα ἐπαναλαμβάνεται οὕτω συνεχῶς, ὅσον τὸ τοῦ ἁγίου Μελετίου.

Ὁ τὸ γένος Ἀρμένιος, ἐκ τῆς πόλεως Μελιτινῆς, Μελέτιος

[*] Ἰδοὺ οἱ περὶ τῆς Ἐκκλησίας λόγοι αὐτοῦ: «Μία ἐστὶν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ τὴν αὐτὴν πίστιν ὁμολογοῦσα, καὶ τὰς ψυχὰς εἰς ἓν συνέχουσα . . . Τῷ σχίσματι ἀποχωρίζεταί τις τοῦ σώματος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀποσπᾶται τοῦ μητρικοῦ αὐτῆς κόλπου, καὶ παραδίδοται τῷ πνεύματι τῆς ἀποστασίας» (lib. I. de Schism. Donat.) « . . . Ἡ Ἐκκλησία οὖν ἐστι μία, ἧς ἡ ἁγιότης συνάγεται ἐκ τῶν μυστηρίων· οὐκ ἐκ τῆς ὑπερηφανείας τῶν προσώπων κρίνεται· ταύτην οὖν τὴν μίαν περιστερὰν καὶ ἀγαπητὴν νύμφην ὁ Χριστὸς ὀνομάζει ἑαυτοῦ. Αὕτη παρὰ πᾶσι τοῖς αἱρετικοῖς καὶ σχισματικοῖς οὐ δύναται εἶναι . . . Ποῦ οὖν ἔσται ἡ ἰδιότης τοῦ καθολικοῦ ὀνόματος; διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δι' ὃ ἔχει προνόμιον τοῦ εἶναι διεσπαρμένη ἁπανταχῆ . . .» (lib. II. c. l.). Σ. Μ.

(1) Lib. I. c. 3.
(2) Lib. III. c. ll.
(3) Lib. V. c. 3, 4.
(4) Lib. II. c. 28.
(5) Lib. VI. c. l.

ἐξελέγη περὶ τὸ τνζ΄. ἐπίσκοπος Σεβαστείας. Τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τῶν Σεβαστείας κατοίκων ἠνάγκασε τὸν πρᾶον ποιμένα καταλιπεῖν τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἀποχωρῆσαι εἰς τὴν κατὰ τὴν Συρίαν Βέρροιαν (1), ἵνα διαγάγῃ βίον μονήρη. Ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας μετὰ τὸν ἅγιον Εὐστάθιον (§. 97.), ὁτὲ μὲν εἶχεν ἀρειανοὺς ποιμένας, ὁτὲ δὲ ἔμενεν ἄνευ ποιμένος (2). Τῷ τξα΄. οἱ Ἀντιοχεῖς, ὀρθόδοξοί τε καὶ ἀρειανοί, ἐξελέξαντο ποιμένα αὐτῶν τὸν Μελέτιον. Ὁ ἅγιος Εὐσέβιος ὁ Σαμοσάτων, ὁ τότε πιστὸς τῆς ὀρθοδοξίας φύλαξ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀνεκοινώσατο τῇ αὐλῇ διὰ γραμμάτων τὸ ψήφισμα τῶν Ἀντιοχέων· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ οἱ Ἀρειανοὶ ὑπεστήριξαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου. Εἰς ὑπάντησιν τοῦ νέου ποιμένος ἐξῆλθον ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀντιοχείας, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοί. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐδόθη ἀφορμή, ἵνα δειχθῇ οἷος ἦν ὁ Μελέτιος. Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος προὔτεινε συνόδῳ ἐπισκόπων, ἵνα οἱ τούτων διαπρεπεῖς κατὰ τὴν παιδείαν διασαφήσωσι δημοσίᾳ τὴν ἔννοιαν τοῦ ῥητοῦ: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. Εἷς ἐπίσκοπος (ὁ Λαοδικείας Γεώργιος) ἀπέδωκεν αὐτῷ ἀρειανὴν ἑρμηνείαν· ἕτερος (ὁ Καισαρείας Ἀκάκιος) — ἡμιαρειανήν. Ἀλλ' ἡ διασάφησις τοῦ Μελετίου φανερῶς ἤλεγξε τοὺς Ἀρειανούς. Τῶν ὀρθοδόξων θριαμβευσάντων, οἱ Ἀρειανοί, περιοργεῖς γενόμενοι, κατώρθωσαν ἀποστεῖλαι εἰς ὑπερορίαν τὸν Μελέτιον. Εἰς Ἀντιόχειαν ἀπεστάλη τότε ὁ Εὐζώϊος, ὃν ὁ ἅγιος Ἀλέξανδρος ἀπεκήρυξε τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀδιάλλακτον Ἀρειανόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὀρθόδοξοι οὐκ ἠβούλοντο κοινωνεῖν αἱρετικῷ, οἱ μὲν μείναντες πιστοὶ τῷ Μελετίῳ, συνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τὸν οὕτω καλούμενον παλαιόν, οἱ δ' ἄλλοι ἐκ ζήλου πρὸς τὴν καθαρὰν πίστιν, ἀλλὰ ζήλου ἀλόγου, οὐκ ἐβούλοντο καλεῖσθαι ποίμνιον ἐκείνου, ὃς ἐξελέγη τῇ συμφωνίᾳ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ συνηθροίζοντο εἰς ἄλλον ναόν, καλούμενοι μαθηταὶ τοῦ Εὐσταθίου (3).

(1) Hier. chron. Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱστορ. β΄. 13. Ὁ Σωκράτης λέγει: «μετηνέχθη εἰς Βέρροιαν», ἀλλ' οὐ λέγει, ὅπως διοικήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς.

(2) Σωζόμ. γ΄. 20.

(3) Θεοδώρ. Ἐκκλησ. ἱστορ. β΄. 13. Σωκρ. β΄. 44. Ἐπιφ. αἱρ. ογ΄. 29.

Ἤρξατο οὖν λυπηρὰ διαίρεσις, ἣν ἡ σοφὴ Δύσις εὐλόγησε καὶ ὑπεστήριξεν. Ὁ πληρεξούσιος ἀπεσταλμένος αὐτῆς Λουκίφερος ἐχειροτόνησε τοῖς Εὐσταθιανοῖς ἐπίσκοπον τὸν πρεσβύτερον Παυλῖνον, ὁ δὲ Ἀπολλινάριος ἐν τῷ μεταξὺ συνέστησεν ἔτι ἰδίαν κοινότητα (1). Ἀποθανόντος τοῦ Κωνσταντίου, ὁ Μελέτιος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὅπως ἴδῃ τὴν μανίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ δεύτερον ἐξορισθῇ (2). Ἐπανελθὼν ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ ὁ μακάριος ποιμήν, ἔγραψε (τῷ 364) ἔκθεσιν τῆς πίστεως, καὶ τότε πολλοὶ τῶν Ἀρειανῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν (3). Ὁ Οὐάλης ἀνενέωσε τὸν διωγμὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ τῷ 372 ὁ Μελέτιος ἐξωρίσθη πάλιν. Τὸ ποίμνιον τοῦ Μελετίου τοσοῦτον ἐλυπήθη ἐπὶ τῇ τύχῃ τοῦ ποιμένος αὐτοῦ, ὥστε ὁ λαὸς ἔρριψε λίθους ἐπὶ τὸν Ἔπαρχον (4), ἀλλ᾽ ὁ ποιμὴν ἐκάλυπτε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἰδίου ἐνδύματος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος ἐπανῆλθεν (ἐν τῷ τέλει τοῦ 378) εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ κατεδίκασεν ἐπὶ συνόδου τὸν Φωτεινὸν καὶ τὸν Ἀπολινάριον (5). Ἡ διηνεκὴς μέριμνα Βασιλείου τοῦ Μεγάλου πρὸς κατάπαυσιν τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ σχίσματος (6), διὰ τὴν πραότητα τοῦ Μελετίου ἔτυχεν ὁλοσχερῶς τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Ὁ Παυλῖνος διηλλάγη πρὸς τὸν Μελέτιον, ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ, ἵνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἑνὸς μείνῃ ὁ ἕτερος ἐπίσκοπος πάσης τῆς Ἐκκλησίας (7). Τῷ 381 ὁ ἅγιος Μελέτιος προήδρευε τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου· ἀλλ᾽ ὁ συνετὸς καὶ πρᾶος ποιμὴν ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ, διαρκούσης ἔτι τῆς Συνόδου (8). Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐτίμησεν ἐνώπιον τῆς Συνόδου τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Με-

(1) Θεοδώρ. γ'. 4. έ. 2. Σωζόμ. έ. 11—12. Σωκρ. γ'. 8. 9.

(2) Θεοδώρ. γ'. 4. Γρηγόρ. Νύσ. ἐν τῷ λόγῳ εἰς τὸν ἅγ. Μελέτιον.

(3) Vetus Synodicon ap. Fabric. 12.388. Σωκρ. γ'. 25. Σωζ. ς'. 4.

(4) Θεοδώρ. δ'. 4. 22. 25. Φιλοθ. κεφ. β'. 8. Χρυσόστ. ἐν τῷ λόγῳ εἰς τὸν ἅγ. Μελέτιον· Βασίλ. ὁ Μ. ἐπιστ. 187.

(5) Vetus Synodicon apud Fabr. 12. 388.

(6) Ἐπιστ. Βασιλείου τοῦ Μ. 66—69.

(7) Σωκρ. γ'. 5. Σωζόμ. ζ'. 3. Ἐπιφ. αἱρ. οζ'. Θεοδώρ. έ. 3.—

(8) Ἀξιοσημείωτοι οἱ λόγοι αὐτοῦ πρός τινα ἀναχωρητὴν φέροντα ἁλύσεις.—

λετίου πανηγυρικῷ λόγῳ· τὸ δ᾽ αὐτὸ ἐποιήσατο καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, δεξάμενος ἐξ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης (1).—

§. 125. Ὁμιλία αὐτοῦ· ἐπιστολή· ὁμολογία τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος διέσωσε τὴν θαυμαστὴν ὁμιλίαν τοῦ ἁγίου Μελετίου τὴν ἐκφωνηθεῖσαν κελεύσει τοῦ Κωνσταντίου. Ὁ ἅγιος Μελέτιος ἄρχεται τοῦ λόγου ἐκ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ εἰλικρινὴς κοινωνία μετὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐστι τὸ θεμέλιον πάσης τῆς χριστιανικῆς πολιτείας· διότι ὁ γνοὺς κατὰ βάθος τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαμένει καὶ ἐν τῷ Πατρί. Ἔπειτα δείκνυσι τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας τοῦ Υἱοῦ λέγων: «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, εἷς ἐξ ἑνός, ἐξ ἀγεννήτου μονογενής, ἐξαίρετον γέννημα τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἄξιος ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνάρχου, τοῦ ἀδιηγήτου ἑρμηνεὺς ἀδιήγητος, Λόγος καὶ Σοφία καὶ Δύναμις τοῦ ὑπὲρ σοφίαν καὶ δύναμιν, ὑπὲρ ὃ φθέγξασθαι δύναται γλῶττα, ὑπὲρ ὃ κινῆσαι διάνοια· γέννημα τέλειόν τε καὶ μένον, ἐκ τελείου καὶ μένοντος ἐν ταυτότητι, οὐκ ἀπορρεῦσαν ἐκ Πατρός, οὔτε ἀποτμηθέν τε καὶ διαιρεθέν, ἀλλ᾽ ἀπαθῶς καὶ ὁλοκλήρως προελθών». Ἔπειτα δὲ παραινεῖ μὴ παραδίδοσθαι τῇ ἀκαίρῳ ἐρεύνῃ πραγμάτων, εἰς ὧν τὴν κατανόησιν ἀδυνατεῖ ἐξικέσθαι ὁ ἄνθρωπος, καὶ διὰ τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου λέγει, ὅτι τὸ νῦν ἄγνωστον ἀποκαλυφθήσεται ἡμῖν ἐν τῇ αἰωνιότητι. Ὡς πρὸς τό: Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, λέγει, ὅτι ἐνταῦθα οὐ γίγνεται λόγος ἰδίως περὶ κτίσματος, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς νέας ἐκείνης μορφῆς, ἥν περ ἐδέξατο ἡ αἰώνιος Σοφία κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν (2).

Ἕτερον μνημεῖον τῆς πίστεως τοῦ ἁγίου Μελετίου, οὗ ἐφείσατο ὁ χρόνος, ἐστιν ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, ἣν ἀνήνεγκεν ἐκ μέρους τῆς Συνόδου ἐν ἐπιστολῇ τῷ Αὐτοκράτορι Ἰοβιανῷ. Αὕτη ἐστὶ πλήρης τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης καὶ σύναμα

(1) Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Μελετίου τελεῖται τῇ δεκάτῃ δευτέρᾳ Φεβρουαρίου.

(2) Παρ᾽ Ἐπιφάν. αἱρ. ογ΄. κεφ. 29, καὶ ἐν τῷ Ε. τόμῳ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Γαλλανδίου.—

τῆς πίστεως τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Χριστοῦ: «. . . ἀναφέρομεν, λέγει, τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν καὶ ἀποδεχόμεθα καὶ κατέχομεν. Ὁπότε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ ξένον τισιν ὄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φαμέν, ἀσφαλοῦς τετύχηκε παρὰ τοῖς Πατράσιν ἑρμηνείας, σημαινούσης, ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὅμοιος κατ᾽ οὐσίαν τῷ Πατρί» ([1]). Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἔγραψε περὶ ταύτης τῆς ὁμολογίας: «Χρὴ μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας, οὐδ᾽ ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς Πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ᾽ ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διστάζοντας. Καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι, καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν Υἱόν. . . . Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον σημαίνουσιν ἐκ τούτων, ἢ τὸ ὁμοούσιον;» ([2]).

Εἴπωμεν ἔτι τινὰ καὶ περὶ τῆς τοῦ Μελετίου ὁμολογίας τῆς ἁγίας Τριάδος, ἣν οὕτως ἀλόγως τε καὶ ἐπὶ ἰδίᾳ βλάβῃ ἐξηγοῦνται οἱ ἄκριτοι ἀναγνῶσται τῶν ἀρχαίων γραμμάτων. Τὴν ὁμολογίαν ταύτην περιγράφουσιν ἡμῖν οἱ ἱστορικοὶ Θεοδώρητος καὶ Σωζόμενος. Αὕτη ἐγένετο, ὅτε ἐξεφωνήθη ἡ ἐξηγητικὴ ὁμιλία κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Κωνσταντίου. Ὁ Θεοδώρητος γράφει: «εὐφημίας δὲ πλείστης παρὰ τοῦ πλήθους προσφερομένης, (μετὰ τὸ περὶ Ὁμοουσίου δηλονότι κήρυγμα) καὶ σύντομον αὐτοῖς προσενεγκεῖν ἀντιβολούντων διδασκαλίαν, τρεῖς ὑποδείξας δακτύλους, εἶτα τοὺς δύο συναγαγών, καὶ τὸν ἕνα καταλιπών, τὴν ἀξιέπαινον ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν· τρία τὰ νοούμενα, ὡς ἑνὶ δὲ διαλεγόμεθα» ([3]). Ὁ δὲ Σωζόμενος, διὰ βραχέων ποιούμενος λόγον περὶ

([1]) Σωκρ. γ΄. 25. Σωζομ. στ΄. 4. Ἐν τῷ Ε. τόμῳ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Γαλλανδίου.

([2]) Ἐπιστ. περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συνόδων, §. 41. Πρβ. τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγ. Βασιλείου τοῦ Μ. λεχθέντα περὶ τοῦ Μελετίου ἐν ταῖς ἐπιστ. πρὸς τὸν ἅγ. Ἀθανάσιον (ἐπ. 67), καὶ πρὸς Πέτρον τὸν Ἀλεξανδρείας (ἐπ. 266), ὡσαύτως τοὺς ἐγκωμιαστ. λόγους τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου.—

([3]) Ἐκκλησ. ἱστορ. β΄. 27.

τοῦ περιεχομένου τῆς ὁμολογίας, διηγεῖται: «Τὴν μὲν γὰρ ἀρχήν, τοὺς καλουμένους ἠθικοὺς λόγους δημοσίᾳ ἐδίδασκε· τελευτῶν δέ, ἀναφανδὸν τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀπεφήνατο. Λέγεται δέ, προσδραμὼν ὁ ἀρχιδιάκονος, ὃς τότε ἦν τοῦ ἐνθάδε κλήρου, ἔτι τοῦτο λέγοντος, ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, ἔβυσεν αὐτοῦ τὸ στόμα· Ὁ δέ, τῇ χειρὶ σαφέστερον ἢ τῇ φωνῇ, τὴν γνώμην κατεσήμαινε· καὶ τρεῖς μόνους εἰς τὸ προφανὲς δακτύλους ἐκτείνων, εἰς ταυτὸν δὲ πάλιν τούτους συνέλεγε, καὶ τὸν ἕνα ὤρθου· τῷ σχήματι τῆς χειρὸς εἰκονίζων τοῖς πλήθεσιν, ἅπερ ἐφρόνει, καὶ λέγειν ἐπείχετο. Ὡς δὲ ἀμηχανήσας ὁ ἀρχιδιάκονος, ἐπελάβετο τῆς χειρός, τοῦ στόματος ἀφέμενος, ἐλευθερωθεὶς τὴν γλῶσσαν, ἔτι μᾶλλον μεγάλῃ τῇ φωνῇ σαφέστερον ἐδήλου τὴν αὐτοῦ δόξαν· καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ δεδογμένων ἔχεσθαι παρεκελεύετο . . .» (¹). Ἐνταῦθα ὁρῶμεν α΄.] ὅτι ἡ διήγησις τοῦ ἑνὸς ἱστορικοῦ διασαφεῖται καὶ ἀναπληροῦται τοῖς λόγοις τοῦ ἑτέρου καὶ ὅτι ἡ ἀμφιβολία, ἣν ἠδύνατο διεγεῖραι ἡ ἀνάγνωσις τῆς μιᾶς διηγήσεως, δύναται λυθῆναι τῇ ἀφηγήσει τοῦ ἑτέρου, ἅ τε δὴ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀμφοτέρων τῶν ἱστορικῶν διαλαμβανόντων· β΄.] ὅτι, κατ᾽ ἀμφοτέρους, ὑπόθεσις τῆς τοῦ Μελετίου ὁμολογίας ἦν τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· γ΄.] ὅτι ἡ ὁμολογία αὕτη ἐδηλώθη καὶ τοῖς δακτύλοις τῆς χειρός. Ὁ ἅγιος Μελέτιος δηλονότι τὸ μὲν πρῶτον ἔδειξε τρεῖς δακτύλους, δηλῶν διὰ τούτου τὸ τριαδικὸν τῶν προσώπων τῆς Θεότητος· ἔπειτα δέ, πτύξας τοὺς δακτύλους, ἐξέτεινε τὸν ἕνα δάκτυλον, δεικνὺς τούτῳ τῷ σημείῳ ὅτι τὰ τρία πρόσωπά εἰσιν ἓν κατὰ τὴν οὐσίαν. δ΄.] ὅτι ὁ Σωζόμενος ὀρθῶς ἐσημείωσεν, ὅτι ὁ Μελέτιος νῦν τῇ χειρὶ προφανέστερον ἢ πρότερον κατεσήμαινε τὴν δόξαν αὐτοῦ. Τοῖς μὲν λόγοις παρέστησε τὴν ἑαυτοῦ δοξασίαν λίαν περιεσκεμμένως, καίπερ ὀλίγας λέξεις εἰπών· τοῖς δὲ δακτύλοις συντόμως μέν, ἀλλὰ πάνυ ἰσχυρῶς, ἐδήλωσε τὴν ἑαυτοῦ πίστιν. ε΄.] ὅτι ἡ γνώμη τῶν ἐν Ρωσσίᾳ καλουμένων παλαιοπίστων, ἣν οἴονται ὑποστηρίζεσθαι ὑπὸ τῆς διηγήσεως τοῦ Θεοδωρήτου περὶ τῆς διὰ δακτύλων ὁμολογίας τοῦ ἁγίου

(¹) Ἐκκλ. ἱστορ. δ΄. 28.

Μελετίου, δηλ. ὅτι δῆθεν τότε ὁ ἅγιος Μελέτιος ἠβούλετο ἐξεικονίσαι καὶ ἐξεικόνισε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ διὰ τῶν δακτύλων, ἡ γνώμη, λέγομεν, αὕτη οὐδεμίαν εὑρίσκει ὑποστήριξιν οὔτε ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Σωζομένου, οὔτε ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Θεοδωρήτου. Διότι ὁ ἅγιος Διδάσκαλος οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν εἰς ταύτην τὴν ὑπὸ τῶν Παλαιοπίστων ἀποδιδομένην αὐτῷ πρόθεσιν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, πάντη διαφόρου οὔσης τῆς ὑποθέσεως, περὶ ἧς ἐγένετο ἡ συζήτησις. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοδωρήτου φανταστικὴ διήγησις περὶ τοῦ ἁγίου Μελετίου ἀναγινώσκεται ἐν τοῖς σλαβικοῖς χειρογράφοις οὐχὶ πρὸ τοῦ ις΄. αἰῶνος, καὶ δὴ οὐχὶ ἐν τῇ αὐτῇ μορφῇ, ἀλλὰ πολυειδῶς, ὅπερ σαφέστατα δείκνυσιν, ὅτι αὕτη ἐστὶ καρπὸς μεταγενεστέρας αὐθαιρεσίας.—

§. 126. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων. Βίος αὐτοῦ.

Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἀρχιεπίσκοπος, ἦν μέγας φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὸν δ΄. αἰῶνα.

Ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὁμιλιῶν γίγνεται δῆλον, ὅτι ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων· ἐνταῦθα διῆγε βίον ἀσκητικόν· περὶ δὲ τὸ 346 προὐχειρίσθη πρεσβύτερος, καὶ ὡς τοιοῦτος τῷ 346—349 ἐξεφώνει ὁμιλίας τοῖς παρασκευαζομένοις πρὸς τὸ βάπτισμα καὶ τοῖς νεοφωτίστοις (¹). Τῷ 350, ἀποθανόντος τοῦ Μαξίμου, ἐχειροτονήθη ἱεράρχης τῆς τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Καισαρείας Ἀκακίου ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ἐλπίσιν, ἐφ' αἷς καὶ ὁ ἅγιος Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας(²). Ὁ ποιμαντικὸς

(¹) Ἐξεφωνήθησαν μετὰ τὸν θάνατον Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἑπομένως μετὰ τὸ 337, ὅτε ἐβασίλευον οἱ υἱοὶ αὐτοῦ (οἱ νῦν βασιλεῖς), ἑπομ. πρὸ τοῦ 350, ὅτε ἤρξατο βασιλεύειν μόνος ὁ Κωνστάντιος. ἐξεφωνήθησαν κατὰ τὸν ἐν Περσίᾳ διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ Σαπώρου, ἀρξάμενον τῷ 344 (Κατήχ. ί. 19. Σωκρ. β΄. 41.) κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ρωμαίων πρὸς τοὺς Πέρσας (Κατήχ. ιέ. 6), ἐκραγέντα τὸ δεύτερον τῷ 346.

(²) Τὸ πάθος τοῦ Ἱερωνύμου πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Παυλῖνον (ἴδ. περὶ Μελετίου) οὕτω παρέσυρεν αὐτόν, ὥστε (Chron. ad an. 349) καθάπτεσθαι τῆς τε πίστεως καὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, προχειρισθέντος ἐπισκόπου. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν ἁπλῶς ἀνθρω-

βίος τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἦν μὲν βαρύς, ἀλλ' ἐσημειώθη ἐκτάκτοις Θείοις σημείοις. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἐπὶ τοῦ Μαξίμου καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίλλου ἔπασχεν ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν Μανιχαίων. Τῷ 351ῳ σωτηρίῳ ἔτει, τῇ ζ'. Μαΐου περὶ τὴν ἐννάτην πρωϊνὴν ὥραν ἀνεφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ Σταυροῦ σημεῖον ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ καὶ μέχρι τοῦ Ἐλαιῶνος ἀφικνούμενον, ταῖς ἀπαστραπτούσαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νικῆσαν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο διήρκεσεν ὥρας τινὰς κατὰ συνέχειαν εἰς ἔκπληξιν τῶν τε ἐντοπίων καὶ τῶν ξένων, τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις

πίνη ἀδυναμία· διότι ἐξελέγη ὑπὸ τῆς μερίδος τοῦ Ἀκακίου, οὐδαμῶς ἕπεται ὅτι εἶχε καὶ τὰς αὐτὰς τῷ Ἀκακίῳ δοξασίας. Πρὸς λύσιν τῆς ἀμφιβολίας ἀρκεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Κατηχήσεων τοῦ Κυρίλλου, πρεσβυτέρου ὄντος, οὐδὲν δὲ λέγομεν περὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐπισκόπου ὄντος. Τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκακίου ἐκλογὴν τοῦ Κυρίλλου ὀρθῶς ἐνόησεν ὁ Θεοφάνης: «Τούτῳ τῷ ἔτει, λέγει, Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων καθεῖλεν Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, Ἀρειανοὶ ὄντες· καὶ ἀντεισήγαγον Κύριλλον, δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, Κυρίλλου ἐπισκοποῦντος Ἱεροσολύμων, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, φωτοειδές, μεταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστός, ἕως τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὅθεν ἀνελήφθη. Κύκλῳ δὲ τοῦ φανέντος σημείου στέφανος, ὡς ἶρις, τὸ εἶδος ἔχων· καὶ τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ καὶ τῷ Κωνσταντίῳ ὤφθη. Περὶ τούτου δὲ φέρεται Κυρίλλου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, ἐν ᾗ εὐσεβέστατον αὐτὸν καλεῖ. Ὅθεν τινὲς ἀρειανόφρονα διαβάλλουσι τὸν αὐτὸν Κύριλλον, λέγοντες καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν παρασεσιγηκέναι αὐτὸν ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν, αἷς ἐξέθετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀπείρων λαῶν τῶν τῷ θείῳ προσελθόντων βαπτίσματι διὰ τὸ θαῦμα τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ. Σφάλλονται δὲ καὶ ἁμαρτάνουσιν. Ἔχρῆν γὰρ καὶ τὸν βασιλέα ἐξ ἁπλότητος, καὶ οὐκ ἐκ διαθέσεως τῇ κακουργίᾳ τῶν Ἀρειανῶν ἀποκλαπέντα εἰς τὴν αἵρεσιν, καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ μήπω τελείως καταστραφέντος, εὐσεβέστατον λέγειν· καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν σιγῆσαι, τέως ταράττουσαν τοὺς πολλούς, καὶ τῇ ἀντιθέσει τῶν ἐχθρῶν ἐκκόπτουσαν τοὺς βαπτιζομένους· διὰ δὲ τῶν ἰσοδυναμουσῶν λέξεων τὸ τοῦ ὁμοουσίου τρανῶσαι· ὃ καὶ πεποίηκεν ὁ μακάριος Κύριλλος τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ κηρύξας» (Χρονογραφ. σελ. 34).

τότε εὑρισκομένων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἵλκυσε πολλοὺς τῶν τε Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν πρὸς τὸν χριστιανισμόν. Πάντες εἶδον, ἔγραφεν ὁ Κύριλλος πρὸς τὸν Ἀρειανὸν Αὐτοκράτορα, «ὅτι Χριστιανῶν τὸ δόγμα τὸ πανευσεβές, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἐστὶ λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως» (Α'. Κορινθ. β'. 4) (1). Μικρῷ ὕστερον ὁ Καισαρείας Ἀκάκιος ἤγειρεν ἔριδα πρὸς τὸν Κύριλλον. Ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ὡς ἐπίσκοπος Ἀποστολικοῦ θρόνου, ἀπήλαυε τῆς τιμῆς τοῦ πρωτείου ἐν τοῖς ἐπαρχιακοῖς ἐπισκόποις, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐλευθερίας τινὸς ἐν τῇ διοικήσει (2). Ὁ Ἀκάκιος ἀπῄτει ὑπακοὴν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ἱεροσολύμων· ἀλλὰ τοῦτο ἦν μόνον πρόφασις· ἀπῄτει παρ' αὐτοῦ κυρίως συμφωνίαν καὶ ἐν ταῖς δοξασίαις τῶν Ἀρειανῶν (3)· ἀπῄτει,

---

(1) Ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ Κυρίλλου (ἐν τῇ ἐπιστ. πρὸς Κωνστάντιον) μαρτυροῦσι περὶ τούτου· ὁ Φιλοστόργιος (γ'. 26.), ὁ Σωζόμενος (δ'· 5.), ὁ Ἀμβρόσιος (epist. 40 ad Theodosium), ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός (Λόγ. 4. Τ. Ι. σελ. 111), τὸ χρον. τῆς Ἀλεξανδρ. ἔτ. 352. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἑορτάζεται μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

(2) Ἐν τῷ ζ'. Κανόνι τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἴρηται: « Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε, καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ Μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος ». Ἐπὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κατὰ Παύλου προτάσσεται Ὑμέναιος ὁ Ἱεροσολύμων Θεοτέκνου τοῦ Καισαρείας (Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. ζ'. 30.). Ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Δημήτριον τὸν Ἀλεξανδρείας ὑπὲρ τοῦ Ὠριγένους μνημονεύεται πρῶτος μὲν ὁ Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, δεύτερος δὲ ὁ Καισαρείας Θεόκτιστος (Εὐσέβ. αὐτ. ς'. 19.). Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος γράφει τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ «Μακαρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις Παλαιστίνης» (Εὐσέβ. εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως γ'. 52).

(3) Ὁ Σωζόμενος λέγει, ὅτι δῆθεν ὁ Ἀκάκιος κατηγόρει τοῦ Κυρίλλου ὡς ἑπομένου τοῖς ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰσηγουμένοις. Ἀλλὰ τοῦτο ἦν ἀδύνατον. Ὁ Ἀκάκιος τότε αὐτὸς καὶ ἔγραφε καὶ ἐνήργει ὡς ἡμιαρειανός (Σωζόμ. δ', 22. Σωκρ. β'. 40.). Διὸ ὁ Νικηφόρος ὀρθῶς διορθοῖ τὸν Σωζόμενον, γράφων: « ὁ μὲν γὰρ (Ἀκάκιος) τὰ Ἀρείου πρότερον ἦν δογματίζων, Κύριλλος δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἵπετο» (ἱστορ. ἐκκλ. Θ'. 46).

ἵνα ὁ Κύριλλος δικασθῇ ἐν συνόδῳ· ἀλλ' ὁ μακάριος πατὴρ περὶ ὀλίγου ποιούμενος τὴν παράνομον ἀπαίτησιν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐν Μελιτινῇ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον, ἔνθα θαρραλέως ἠναντιώθη τῇ βίᾳ τῶν Ἀρειανῶν (¹). Ὁ Ἀκάκιος συνεκάλεσε τῷ 357 σύνοδον, ἐν ᾗ μετ' ὀλίγων ὁμοφρόνων αὐτῷ καθήρεσε τὸν Κύριλλον, ὡς πωλήσαντα ἐν καιρῷ λιμοῦ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἐκκλησιαστικὰ σκεύη. Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἀπήτει ἀνώτερον δικαστήριον, ἀλλὰ βίᾳ ἐξεβλήθη τῆς Ἱερουσαλήμ (²). Ὁ ἐπίσκοπος Σιλβανὸς ἐδέξατο τὸν Κύριλλον ἐν Ταρσῷ μετ' ἀγάπης, καὶ ὁ λαὸς ἐσέβετο αὐτὸν διά τε τὸν βίον καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ. Ὁ Ἀκάκιος δυσφορῶν ἐπὶ τούτῳ, ἀπήτησε παρὰ τοῦ Σιλβανοῦ διακόψαι τὸν μετὰ τοῦ Κυρίλλου σύνδεσμον, ἔπειτα δ' ἐκάλει αὐτὸν τὸν Κύριλλον εἰς νέον ἐπισκόπων δικαστήριον. Ὁ Ἀκάκιος κατεδικάσθη ὡς Ἀρειανὸς ὑπὸ τῆς τῷ 359 ἐν Σελευκίᾳ συγκροτηθείσης Συνόδου, τῷ δὲ Κυρίλλῳ ἀπεδόθησαν τὰ δίκαια αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Ἀκάκιος πρὸ τούτου (τῷ 358) ἡνώθη Εὐδοξίῳ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, φανερῷ Ἀρειανῷ, καὶ τῷ 360 ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν συνόδῳ συγκροτηθείσῃ ὑπὸ τοῦ Εὐδοξίου ἐστερήθη τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἐξωρίσθη (³). Ὁ Ἰουλιανὸς διὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ ἐπανήγαγε (τῷ 361) τὸν Κύριλλον (ὡς καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ὑπερορίους ἐπισκόπους) εἰς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον αὐτοῦ κατὰ τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἀποστάτης οὐ μόνον ἐπέτρεψε τοῖς Ἰουδαίοις ἀλλὰ καὶ διέταξε τὸν Ἔπαρχον αὐτοῦ ἀνεγεῖραι τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναόν (⁴). Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐδείκνυε τοῖς τετυφλωμένοις τὰς προφητείας τοῦ Δανιὴλ (Θ'. 26, 27) καὶ τοῦ Σωτῆρος (Ματθ'. κδ'. 2)· πρὸς διδασκαλίαν δὲ τῶν ἐπιγιγνομένων ἡ θεία Πρόνοια κατέστρεψε τὴν βουλὴν τῆς ὑπερη-

(¹) Σωζόμ. δ'. 24. 25.

(²) Σωζόμ. δ'. 25. Θεοδώρ. β'. 26. Σωκρ. β'. 40.

(³) Σωζόμ. δ'. 22-25. Σωκρ. β'. 40-41. Θεοδώρ. β'. 20, ἔνθα καὶ περὶ τῆς ἀκραδάντου πίστεως τοῦ Σιλβανοῦ.

(⁴) Ἡ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐπιστολὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ εὕρηται ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ (ἐπιστ. κε'.) ἴδ. καὶ Σωζομέν. (έ. 22). Πεποιθότες ἐπὶ τὸν Ἰουλιανὸν οἱ Ἰουδαῖοι, κατέστρεψαν τότε πολλὰς ἐκκλησίας ἐν Δαμασκῷ, Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις.

φανείας πανηγυρικῶς τε ἅμα καὶ φοβερῶς· διότι πῦρ ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ ἀνέβρασε λίθους καὶ κατέκαυσε τοὺς ἐργάτας τῆς ματαιότητος. Οἱ ἐθνικοὶ τεταραγμένοι ἐπέστρεφον πρὸς τὸν Χριστόν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐκραύγαζον: ὁ Υἱὸς τῆς Μαρίας ἐστὶ Θεός, καὶ ὅμως πολλοὶ ἔμειναν ἐν τῇ σκληροκαρδίᾳ αὐτῶν (1). Ὁ Αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἔτι ἅπαξ (τῷ 367) ἐξέβαλε τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸν Ὁμολογητήν· Ὁ Ἱερὸς Κύριλλος κατελθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ διαταγῇ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου (τῷ 378), εὗρεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῆς σχίσματα καὶ ἀταξίας, συνήθεις καρποὺς τῆς ἐπικρατήσεως ἑτεροδόξου ἐξουσίας. Ἐσπούδασε καταπραΰναι τοὺς πνευματομάχους, καὶ μάλιστα ἐπέστρεψεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' οἱ Ἀπολλιναρισταὶ διήγειραν πανούργως καί τινας τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἀποσταλείς, ἵνα καταπαύσῃ τὴν ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Παλαιστίνην ἔριν, ἔγραψε μετὰ λύπης, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη πληρῶσαι ὁλοσχερῶς τὴν ἐντολὴν τῆς Συνόδου (2). Ἀλλ' ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κατώρθωσαν μετὰ τοῦτο εἰρηνοποιῆσαι μετ' αὐτοῦ πολλούς (3). Κατὰ τὴν Οἰκουμενικὴν σύνοδον τὴν συγκροτηθεῖσαν τῷ 381 ὁ ἅγιος Κύριλλος ὑπέγραψε τὴν καταδίκην τῶν αἱρετικῶν, τῶν δοξαζόντων εἶναι κτίσμα μετὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἡ Σύνοδος ἔγραψε μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς Δυτικούς, πόθεν προῆλθον ἐν μέρει αἱ κατὰ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου δυσαρεστήσεις: «Τῆς δέ γε μητρὸς ἁπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ Θεοφιλέστατον Κύριλλον ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν· κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλεῖστα πρὸς

(1) Περὶ τούτου ἔγραψε καὶ αὐτὸς ὁ ἐθνικὸς Μαρκελλῖνος (βιβλ. γ΄. κεφ. 1.)· τούτου ἐποιήσαντο μνείαν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς (κατὰ Ἰουλ. λόγ. δ΄. σελ. 110-113.), ὁ θεῖος Χρυσόστομος (Τόμ. Α΄. σελ. 580.), ὁ Θεοδώρητος (ἐκκλ. ἱστορ. γ΄. 20.), ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος (ep. 14. 40.), ὁ Ρουφῖνος (Hist. Eccles. I. 37.), ὁ Σωκράτης (γ΄. 20·), ὁ Σωζόμενος (έ. 22.), καὶ ὁ Λιβάνιος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ εἰς τὸν Ἰουλιανόν.—

(2) Περὶ τῶν ἀπιόντων εἰς Ἱεροσόλυμα 3, 653—656, πρὸς Θεόφ. Ἀλεξ. 262.

(3) Παλλάδ. ἐν Λαυσαϊκῷ §. 118.

τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα» [1]. Σημειωτέον ἔτι ἓν ποιμαντικὸν ἔργον τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Δύω Αἰγύπτιοι μοναχοί, ἐξ ἀφροσύνης εὐνουχίσαντες ἑαυτούς, ἀφωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου αὐτῶν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τῷ μακαρίῳ Κυρίλλῳ ἐπιγογγύζοντες. Ἀκροασάμενος αὐτῶν εἶπεν: «κἀγὼ ἀφορίζω ὑμᾶς» [2]. Τῷ 386 ὁ ἱερώτατος Κύριλλος [3], ὁ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων πρόθυμος ὑπέρμαχος [4], ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ [5].

§. 127. Αἱ Κατηχήσεις—ὡς ἔκθεσις τῶν δογμάτων καὶ ὡς διασάφησις τῶν τελετῶν. Ἄλλα συγγράμματα.

Τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τὰ μέχρις ἡμῶν ἀφικόμενα, συνίστανται σχεδὸν ἐκ μόνων Κατηχήσεων [6]. Αἱ δεκαοκτὼ Κατηχήσεις πρὸς τοὺς φωτιζομένους καὶ αἱ πέντε πρὸς τοὺς νεοφωτίστους συνιστᾶσι πολύτιμον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, καὶ εἰσὶ τὰ μάλιστα σπουδαῖαι τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἦν χρόνος, ὅτε πολλοὶ οὐκ ὤκνησαν ἀμφισβητῆσαι τὴν γνησιότητα αὐτῶν [7]. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν μαρτυρεῖ, ὅτι συγγραφεὺς αὐτῶν ἐστιν ὁ κήρυξ τῆς Ἱερουσαλὴμ [8], ἀκμάσας ἑβδομήκοντα

(1) Παρὰ Θεοδωρ. ἐκκλησ. ἱστορ. ε΄. 9.—

(2) Βίοι Πατέρ. 15. 88.

(3) Θεοφάν. Χρονογραφ. σελ. 58.

(4) Θεοδώρ. ἐκκλ. ἱστορ. β΄. 26. Θεοφάν. χρονογρ. σελ. 47. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ἐν Τόμ. Δογμ. πρὸς Στέφανον Δωρ. Τόμ. Β΄. σελ. 88.

(5) Ἡ μνήμη αὐτοῦ τῇ ιή. Μαρτίου.

(6) Ἐκδ. Op. Omnia graece et lat. cum not. Millet Oxon. 1703. cum notis August. Toutte. Paris. 1720. Venet. 1763. Migne Patrol. Graec. T. 33. Ἓν τεμάχιον ἐξ ὁμιλίας λεχθείσης εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν, ἐξέδωκεν ὁ Μάϊος, καί τινας λέξεις ἐξ ἀγνώστου ὁμιλίας (Collect Vet. Auct. p. 23-134). Ἡ ῥωσσικὴ μετάφρασις τῶν Κατηχήσεων, ἡ ἐκδοθεῖσα ἐν Μόσχᾳ τῷ 1822, ἐστὶν ἅλις πιστή· ἀλλὰ μετάφρασις πιστοτέρα τῷ πρωτοτύπῳ καὶ καθαρωτέρα κατὰ τὴν γλῶσσαν εὐχῆς ἔργον ἂν εἴη. Ἡ σλαβ. μετάφρασις τοῦ Ἀρχιμ. Ἀμβροσίου ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ τῷ 1772. Ἡ δὲ ἀρχαιοτέρα μετάφρασις ἀνήκει, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς γλώσσης εἰς τὸν ια΄. αἰῶνα.—

(7) Οἱ Καλβινισταί, π. χ. ὁ Οὐδῖνος Comment. de scriptor· eccles. 1, 459.

(8) Κατήχ. Γ΄. 7. ΙΒ΄. 20.

ἔτη μετὰ τὸν Μάνεντα (1),—πρὸς δὲ ἅπασαι εὑρίσκονται ἐν στενῷ πρὸς ἀλλήλας συνδέσμῳ (2). Οἱ δὲ ἀρχαῖοι οὐ μόνον ποιοῦνται λόγον περὶ τῶν Κατηχήσεων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀλλὰ καὶ λόγους ἀναφέρουσιν ἐκ πασῶν τῶν Κατηχήσεων τῶν νῦν ἀναγινωσκομένων(3).

Αἱ Κατηχήσεις τοῦ ἁγίου Κυρίλλου εἰσὶ πάνυ σπουδαῖαι καὶ ὡς ἔκθεσις τῶν δογμάτων καὶ ὡς διασάφησις τῶν τελετῶν. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, συνιστᾶσιν ἀρκούντως πλήρη διδασκαλίαν περὶ τῆς πίστεως, τεταγμένην κατὰ τὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, καίπερ μὴ τηρουμένης αὐστηρᾶς ἀκριβείας ἐν τῇ διατάξει τῶν καθ' ἕκαστα. Ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐστὶ σπουδαιότατον καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν ταῖς περὶ ὧν ὁ λόγος Κατηχήσεσι διεσώθη καὶ ἡρμηνεύθη τὸ ἀρχαῖον Σύμβολον τῆς πίστεως ὑπὸ ἀρχαίου Διδασκάλου τῆς ἀρχαιοτάτης πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγικὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς οὐσίας καὶ σπουδαιότητος τοῦ Βαπτίσματος αἱ πρῶται πέντε ἐκ τῶν 23 Κατηχήσεων περιέχουσι: α΄.] προτροπὴν πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀναγέννησιν (Α΄. Κατήχησις)· β΄.] διδασκαλίαν περὶ τῶν σωτηριωδῶν ἐνεργειῶν τῆς Μετα-

(1) Κατήχ. ς΄. 20. Ὁ Μάνης ἀπέθανε τῷ 277.

(2) Π. χ. Ἡ §. 22. Κατήχ. ιή. ἀναφέρεται εἰς τὴν §. 6. Κατήχ. ιέ. ἡ §. 1. Κατήχ. ζ΄. εἰς τὴν §. 1. Κατήχ. ς΄. αἱ §. 9. καὶ 13. Κατήχ. ιά. εἰς τὴν §. 1. Κατήχ. ι΄. ἡ ιδ΄.—εἰς τὴν ιγ΄. Κατήχ., ἡ §. 9. Κατήχ. ιγ΄. εἰς τὴν ιβ΄. Κατήχ. Ἐν τῇ §. 32. Κατήχ. ις΄. ὑπισχνεῖται τὴν ιζ΄. Κατήχ.— Αἱ Μυσταγωγικαὶ ὑποτιθεῖσι τὰς προηγηθείσας Κατηχήσεις π. χ. §. 6. Κατήχ. Γ΄. τὴν §. 33. Κατήχ. ή. ἐν §. 3. μυσταγωγ. 2—τὴν §. 9. Κατήχ. Α΄. ἐν §. 6-8-1. μυσταγωγ. τὴν §. 17. Κατήχ. δ΄.

(3) Τὴν β΄. Κατήχησιν ἐπήνεσεν ἡ ζ΄. Οἰκουμ. Συν. ἐν τῷ πέμπτῳ κανόνι: «Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων Κατήχησις δευτέρα, ἧς ἀρχή: Δεινόν, καὶ μεθ' ἕτερα: Τίνα γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, κ.τ.λ. Ὁ ἅγιος Νεῖλος ἀναφέρει λέξεις ἐκ τῶν β΄. δ΄. ζ΄. ιβ΄. ιέ. ιή. Κατηχήσεων· ὁ Ρουφῖνος ἐκ τῶν ιγ΄. ιέ. ιή. Γρηγόρ. ὁ Ναζιανζ. ἐκ τῆς τῆς γ΄. ὁ Δαμασκηνὸς ἐκ τῆς ά. τῆς ιέ. κ.τ.λ. Εἰς τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν μετεφράσθησαν κατὰ τὸν έ. αἰῶνα αἵ τε Κατηχήσεις καὶ ἡ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Κωνστάντιον Ἐπιστολή (Neumann Gesch d. Armenisch. Litterat. S. 78. Leips. 1836).

νοίας (Β'. Κατήχ.), γ'.] διδασκαλίαν περὶ τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῶν σωτηριωδῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βαπτίσματος (Γ'. Κατήχ). δ'.] καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν κυριωτέρων ἄρθρων τῆς πίστεως (Δ'. Κατήχ.)· ε'.] διδασκαλίαν περὶ πίστεως καὶ τῶν δύο αὐτῆς εἰδῶν τῆς δογματικῆς πίστεως (τὸ δογματικὸν εἶδος), καὶ τῆς ἐνεργητικῆς πίστεως (Ε'. Κατήχ.). Αἱ ἑπόμεναι 13 Κατηχήσεις (6—18) ἑρμηνεύουσι τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν. Ἐν ταῖς 6—9 Κατηχήσεσιν ἑρμηνεύεται τὸ πρῶτον ἄρθρον περὶ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ Προνοητοῦ τοῦ κόσμου. Ἐν τῇ 10ῃ Κατηχήσει γίγνεται λόγος περὶ τοῦ δευτέρου ἄρθρου. Ἐν τῇ 11 καὶ 12 ἑρμηνεύεται ἡ αἴδιος ὕπαρξις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐνανθρώπησις Αὐτοῦ. Ἐν τῇ 13 δείκνυνται οἱ καρποὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ἐν τῇ 14 ἑρμηνεύεται τό: καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός. Ἐν τῇ 15 ποιεῖται λόγον περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως. Ἐν τῇ 16 καὶ 17 ἑρμηνεύεται τό: «Καὶ εἰς ἓν ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Παράκλητον, τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς προφήταις». Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ ἑρμηνεύεται ἡ διδασκαλία τοῦ Συμβόλου: Καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν· καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Αἱ Μυσταγωγικαὶ ὁμιλίαι, ἃς προϋπέσχετο ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐκφωνῆσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (ιη'. Κατήχ. 5, 33.), ἑρμηνεύουσι τὴν οὐσίαν καὶ τὰς τελετὰς τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος (Κατήχ. ιθ'.—κα'.), καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας (Κατήχ. κβ'.—κγ'.) [α].

[α] Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τοῦ μεγίστου καὶ παναγίου τούτου μυστηρίου ὁ Θεῖος Πατὴρ ἐρείδεται ἐπ' αὐτῶν τῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος: «Ἐν τῇ νυκτί, ᾗ παρεδίδοτο ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, λέγων: Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα· καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, εἶπεν: Λάβετε, πίετε, τοῦτό μου ἐστι τὸ αἷμα. Αὐτοῦ οὖν ἀποφηναμένου καὶ εἰπόντος περὶ τοῦ ἄρτου: Τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα, τίς τολμήσει ἀμφιβάλλειν λοιπόν; Καί, αὐτοῦ βεβαιωσαμένου καὶ εἰρηκότος:

Ἡ περὶ τῆς πίστεως διδασκαλία, ἡ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν ἀναπτυσσομένη, περιέχει, κατὰ τὴν προγεγενημένην ὑπ' αὐτοῦ προδιατύπωσιν (Προκατήχ. §. 10.), ἀφ' ἑνὸς μὲν θετικὴν ἔκθεσιν τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐλέγχους τῶν ἐσφαλμένων δοξασιῶν. Οὕτως ἐν τῇ ς΄. Κατηχήσει ἐλέγχει τοὺς παραδεχομένους δύο ἀρχὰς ἐν τῇ θείᾳ φύσει. Ἐν δὲ τῇ διδασκαλίᾳ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (Κατήχ. ι΄.—ια΄.), εἰ καὶ οὐ καλεῖ τοὺς Ἀρειανοὺς κατ' ὄνομα, ἀνασκευάζει τὸ ἀρειανὸν ἄρθρον τῆς πίστεως: ἦν ὅτε οὐκ ἦν· σύναμα δὲ λέγει τὰ δέοντα καὶ κατὰ τῶν Σαβελλιανῶν. Ἐν δὲ τῇ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως διδασκαλίᾳ (Κατήχ. ια΄. καὶ ιβ΄.) ἐλέγχει τοὺς Ἰουδαίους ἐρίζοντας περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καί, καλῶν τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ Παρθένον, Θεοτόκον (Κατήχ. ι΄. §. 19.) ἐλέγχει τὰς φαντασιώδεις δοξασίας τῶν Γνωστικῶν. Ἐν δὲ τῇ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίᾳ (Κατήχ. ις΄.—ιζ΄.) δεικνὺς τὴν Θείαν ἀξίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὰς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστῶν ἐνεργείας Αὐτοῦ, ἐλέγχει τὸν Μοντανόν, τὸν Μάνεντα, καὶ τὸν Μαρκίωνα. Ἑρμηνεύων δὲ τελευταῖον τὸ ἄρθρον τῆς πίστεως περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (Κατήχ. ιη΄.), ποιεῖται τὸν λόγον κατὰ τῶν συγχρόνων Σαμαρειτῶν, τῶν οὐδαμοῦ μνημονευομένων παρὰ τοῖς ἄλλοις Πατράσι.

Ὡς πρὸς τὴν θετικὴν ἔκθεσιν τῶν τῆς πίστεως ὁ ἅγιος Κύριλλος

Τοῦτό μου ἐστι τὸ αἷμα, τίς ἐνδοιάσει ποτέ, λέγων μὴ εἶναι τὸ αἷμα; Τὸ ὕδωρ ποτὲ εἰς οἶνον μεταβέβληκεν, οἰκεῖον αἵματι ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἀξιόπιστός ἐστιν, οἶνον μεταβαλὼν εἰς αἷμα; . . . . Ὥστε μετὰ πάσης πληροφορίας ὡς σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνωμεν Χριστοῦ· ἐν τύπῳ γὰρ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα καὶ ἐν τύπῳ οἴνου δίδοταί σοι τὸ αἷμα, ἵνα γένῃ, μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμος καὶ σύναιμος αὐτοῦ. . . . Μὴ πρόσεχε οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν· εἰ γὰρ καὶ ἡ αἴσθησίς σου τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σὲ βεβαιούτω. Μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνῃς τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφοροῦ ἀνενδοιάστως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιωθείς» (Μυσταγ. δ΄. κεφ. 1, 2, 3, 6.). Σ. Μ.

ἐχθροὺς τῆς πίστεως διὰ φυσικῶν θεωριῶν ([1]), καὶ διὰ τῆς πίστεως αὐτῶν τῶν Ἐθνικῶν ([2])· καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν βυθὸν τῶν ἀποκεκαλυμμένων ἀληθειῶν διὰ τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς σκέψεως ([3]).

Ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁμιλεῖ ἡσύχως· ἐκτίθησι τὰς ἰδέας αὐτοῦ ἁπλῶς καὶ σαφῶς, ἐκφράζεται μετ' ἀκριβείας, καὶ λαλεῖ μετὰ ζωηρότητος ἐκεῖ, ἔνθα ἐνθουσιάζεται ὑπὸ τοῦ λόγου· ἀλλὰ τοιοῦτος ἐκφράσεως τόνος ἀπαντᾷ σπανίως.

Ἡ περιγραφὴ τῶν ἁγίων τελετῶν ἐν ταῖς Κατηχήσεσι τοῦ Κυρίλλου πρὸς τῇ ἐσωτερικῇ ἀξίᾳ ἔχει καὶ ἰδιάζουσαν σπουδαιότητα διὰ τὸν ἡμέτερον χρόνον.—

Αἱ ἐξηγήσεις, ἃς δίδωσιν ὁ ἅγιος Κύριλλος εἰς τὰς ἱερὰς τελετάς, εἰσὶ πρότυπον ὕψους ἐννοίας, ἁπλότητος τῆς ἐκθέσεως, καὶ στερρότητος τῆς διδασκαλίας. Ἐνταῦθα οὐδέν ἐστιν ἰδεῖν βεβιασμένον καὶ μὴ ἀπορρέον ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως. Αἱ σημασίαι τῶν πράξεων δείκνυνται ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντικειμένων. Αἱ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου περιγραφόμεναι τελεταὶ ἐκπλήττουσιν ἅμα καὶ εὐφραίνουσι τὸν υἱὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀναγινώσκοντες τὴν περιγραφὴν ταύτην, περιγραφὴν τοῦ δ'. αἰῶνος, ὁρῶμεν σχεδὸν αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ τελεῖται ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις ναοῖς τοῦ ιθ'. αἰῶνος. Οὕτω καταπληκτική, οὕτω μεγάλη ἡ ὁμοιότης τῶν τελετῶν τῆς Σιὼν πρὸς τὰς ἔτι καὶ νῦν ὑπαρχούσας ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ! Αἱ Κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου ἐλέγχουσιν ἀφ' ἑνὸς τοὺς δι' εὐμεταβόλου νεωτερισμοῦ ἰταμῶς ἀντικαταστήσαντας τοιαύτην ἱερὰν ἀρχαιότητα (Διαμαρτυρομένους), καὶ ἀφ' ἑτέρου γενναίως πολεμοῦσι καὶ ἐκείνους, οἵτινες φθείραντες τὴν ἱερὰν ἀρχαιότητα τοῖς ἑαυτῶν ἀτόποις, ὡς τὰ πολλά, ἐπινοήμασιν, ἀπροκαλύπτως ποιοῦνται λόγον περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀρχαιότητος (Παπιστάς). Εἴπωμεν ἔτι πρὸς τιμὴν τῶν Κατηχήσεων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὅτι οὐδὲν τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων παρίστησι τοσαύτας πιστὰς μαρτυρίας περὶ τῶν τελετῶν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὅσον αἱ Κατηχήσεις αὐτοῦ. Αὗται παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις

([1]) Κατήχ. ς'. 3. ις'. 22. δ'. 29. θ'. 15.

([2]) Κατήχ. δ'. 9. ς'. 10—11. ιβ'. 27 καὶ καθ.—

([3]) Κατήχ. ις'. 2 καὶ καθ. ιά. καὶ ιβ'.—

περὶ τῶν τελετῶν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας— τῆς μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, ἔνθα ἐτέλουν τὰς τῆς Καινῆς Διαθήκης τελετὰς πάντες οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἔνθα ἦν ἐπίσκοπος ὁ ἅγιος Ἰάκωβος, ὁ Ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου.

Ἐκτὸς τῶν Κατηχήσεων διεσώθησαν ἔτι ὀλίγα συγγράμματα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου: α΄.] ὁμιλία εἰς τὸν παραλυτικὸν τὸν ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν, ἧς ἡ γνησιότης βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος τῶν χειρογράφων καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς λέξεως· β΄.] ὁμιλία λεχθεῖσα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἔνθα ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον ἐποίησεν· γ΄.] ἔννοιαί τινες ἐξ ἀγνώστου ὁμιλίας· δ΄.] ἐπιστολὴ πρὸς Κωνστάντιον τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα. Ἀλλ' οὐκ ἀνήκει εἰς αὐτὸν ὁ λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα τὸν Θεοδόχον, γνωστὴ καὶ ἐκ τῆς σλαβικῆς μεταφράσεως. Μόνος μικρόνους ἄνθρωπος δύναται πιστεῦσαι, ὅτι τὸ οὕτω καλούμενον βιβλίον τοῦ Κυρίλλου (¹) ἐστὶ σύγγραμμα τοῦ ἡμετέρου ἁγίου Κυρίλλου. Ἓν μόνον κεφάλαιον αὐτοῦ —περὶ τῆς φοβερᾶς κρίσεως—κατὰ τὴν ὑπόθεσίν ἐστι τὸ αὐτό, ὅπερ ἡ ιε΄. Κατήχησις τοῦ ἁγίου Κυρίλλου· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τὸ κείμενόν ἐστι πλῆρες προσθηκῶν, ἡ δὲ μετάφρασίς ἐστι κακίστη. Ἅπαντα δὲ τὰ ἄλλα οὐδοπωστιοῦν ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἅγιον Κύριλλον, ἀλλ' ἐγράφησαν κατὰ τῶν οὐνιτῶν καὶ παπιστῶν , πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὑπὸ τοῦ Μελετίου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ιζ΄. αἰῶνα. Ἐν τῷ ὅλῳ τὸ σύγγραμμα ἐστι συλλογὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ μικροῦ τὸν νοῦν πρωτοϊερέως Μιχαὴλ Ρογώβ (²) [*].—

(¹) Εὔχρηστον παρὰ τοῖς Ρώσσοις σχισματικοῖς.

(²) Ἴδ. ἱστορ. τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας · Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη ἀρχ. Ἀστραχανίου, ἀπόκρ. τοῖς Παλαιοπίστοις , σελ. 375—381. ἐν Μόσχᾳ 1834.—

[*] Τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ ἀποδίδονται καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἅτινα οὐδοπωστιοῦν ἀνήκουσιν εἰς αὐτόν. Εἰσὶ δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς: 1] ἱστορία, ἡ θεωρία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυσταγωγική· 2] Beati Cyrilli epistola ad Sanctum Augustinum, de mireculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis· 3] ὑπομνήματα εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Μάρκον, καὶ ἐπιστολαί τινες πρὸς Ὀλύμπιον

§. 128. Ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ὁ Σύρος. Βίος αὐτοῦ·

Ἐφραὶμ ὁ Σύρος(1) ὑπὸ μὲν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ ἐκλήθη Προφήτης Σύρος, ὑπὸ δὲ τοῦ Παντεπόπου προωρίσθη διδάσκαλος τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας(2).

Ἐγεννήθη ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Νισίβεως(3) ἐκ πτωχῶν γονέων. «Ἤμην, λέγει αὐτὸς ὁ Ἐφραίμ, περὶ Χριστοῦ ὑπὸ πατέρων προπαιδευθείς· οἱ κατὰ σάρκα γεννήσαντές με, τὸν φόβον τοῦ Κυρίου ἐνουθέτησαν . . . οἱ Πατέρες οἱ ἐμοὶ ὡμολόγησαν ἐπὶ τοῦ Δικαστοῦ. Μαρτύρων συγγενής εἰμι»(4). Τὰ ἔτη τῆς νεότητος αὐτοῦ παρῆλ-

τὸν μοναχόν, ὧν μνείαν ποιεῖται Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης· 4] σύντομός τις χρονολογία ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως Χριστοῦ· 5] Ἐπιστολὴ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων πρὸς Ἰούλιον Πάπαν, καὶ Ἰουλίου Πάπα πρὸς Κύριλλον.— Ὁ Πατριάρχης Φώτιος μαρτυρεῖ (ἀνάγν. πθ΄.), ὅτι ὁ ἅγιος Κύριλλος μετέφρασεν ἑλληνιστὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Ῥουφίνου· ἀλλ' οὐδὲ ἴχνος τῆς μεταφράσεως ταύτης διεσώθη. Σ. Μ.

(1) Αἱ περὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ εἰδήσεις αἱ συλλεγεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀσσεμάνου ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἐφραίμ: Τὸ ἐγκώμιον Γρηγορίου τοῦ Νύσσης εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Ἐφραίμ· αἱ εἰδήσεις τοῦ Σωζομένου καὶ ἄλλων Ἑλλήνων (S. Ephraemi Op. Gr. T. I. p. 1—51)· δύο ἀρχαῖαι συριακαὶ διηγήσεις περὶ τοῦ ἀνατολ. μηνολογίου (S. Ephraemi op. Syriaca, T. 3. Assem. Bibl. or. 1. 25—55). Ἡ μακρὰ συριακὴ βιογραφία ἡ συγγραφεῖσα ἀναμφιβόλως οὐχὶ βραδύτερον τοῦ Ε΄. αἰῶνος.—

(2) Κατὰ τὴν ὀπτασίαν τῆς Μητρός, ἧς μνείαν ποιεῖται ὁ Ἐφραὶμ ἐν τῇ Διαθήκῃ (Bibl. or. 1, 34), καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης.

(3) Σωζόμ. γ΄. 16. Ἔλεγχος ἑαυτῷ σελ. 225. Συρ. βιογρ.—

(4) Ἔλεγχ. ἑαυτῷ: «Οἱ πάπποι εὐμοιρήσαντες ἐν βίῳ γεωργοὶ γεγόνασιν· οἱ πατέρες ἐν τούτοις ὄντες καὶ πρὸς πολιτείας εὐτελῆ ἤγοντο συγγένειαν». Ὁ Σύρος βιογράφος (Op. Syr. T. 3. p. 24.), λέγει, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἦν ἐθνικὸς ἱερεύς, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ἐφραὶμ πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ἐξέβαλεν αὐτὸν τοῦ οἴκου· ἴσως ἦν τοιοῦτος ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν. Τὰ μηνολόγια τῶν Μελχιτῶν καὶ Μαρωνιτῶν λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἐφραὶμ ἐβαπτίσθη τὸ ιη΄. ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων. Αὐτὸς ὁ Ἐφραὶμ λέγει, ὅτι παῖς ἔτι ὤν, ἔδωκε τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ βαπτίσματος.

θον οὐχὶ ἄνευ σκανδάλων. «Ἦν, ὡς αὐτὸς λέγει, εὐερέθιστος. ἤριζε περὶ ἀσημάντων πραγμάτων· προσεφέρετο ἀφρόνως· παρεδίδοτο κακαῖς ἐπινοίαις καὶ αἰσχραῖς ἐπιθυμίαις. . . . ἡ νεότης αὐτοῦ, μικροῦ δεῖν, ἐπληροφόρει αὐτὸν περὶ τοῦ αὐτόματα εἶναι τὰ ἐν τῷ βίῳ· ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια ἐνουθέτησε τὴν θερμὴν νεότητα». Κατηγόρησαν αὐτοῦ κλοπὴν προβάτων καὶ εἰς φυλακὴν ἔβαλον, ὡς καὶ δύο ἄλλους ἀθώους, ὡς αὐτός. Διελθὼν ἐκεῖ ἡμέρας ἑπτά, τῇ ὀγδόῃ ὁρᾷ τινὰ καθ' ὕπνους λέγοντα αὐτῷ: «εὐσέβησον καὶ συνήσεις τὴν Πρόνοιαν. Λόγισαι, ἃ ἐνενόησας καὶ ἐποίησας, καὶ νοήσεις ἀπὸ σαυτοῦ, μηδὲν ἀδίκως τούτους πάσχειν· οὔτε δὲ οἱ αἴτιοι ἀποδράσουσιν». Ἅπαντα ταῦτα εἶδεν ὁ Ἐφραίμ, ὡς διηγεῖται λεπτομερῶς (1). Τὰ γεγονότα ταῦτα οὕτως ἐξέπληξαν αὐτόν, ὥστε ταχέως κατέλιπε τὸν κόσμον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰ ὄρη πρὸς τοὺς ἀναχωρητάς, ἔνθα ἐγένετο μαθητὴς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, τοῦ μετὰ ταῦτα μεγάλου ἱεράρχου τῆς Νισίβεως (2). Ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ἔλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ τῆς Νικαίας (3)· Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰακώβου ὁ Ἐφραὶμ ἠσχολήθη περὶ τοὺς ἀγῶνας τῆς εὐσεβείας· ἐξεμάνθανε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐδίδασκεν ἄλλους ἐν τῷ διδασκαλείῳ (4). Καθαρίσας ἑαυτὸν τῇ προσευχῇ καὶ τοῖς πόνοις, μετέσχε τῆς θαυμαστῆς ὑπερασπίσεως τῆς Νισίβεως, πολιορκηθείσης ὑπὸ τοῦ Σαπώρου (5). Ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἔπεσε (τῷ 363) ἡ Νίσιβις ὑπὸ τοὺς Πέρσας, τοὺς καταστρέψαντας τὸ ἐν αὐτῇ διδασκαλεῖον, καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν κατέλιπον τὴν Νίσιβιν, τότε ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ μετέβη εἰς Ἔδεσσαν, ἣ ὡς λέγει, «ηὐλόγηται ἐκ στόματος Κυρίου διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν». Πρῶτον αὐτοῦ ἔργον, ἀφικομένου ἐνταῦθα, ἦν προσκυνῆσαι τὰ λείψανα τοῦ Ἀποστόλου Θαδδαίου (6) καὶ τὴν ἀχειροποίητον τοῦ Σωτῆ-

(1) Ἔλεγχος ἑαυτῷ σελ. 208.

(2) Ἔλεγχ. ἑαυτῷ, σελ. 215. Σύρ. βιογρ. Bibl. or. 1, 17.

(3) Σύρ. βιογρ. Β. Ο. Θεοδώρ. ά. 6.

(4) Βεν-Ἀττὶβ παρ' Ἀσσεμ. Β. Ο. Τ. 3. P. 2. p. 224. Σύρ. βιογρ.—

(5) Σύρ. βιογρ. καὶ Γρηγόρ. Ἀβουλφαρὰδζ—B. O. 1, 30. ἴδ. περὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

(6) Διαθήκη τοῦ ὁσίου Ἐφραίμ: «Εὐλογημένη ὑμῶν ἡ πόλις Ἔδεσσα καὶ μήτηρ, ἥτις καὶ ἀποφαντικῶς ηὐλόγηται ἐκ στόματος Κυρίου διὰ τῶν

ρος Εἰκόνα ([1]). Πρὸς σίτησιν ἑαυτοῦ ἔγνω ἐπὶ μισθῷ ἐργάζεσθαι παρά τινι βαλανεῖ, καὶ σχολάζων, ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τοῖς ἐθνικοῖς. Ἔπειτα δέ, κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἁγίου γέροντος Ἰουλιανοῦ, ἀπεχώρησεν εἰς ἔρημόν τι ὄρος τῆς Ἐδέσσης πρὸς ἄσκησιν. Ταχέως ὀπτασία ἀπεκάλυψε τῷ γέροντι ἐν τῷ Ἐφραὶμ ἄνδρα, ᾧ μόνῳ ἐκ τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν ἐνεχειρίσθη τόμος χάρτου πρὸς παίδευσιν τῶν ἀνθρώπων ([2]). Ὁ Ἐφραὶμ ἤρξατο γράφειν ἑρμηνείαν εἰς τὴν Πεντάτευχον ([3]). Τὸ πρῶτον τοῦτο δοκίμιον τῆς ἑρμηνείας τῆς Γραφῆς ἐν τῇ συριακῇ γλώσσῃ εἵλκυσε πρὸς τὸν Ἐφραὶμ πολλοὺς Ἐδεσσηνούς, καὶ διὰ τοῦτο ἠθουλήθη ἀποδρᾶσαι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. « Ἐφραίμ! ποῖ φεύγεις; » ἠρώτησεν ἐπιφανεὶς Ἄγγελος. « Βούλομαι ζῆσαι ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ φεύγω τὸν θόρυβον καὶ τοὺς δόλους τῶν ἀνθρώπων », ἀπεκρίθη ὁ Ἐφραίμ. Ὁ Ἄγγελος εἶπε: «Φοβεῖ, μὴ πληρωθῇ ἐπὶ σὲ ὁ λόγος τῆς Γραφῆς: Ὁ Ἐφραὶμ ἐστιν ὅμοιος μόσχῳ, θέλοντι ἀπαλλάξαι τὸν τράχηλον τοῦ ζυγοῦ». Ὁ Ἐφραὶμ ἐπανῆλθε πρὸς τὴν κλῆσιν, εἰς ἣν ἐκλήθη ([4]). Ἔκτοτε ἤρξατο διδάσκειν προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέ-

---

Αὐτοῦ μαθητῶν . . . Ἐκείνη οὖν ἡ εὐλογία, αὐλισθεῖσα ἐν αὐτῇ, κατασκηνώσει ἄχρις οὗ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἅγιος ἐξ οὐρανοῦ Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ». Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει: «Τὴν Ἐδεσσηνῶν κατέλαβε πόλιν . . . δύο δὲ χάριν αἰτιῶν, τοῦ τε τὰ ἐκεῖσε περιπτύξασθαι ἅγια, καὶ πρό γε τούτου λογίῳ περιτυχεῖν, καὶ καρπὸν γνώσεως ἢ λαβεῖν, ἢ μεταδοῦναι». Περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Ἀποστόλου Θαδδαίου ἐν Ἐδέσσῃ ἴδ. Ἀσσεμ. B. O. T. 3. P. 2. p. 8—10.—

([1]) Εὐάγρ. δ΄. 27.

([2]) Ἐφραὶμ λόγ. εἰς Ἰουλιαν. Γρηγόρ. ὁ Νύσσης ἐν τῷ ἐγκωμ. εἰς τὸν ὅσιον πατ. ἡμῶν Ἐφραίμ, apud Assem. p. X. Συρ. Διήγ. Bibl. or. p. 33—35. ἴδ. Cateler. Monum. Gr. T. I. p. 43. Ἀρμ. Μηνολόγ.—

([3]) Πιθανόν, ὅτι αὐτή ἐστιν ἡ μακρὰ ἐκείνη ἑρμηνεία εἰς τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως, ἣ ἐν τῇ συρ. γλώσσῃ ἀναγινώσκεται μετὰ τῶν ἑρμηνειῶν Ἰακώβου τοῦ Ἐδέσσης. Αὐτὸς ὁ Ἐφραὶμ ἐν τῇ βραχείᾳ ἑρμηνείᾳ, εἰς τὴν Γένεσιν λέγει, ὅτι γράφει ταύτην μετὰ τὴν μακράν· ἐκεῖνο, ὅπερ λέγει ὁ μέγας Βασίλειος περὶ τῶν λόγων τοῦ Ἐφραίμ, εὑρίσκεται ἐν τῇ μακρᾷ ἐκείνῃ ἑρμηνείᾳ, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ βραχείᾳ.—

([4]) Σύρ. βιογρ.

δειαν. Πρὸς κατευόδωσιν δὲ τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοῦ ἔργου ἀνέῳξεν ἐν Ἐδέσσῃ Διδασκαλεῖον, ἐξ οὗ ἐξῆλθον μετὰ ταῦτα οἱ περιφανεῖς διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Συρίας (¹).

Ἡ τύχη τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἐδέσσης, ἥτις διὰ τὴν σημασίαν τῆς πόλεως καὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς ἠδύνατο ἔχειν ἐπιρροὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Μεσοποταμίαν, εἵλκυσε τὴν μέριμναν τοῦ διαπύρου ζηλωτοῦ τῆς καθαρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἀληθείας. Ἰσχυρότεραι τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἦσαν ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἐν μέρει ἐν Ἐδέσσῃ ἡ τοῦ Βαρδησάνου καὶ τοῦ Ἀρείου. Ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἤλεγχε τὰ εἴδη τῆς ἀσεβείας μετὰ θερμοτάτου ζήλου: «Εὗρον, ἔγραφεν, ἐν μιᾷ τῶν ᾠδῶν αὐτοῦ βιβλίον τοῦ Βαρδησάνου, καὶ ἐταράχθην πρὸς καιρὸν θλίψει· διότι ἐμόλυνε τὴν ἀκοήν μου καὶ τὴν καρδίαν μου τῇ δυσωδίᾳ τῶν βλασφημιῶν αὐτοῦ. Ἤκουσα ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ βλασφημίας καὶ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν αὐτοῦ λοιδορίας. . . . .

Πρὸς διασκέδασιν τοῦ σκότους τῶν πλανῶν κατέφυγον πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν» (²). Ἡ θρασύτης τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρείου διήγειρεν ἐν αὐτῷ φόβον καὶ οὐχ ἅπαξ πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐλέγχων αὐτοῦ ἐδείκνυ τὰς συγχρόνους δεινὰς κρίσεις τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τὰς ἐρημώσεις τῶν Περσῶν, ὡς θείας τιμωρίας, εἰς προσοχὴν τῶν ἀσεβῶν. «Προφανὲς τὸ πρᾶγμα, ἔγραφεν, ὑμεῖς αὐτοὶ ὁρᾶτε, πῶς τιμωρεῖ ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἀσεβῶν. Ἀντὶ τοῦ εἶναι ἡμᾶς σῖτον, κατέστημεν κόνις, καὶ ἰδοὺ αἰφνίδιος ἄνεμος ἀπ' ἀνατολῆς διεσκόρπισεν ἡμᾶς. Οὐκ ᾐτησάμεθα καταφύγιον ἐν μόνῳ τῷ καταφυγίῳ τῆς σωτηρίας, καὶ οὐκ ἔσωσαν ἡμᾶς αἱ ὀχυρώταται πόλεις. Οἱ ποιμένες ἡμῶν ματαίας δόξης ἕνεκεν ὠρέγοντο ὑψηλοτάτων βαθμῶν, καὶ ἰδοὺ κεῖνται καταβεβλημένοι ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ ἀπάγονται εἰς τὴν χώραν τῶν μάγων» (³). Ἡ θαυμαστὴ ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ σταθερότης, ἣν ἔδειξαν

(¹) Διαθ. Ἐφραίμ. Γρ. ὁ Νύσσης ἔνθα ἀνωτ. Βὲν-Ἀττὶδ παρ' Ἀσσεμ. B. O. T. 3. or. 2. p. 224. ἴδ. σημ. 32.

(²) Σύρ. βιογρ. σελ. 50. Ἡ ᾠδὴ αὕτη τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἀφίκετο μέχρις ἡμῶν μόνον ἐν τεμαχίῳ παρὰ τῷ βιογράφῳ αὐτοῦ. Ὁ αὐτὸς βιογράφος ἀναφέρει λέξεις ἐξ ἑτέρας ᾠδῆς τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ κατὰ τοῦ Βαρδησάνου, μὴ ἀφικομένης μέχρις ἡμῶν.—

(³) Op. Syr. p. 207. Ἐνταῦθα ἐννοοῦνται αἱ ἐρημώσεις τῶν Περσῶν,

οἱ κάτοικοι τῆς Ἐδέσσης ἐπὶ τοῦ Οὐάλεντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ, μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπήνεγκον τῇ Ἐκκλησίᾳ λαμπρὸν καρπόν (1). Διὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους ὑπέστη καὶ πόνους καὶ συμφοράς. Οἱ αἱρετικοὶ τοσοῦτον παρωξύνθησαν διὰ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶσιν, ὥστε ἅπαξ ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ μετὰ λίθων καὶ ὅπλων, καὶ κατέλιπον αὐτὸν ἡμιθανῆ. Τοῦτο οὐκ ἐξησθένισε τὸν ζῆλον αὐτοῦ· ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἀγαπητὸν αὐτῷ σπήλαιον, ἀλλὰ κατὰ καιροὺς πάλιν ἐνεφανίζετο ἐν Ἐδέσσῃ, περιεζωσμένος τὴν μάχαιραν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ (2).

Καίτοι τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἐφραὶμ ἦσαν καταφανῆ, καίτοι οἱ μοναχικοὶ αὐτοῦ ἀγῶνες ἦσαν μεγάλοι, ὡς καὶ αἱ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅμως ἐκ ταπεινοφροσύνης ἡγεῖτο ἑαυτὸν ἐλάσσονα πάντων· διὸ ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τοὺς μεγάλους ἀναχωρητὰς τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἐπιφανεῖς διδασκάλους τῆς πίστεως. Παραλαβὼν μαθητήν, εἰδήμονα τῆς ἑλληνικῆς, ἀφίκετο εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου καὶ ἐπέβη εἰς πλοῖον, ὅπως μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον. Τὸ ὄρος τῆς Νιτρίας ἐδέξατο αὐτόν, ὡς πολύτιμον ξένον. Ὁ Σύρος βιογράφος λέγει, ὅτι εἶδεν ἐνταῦθα τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ Παΐσιον, ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Κολοβός, ὁ περιγράψας τὸν βίον τοῦ Παϊσίου, περιγράφει καὶ τὰς ὁμιλίας τοῦ Θείου τούτου ἀνδρὸς «μετὰ τοῦ μεγάλου ἐν τοῖς Σύροις ἀσκηταῖς πατρός». «Ἦν παρ' ἡμῖν ἐνταῦθα

καταστρεψάντων τῷ 359 τὴν Ἄμιδαν καὶ ἄλλα φρούρια. Τὴν φοβερὰν τῆς Ἀμίδης κατάστασιν κατὰ τὴν πολιορκίαν περιγράφει λεπτομερῶς ὁ αὐτόπτης Ἀμμιανὸς ὁ Μαρκελλῖνος ιθ' 1—9. «Ἠγέρθησαν πόλεμοι ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν βαρβάρων, καὶ ἠρημώθη ἡ χώρα ἡμῶν, ἵνα φοβηθέντες τὸν Θεὸν μετανοήσωμεν· ἀλλὰ τοῦτο οὐ μετέβαλεν ἡμᾶς», λέγει ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἐν ἄλλῳ συγγράμματι. Τ. Ι. σελ. 68—71.—

(1) Θεοδώρ. ἐκκλ. ἱστορ. 14—15. Σωκρ. δ'. 18. Σωζόμ. ς'. 18. Ὁ Σύρος βιογράφος ἀναφέρει τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, ἀλλ' ἀπατᾶται. Τὸ χρονικὸν τῆς Ἐδέσσης λέγει περὶ συνελεύσεων τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὸ 373. Assem. B. O. I, 398.

(2) Σύρ. βιογρ. B. O. I, 37—38. Μηνολόγιον τῶν Μελχιτῶν.

ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Σύρος, γέρων μέγας ἐν τοῖς πατράσι, πεφωτισμένος τόν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν», οὕτω λέγει ὁ Κολοβός. Ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ἐπεσκέψατο καὶ ἄλλους Αἰγυπτίους ἀσκητάς, καὶ κατέλιπε τὴν ἑαυτοῦ μνήμην ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ὡς περὶ ἀνδρὸς πεφωτισμένου ὑπὸ Θεοῦ (1)· ἔγραψεν αὐτοῖς καὶ διδασκαλίας(2)· σύναμα δὲ καὶ αὐτὸς ἔλαβε παρ' αὐτῶν μαθήματα (3). Καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἤλεγχε τοὺς Ἀρειανοὺς καὶ τοὺς περὶ τὴν πίστιν ἀσθενεῖς. Καὶ ἐνταῦθα, ὅτε ὁ λόγος αὐτοῦ ἐδείκνυτο ἄκαρπος, ἐνήργει ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ θαυματουργὸς δύναμις τοῦ Θεοῦ (4).

Ἐπανελθὼν ἐξ Αἰγύπτου, ἐπεσκέψατο τὴν Καισάρειαν, ἵνα ἴδῃ τὸν μέγαν Βασίλειον. Τὴν ἔντευξιν αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν Ἱεράρχην περιγράφει αὐτός, γενομένην ἐν τῷ ναῷ. «Προφάσεως συμβάσης ἐλεῶν ἔν τινι πόλει, γράφει ὁ Ἐφραίμ, ἐκεῖσε ἀκήκοα φωνῆς λεγούσης πρός με· ἀνάστηθι, Ἐφραίμ, καὶ φάγε νοήματα. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπον ἐν πολλῇ ἀγωνίᾳ· πόθεν ἐγώ, Κύριε, φάγομαι; καὶ εἶπε πρός με· ἰδοὺ ἐν τῷ οἴκῳ μου τὸ βασιλικὸν σκεῦος (ὑπαινίττεται τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλείου) χορηγήσει σοι τὴν βρῶσιν. Θαυμάσας δὲ μεγάλως ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, ἀναστὰς κατέλαβον τὸν ναὸν τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἠρέμα ἐπιβὰς ἐπὶ τὸ προαύλιον, καὶ προκύψας τῷ πόθῳ ἐπὶ τὰ προπύλαια, εἶδον εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς λαμπρῶς τεταννυμένον ἔμπροσθεν τοῦ ποιμνίου, λόγοις θεοπρεπέσι πεποικιλμένον, καὶ πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῷ ἀτενίζοντας . . . Μετὰ δὲ τὸ ἀκροατήριον ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐγνώσθη τῷ ἀνδρὶ περὶ ἐμοῦ, καὶ μεταστειλάμενος τὴν ἐμὴν εὐτέλειαν, διὰ τοῦ ἑρμηνέως ἐπυνθάνετο, λέγων μοι. Σὺ εἶ Ἐφραίμ, ὁ κλίνας καλῶς τὸν αὐχένα, καὶ ἀράμενος τὸν ζυγὸν τοῦ σωτηρίου λόγου; Καὶ

(1) Βραχεῖαι εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀποφθέγμασι τῶν ἁγίων γερόντων.

(2) Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ ἐστι λόγος παραινετικὸς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἔν τισι χειρογράφοις: πρὸς τοὺς κατ' Αἴγυπτον μοναχούς. Op. Gr. I. p. CXV.—

(3) Ἐν τῷ ί. κεφ. τῆς ὁμιλίας εἰς τό: πρόσεχε σεαυτῷ ὁ Ἐφραὶμ μνημονεύει τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου († 355).—

(4) Σύρ. βιογρ. Op. Syr. T. 3. pag. 41—42.

ἀποκριθεὶς εἶπον· ἐγώ εἰμι Ἐφραίμ, ὁ ὑστερίσας ἑαυτὸν τοῦ οὐρανίου δρόμου. Ἐπιλαβόμενος δέ μου ὁ θεσπέσιος οὗτος, ἐκύρωσεν εἰς ἐμὲ τὸ ἅγιον αὐτοῦ φίλημα· παραθείς τε τράπεζαν ἐκ τῶν ἐδωδιαίων τῆς σοφῆς καὶ ἁγίας αὐτοῦ ψυχῆς, οὐ κεχαρυμένην φθαρτοῖς ἐδέσμασιν, ἀλλὰ τὴν πεπλησμένην ἀφθάρτοις νοήμασι . . . . . Καὶ θρηνήσας, ἐβόησα καὶ εἶπον· αὐτός, πάτερ, φρούρησον τὸν χαῦνον καὶ ῥᾴθυμον· αὐτὸς ἐπὶ τὴν ὀρθὴν τρίβον κατεύθυνόν με· αὐτὸς τὴν λιθώδη μου καρδίαν κατάνυξον· πρὸς σὲ γὰρ ἀπέρριψέ με ὁ τῶν πνευμάτων Θεός, ἵνα μου ἰατρεύσῃς τὴν ψυχήν· αὐτός μου κατεύνασον τὴν ὁλκάδα τῆς ψυχῆς ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως». Ἔπειτα δὲ λέγει πῶς ὁ μέγας Βασίλειος διηγήσατο αὐτῷ περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ ἀγῶνος τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα Μαρτύρων (1) [*]. Ὁ ἱεράρχης τῆς Καισαρείας ἠβούλετο προχειρίσαι αὐτὸν εἰς πρεσβύτερον, ἀλλ᾽ ὁ ταπεινόφρων ἐξ οὐδενὸς τρόπου ἠβουλήθη ἀναδέξασθαι τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ ὁ Βασίλειος ἠρκέσθη μόνον προχειρίσαι αὐτὸν εἰς διάκονον, τὸν δὲ μαθητὴν αὐτοῦ εἰς πρεσβύτερον (2). Μετὰ ταῦτα ὁ ποιμενάρχης τῆς Καισαρείας ἔπεμψεν εἰς Ἔδεσσαν δύο μαθητὰς

(1) Op. gr. T. 2. p. 289.

[*] Ὁ μέγας τῆς οἰκουμένης φωστὴρ ἠρώτησε τὸν ἅγιον Ἐφραίμ, τίνος ἕνεκεν, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναόν, ἤρξατο εὐφημεῖν αὐτὸν μεγάλῃ τῇ φωνῇ; ὁ δὲ ἀποκριθείς, εἶπεν; ἐν τούτῳ ἐπέμενον κράζων, καὶ εὐφημῶν σε, ὅτι ἐθεώρουν περιστερὰν ἄσπιλον ἑστῶσαν εἰς τὸν δεξιόν σου ὦμον, καὶ πρὸς τὸ οὖς σου λαλοῦσαν» (βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου (Ἀνων.), κεφ. 6.—Γρηγ. ὁ Νύσσ. ἐγκώμ. εἰς τὸν ὅσ. πατ. ἡμῶν Ἐφραίμ· «ὃν (Βασίλειον) θεασάμενος ὁ πρεσβύτης (Ἐφραίμ), πολλαῖς καταγεραίρειν ἤρξατο εὐφημίαις· διορατικῷ γὰρ τῆς ψυχῆς ὄμματι περιστερὰν ἀγλαοφανῆ ἐφεζομένην πρὸς τὸν δεξιὸν τούτου ἔβλεπεν ὦμον, λόγους αὐτῷ διδασκαλίας χορηγοῦσαν, κἀκεῖνον τούτους διαπορθμεύοντα τῷ λαῷ».—Σ. Μ.

(2) Σύρ. βιογρ.—Γρηγ. ὁ Νύσσ.—ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Παλλάδιος καλοῦσιν αὐτὸν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐδέσσης. Μόνον τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου λέγει, ὅτι ὁ Ἐφραὶμ προὐχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου πρεσβύτερος. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἐστιν, ἢ παρερμηνεία τῶν λόγων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, λέγοντος: «τοῦ ἐν δικαίοις πρώτου Ἄβελ τὴν θεόλεκτον ὡς ἱερεὺς ἐκμιμησάμενος προσφορὰν . . .».

αὐτοῦ, ἵνα καλέσωσι τὸν Ἐφραὶμ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου· ἀλλ' ὁ Ἐφραὶμ προσποιηθεὶς τὸν παράφρονα, ἠρνήσατο ταύτην τὴν τιμήν, ἧς ἐκ ταπεινοφροσύνης ἡγεῖτο ἑαυτὸν ἀνάξιον ([1]).

Ἐπανελθὼν εἰς Ἔδεσσαν ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ἠβουλήθη διελθεῖν τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν ἡσυχίᾳ. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, αἰσθανόμενος τὸν θάνατον αὐτοῦ προσεγγίζοντα, ἔγραψε τὰς παραινέσεις αὐτοῦ ([2]). Ὁ λιμός, ὁ πλήξας τὴν Ἔδεσσαν, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἔτι ἅπαξ εἰς Ἔδεσσαν πρὸς βοήθειαν τῶν πασχόντων. Διὰ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ λόγου κατέπεισε τοὺς πλουσίους ἀνακουφίσαι τὰς συμφορὰς τῶν πτωχῶν, πρότερον μὴ βουλομένους καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς κείμενον σῖτον πωλῆσαι. Τοῦτο ἦν ὁ τελευταῖος αὐτοῦ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἐξ Ἐδέσσης ἐπάνοδον ἠσθένησε ταχέως, καί, γράψας τὴν διαθήκην αὐτοῦ, ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ τῷ 372 ([3]).—

§. 129. Σημασία καὶ παιδεία τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ.

Ὁ μακάριος Ἱερώνυμος γράφει: « Ἐφραίμ, ὁ διάκονος τῆς Ἐδέσσης, ἐκτήσατο τηλικαύτην δόξαν, ὥστε ἀναγινώσκονται ἔν τισιν ἐκκλησίαις τὰ συγγράμματα αὐτοῦ μετὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν ([4]).

([1]) Σύρ. βιογρ. Β. Or. I, 49. Σωζόμ. γ'. 16.

([2]) Ἐγὼ ἐγγὺς τοῦ θανάτου: «Καὶ ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου, κ.τ.λ.» Παρχίν. 43. Τ. 6. σελ. 502.

([3]) Ὁ Σωζόμενος (γ'. 16), ὁ Σύρος βιογράφος, ἡ βραχεῖα συρ. βιογραφία, τὸ χρονικὸν τῆς Ἐδέσσης, καὶ Διονύσιος ὁ Κατόλικος (Β. Ο. I, 25—397—55), ἀναφέρουσι τὴν τελευτὴν τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ εἰς τὸ 372. Ἡ μαρτυρία τοῦ χρονικοῦ τῆς Ἐδέσσης, καθόλου ἐπ' ἀκριβείᾳ διαπρέποντος, ὑποστηρίζεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι ἐν αὐτῷ ὁ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸς ἐν Ἐδέσσῃ ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, τίθεται τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ὁσίου Ἐφραίμ. Οὔτε οἱ βιογράφοι, οὔτε οἱ ἱστορικοί (Σωκράτης, Σωζόμενος, Θεοδώρητος), ἱστοροῦντες τὸν διωγμὸν τοῦ Οὐάλεντος, μνημονεύουσι τοῦ Ἐφραίμ, ἐν ᾧ διὰ τὸν ζῆλον αὐτοῦ οὐκ ἂν ὤκνησαν φυλακίσαι αὐτὸν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου.

([4]) De vir. illustr. c. 115. Ὁ Θεοδώρητος γράφει, ὅτι: « Ταῦτα καὶ νῦν τὰ ᾄσματα φαιδροτέρας τῶν νικηφόρων μαρτύρων τὰς πανηγύρεις ποιεῖ» (Ἐκκλ. ἱστορ. δ'. 26.)

« Ἐφραίμ, λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης, τὸν ἐν πᾶσι χριστιανῶν περιφερόμενον στόμασιν. Ἐφραίμ, λέγω, τὸν Σύρον. . . . Ἐφραίμ, οὗ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὸ φέγγος τοῦ βίου καὶ τῆς θεωρίας ἐξέλαμψεν . . . .» Ὁ μακάριος Θεοδώρητος ἀείποτε καλεῖ αὐτὸν Θαυμάσιον Ἐφραίμ, ὁ δὲ Θεοφάνης—μέγαν Ἐφραίμ(1). Ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἐδοξάσθη καὶ ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἵτινες συνῳδὰ τῇ προρρήσει τοῦ Διδασκάλου διέδωκαν μετ' αὐτὸν τὸν χριστιανικὸν φωτισμὸν ἐν Συρίᾳ, καὶ ἐδοξάσθησαν διὰ συγγραμμάτων (2). Τὰ συγγράμ-

(1) Θεοδώρ. δ'. 26. αἱρετ. κακομυθ. « . . . τὴν τῶν ἀμφοτέρων δὲ πλάνην Ἐφραὶμ ὁ Σύρος ὁ πανεύφημος γενναίως διήλεγξε». Θεοφ. χρονογρ. σελ. 54. [Καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ αὐτοῦ: « Ποῦ Ἐφραὶμ ὁ πολύς, ἡ παραμυθία τῶν ἀθυμούντων, ἡ παιδαγωγία τῶν νέων, ἡ χειραγωγία τῶν μετανοούντων, ἡ κατὰ τῶν αἱρετικῶν ῥομφαία, τὸ δοχεῖον τοῦ πνεύματος;» (ὁμιλίαι εἰς τοὺς ψευδοπροφήτας) Σ. Μ.].

(2) Ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἔγραψε περὶ αὐτῶν ἐν τῇ Διαθήκῃ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς:

» Καὶ σὺ Ἀβραάμ, ὅτι ἐλθὼν ἐκολλήθης μοι, εἰσακούσαι σου ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ ἐν προσευχαῖς καὶ δεήσεσι· καὶ πρὶν ἀνοίξῃς τὸ στόμα σου πληρώσῃ αὐτὸ σοφίας καὶ συνέσεως . . .»

» Συμεών, εἰσακούσαι σου ὁ Θεός, ὅταν δέῃ Αὐτοῦ ἐν προσευχαῖς σου, καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν εἰσέλθοις. Πληρωθείη αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία ὡς ποτήριον κεράσματος λαῶν ποθούντων εἰς τὸ σώζεσθαι. Ἐλθέτωσαν νύμφαι εἰς τὴν θέαν σου, καὶ ἐγκεκλεισμέναι εἰς τὴν σὴν διδασκαλίαν . . . ἀκούσονται ἐκ σοῦ παραβολὰς συνέσεως, καὶ λάβοιεν διὰ σοῦ διδασκαλίαν ζωῆς ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καρπώσαιντο παρὰ σοῦ σωτηρίαν ψυχῶν, καὶ ὡς σοφὸς ἰατρὸς ἐν παραβολῇ χρηζόντων, οὕτως ἐν τῇ κτίσει διαδράμοι σου ἡ ἀκοή».

» Μάρας, ἀνὴρ Γαλιλαῖος, πρᾷος καὶ εὐθύς, ταπεινός τε καὶ ὀρθός· πρᾷος οὐ φύσει, ἀλλὰ τρόπῳ ἑκουσίῳ, ὡς ἐν ἐλπίδι Θεοῦ ἀθλίσας . . .»

» Ζηνόβιος, ἀνὴρ Γιζαραῖος, ὃ ἑρμηνεύεται κυνηγετικὸς ἀνὴρ ἑκτικός, ἐξισχύων πολεμιστής· γενέσθω ὁ λόγος σου ὡς πῦρ, καὶ ἀναλώσῃ ἀνόμων πλήθη· καί, ὡς φλὸξ διοδεύουσα δρυμόν, οὕτως ἐκλείξῃ αὐτοῦ ἡ μαθησία σου, καὶ σοφισθείης πάσης γνώσεως Θεοῦ. Καὶ ὡς ὁ Δαυῒδ ἀνεδείχθη λαμπρός, τὸν ἀλάστορα Γολιὰθ νικήσας, οὕτως ἐκστήσας νικήσεις τὰς τῶν πεπλανημένων ψυχάς, ἐνδύσῃ τε πανοπλίαν ἁγίων, καὶ περικεφαλαίαν ἀσπίδα σωτηρίου, καθιδρυσμὸν Ἀποστόλων ἁγίων· ἥτις πανοπλία τὸ

ματα τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ δεικνύουσι βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τὴν ἀμφιλαφῆ πολυμάθειαν αὐτοῦ. Ὁ Σωζόμενος λέγει: «. . . ἐξαπίνης ἐπὶ τοσοῦτον παιδείας κατὰ τὴν Σύρων φωνὴν ἐπέδωκεν, ὡς φιλοσοφίας μὲν τῶν ἄκρων ἐφικέσθαι θεωρημάτων» ([1]). Ἐκ τῶν συριακῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ἀναγνωρίζεται ὁ ἄριστος τῶν Σύρων συγγραφέων ([2]). Καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ σοφὴ αὐτοῦ ἐκπαίδευσις ἐτελέσθη κατὰ τὰ πάτρια μνημνεῖα. Οὐ μὴν ἀλλὰ α΄.] ἀδύνατον ἀμφιβάλλειν, ὅτι ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ἀνέγνω ἑλληνικὰ συγγράμματα ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἐννοεῖται δὲ οἴκοθεν, ὅτι ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ἐπωφελεῖτο ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ([3]). Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ δεικνύουσιν, ὅτι ἀνέγνω τὴν Φιλοκαλίαν τοῦ Ὠριγένους, τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν δύο Γρηγορίων, ἅ, ὡς ἀναμφιβόλως γνωστόν, τότε οὔπω ἦσαν μεταπεφρασμένα εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν. Ἀνέγνω τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὧν ἡ μετάφρασις εἰς τὴν συριακὴν γλῶσσαν,

Πνεῦμα τὸ ἅγιον τυγχάνει, καὶ ἡ περικεφαλαία τοῦ ἱδρυσμοῦ αὐτοῦ· ὁ τοῦ Θεοῦ δὲ στύλος ἔστω συνοδοιπόρος σου. Ὁ Δεσπότης καὶ ἡ βοήθεια αὐτοῦ, ἥτις οὐδαμῶς ἔν τινι ἠσθένησέ ποτε». Περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἰδ. Asseman. Bibl. or. 1, 38—165—168. Ἰδ. καὶ Σωζόμ. γ΄. 16.

([1]) Σωζόμ. «Ὥστε μοι δικαίως καταφαίνεται, κοινῇ παρὰ τῶν τότε παρ' Ἕλλησιν ἐπὶ λόγοις θαυμαζομένων ταύτην τὴν μαρτυρίαν ἐπενέγκασθαι τὸν Ἐφραίμ, διὰ τῆς τοῦ Βασιλείου φωνῆς ἐξενεχθεῖσαν, ὃς τῶν κατ' αὐτὸν πάντων ἐλλογιμώτερος γεγενῆσθαι συνωμολόγηται» (ἐκκλ. ἱστορ. γ΄. 16.—

([2]) Οὕτως ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος ὁ Ἐδέσσης—συγγραφεὺς τοῦ ἕκτου αἰῶνος, συγγράψας κανόνας περὶ καθαρᾶς γλώσσης.

([3]) Π. Χ. ἐν τῇ εἰς τὸν Ἀμὼς ς΄. ἑρμηνείᾳ γράφει: «Ὁ Ἕλλην μεταφράζει: ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, τὸ δὲ ἑβραϊκὸν κείμενον λέγει: τὰ διαφημιζόμενα ὡς ἔξοχα μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Op. Syr. T. 2. p. 263. Τὸ αὐτὸ ὁρᾶται καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις χωρίοις· Ζαχαρ. γ΄. 9. Κατ' ἄλλην μετάφρασιν (ἑλληνικὴν) γέγραπται: ἰδοὺ ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον (ibid. 287). Ζαχαρ ια΄. 5. ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις: οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔπασχον (16 p. 305). Ὡσαύτως Βασιλ. Γ΄. ιδ΄. 3. (T. I. p. 480).

τοὐλάχιστον, ὡς νῦν ἐστι γνωστόν, ἀνήκει εἰς τὸν πέμπτον αἰῶνα· ϐ΄.] αὐταὶ αἱ σχέσεις τοῦ Ἐφραὶμ πρὸς διαφόρους αἱρετικούς, οἷον Ἀρειανούς, Σαβελλιανούς, καὶ ἄλλους, καθίστασαν αὐτῷ ἀναγκαίαν τὴν ἐκμάθησιν τῆς τε γλώσσης καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων· γ΄.] κατὰ τὴν παράδοσιν, τὴν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεταδοθεῖσαν, ὁ Ἐφραὶμ κατὰ τὴν εἰς διάκονον προχείρισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἔλαβε τὸ δῶρον τῆς γνώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (1).

Ἐκ τούτου πλέον ἢ πιθανόν ἐστιν, ὅτι τινὰ τῶν συγγραμμάτων ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἑλληνιστί. Γνωστόν, ὅτι τινα μετεφράσθησαν, ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν(2). Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου, ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν συνεγράφησαν ὑπὸ τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ καὶ ἑλληνιστί, χρησιμεύει αὐτὸς ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν, ὅλως ἑλληνικὸς ὢν (3). Πρὸς δὲ τούτοις οὐ πιθανόν, ὅτι

(1) Σύρ. βιογρ. σελ. 44. Ἀμφιλόχ. εἰς τὸν ϐ. καὶ τὰ θαύμ. τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, Ἀρμεν. Μηνολόγ. (Op. Syr. T. 3.), Μηνολόγ. τοῦ Βασιλείου. Op. Gr. 1. 34—36.—

(2) Περὶ τούτου ὁμιλοῦσιν ὁ Σωζόμενος καὶ ὁ Φώτιος. Νῦν ὀλίγα τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἐφραὶμ εἰσι γνωστὰ ἐκ τοῦ συριακοῦ πρωτοτύπου· μέγα μέρος αὐτῶν ἐστι γνωστὸν ἐκ τῆς ἀραβικῆς μεταφράσεως, καὶ ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀρμενικῆς. Assemani Biblioth. or. 1, 60.—

(3) Ὁ Σωζόμενος παραδίδωσιν ὡς ἀναμφίβολον, ὅτι ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ἔγραψε μόνον ἐν τῇ συριακῇ γλώσσῃ— καὶ διὰ τὸ ἀνθηρὸν τῆς λέξεως τοῦ Ἐφραὶμ λέγει, ὅτι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ οὐκ ἀπωλέσθη καὶ ἐν τῇ μεταφράσει ὁ χαρακτὴρ τοῦ πρωτοτύπου. Ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι ὁ Σωζόμενος ὀλίγον ἐγίγνωσκε τὰ συγγράμματα τοῦ Ἐφραίμ. Αἱ συριακαὶ ᾠδαὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ (διὰ στίχων δ᾽ ἐγράφησαν πολλὰ συγγράμματα αὐτοῦ) οὐκ ἠδύναντο τηρῆσαι τὴν ἑαυτῶν χάριν ἐν τῇ μεταφράσει, ὅσον καὶ ἂν ἦν τεχνικὸς ὁ μεταφραστής· Αἱ ἐκφράσεις, αἱ συνιστᾶσαι τὴν ὡραιότητα ἐν τῇ συρ. γλώσσῃ, ἐν τῇ μεταφράσει παριστᾶσι μόνον τὴν ποικιλίαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸν ὄγκον τῆς λέξεως. Ὅθεν Φώτιος εἶπεν ἀκριβέστερον: «Ἡ δὲ λέξις καὶ τὰ σχήματα οὐ θαυμαστόν, εἰ πρὸς τὸ κοινότερον τῆς ὁμιλίας καὶ ἠμελημένον νένευκεν· οὐ γὰρ εἰς τὸν γεννήτορα τῶν νοημάτων, ἀλλ᾽ εἰς τὸν ταῦτα μεταφρασάμενον ἡ αἰτία διαβαίνει· ἐπεὶ οἵγε τῆς Σύρας φωνῆς τὴν ἀκρίβειαν ἠσκημένοι, ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς

ζῶντος τοῦ θείου πατρός, μετεφράσθησαν τοσαῦτα συγγράμματα, ὅσα ἀναφέρει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ εἰς τὸν Ἐφραὶμ ἐγκωμίῳ αὐτοῦ (¹).

§. 130. Συγγράμματα καὶ πνεῦμα τοῦ Ἐφραίμ· ἠθικὰ συγγράμματα· ὁμιλίαι ἀπὸ καθέδρας· παραινέσεις πρὸς τοὺς μοναχούς.

Ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ κατέλιπε πλεῖστα συγγράμματα (²), ἐν οἷς ἄλλοτε

λέξεσι καὶ τοῖς σχήμασιν αὐτὸν ἴσασιν εὐδοκιμῆσαι, ὡς ἀναμφήριστον εἶναι, πότερον διὰ ταῦτα, ἢ διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν ἡ τοσαύτη χάρις καὶ δύναμις τῶν ἐκείνου πρόεισι λόγων» (Ἀνάγν. 196).—

(¹) Ὁ ἅγ. Γρηγόριος λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις: «Οὐ γὰρ ἄλλοθεν δεδιδάγμεθα ταῦτα, ἢ ἐξ ὧν αὐτὸς τὰ περὶ ἑαυτοῦ λόγοις κατέσπειρεν». Ἐπαναλαμβάνων πολλάκις τὴν σημείωσιν ταύτην ὁ ἅγιος Γρηγόριος, δηλοῖ, ὅτι ἀνέγνω τὰ συγγράμματα τοῦ Ἐφραίμ: 1] κατὰ Ἀρειανῶν καὶ Ἀνομοίων· 2] τὸ κατὰ Νοουάτου βιβλίον· 3] τὰ κατὰ Ἀπολλιναρίου (p. V. XIII.)· 4] τὴν Διαθήκην (p. VI)· 5] τὴν διήγησιν περὶ τῆς πράξεως τῆς ἁμαρτωλῆς γυναικός (p. VII. Σωζόμ. γ΄. 16)· 6] τὴν παραίνεσιν περὶ μετανοίας καὶ κατανύξεως· 7] περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν· 8] τὰ 100 κεφάλαια περὶ ταπεινοφροσύνης· 9] τοὺς λόγους περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τελευταίας κρίσεως· 10] τὰς ὁμιλίας περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης· 11] περὶ παρθενίας (p. VIII. XI.)· 12] τὴν ἑρμηνείαν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν (p. VII.)· 13] τοὺς ἐγκωμ. λόγους (p. IX. Σωζόμ. γ΄. 16.) Ἐκτὸς τούτου οἱ λόγοι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου δεικνύουσιν, ὅτι ἀνέγνω καὶ ἄλλα συγγράμματα.—

(²) Ἐν μόνῃ τῇ ἑλλην. γλώσσῃ ἐξεδόθησαν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἐφραὶμ τῷ 1709 ἐν Ὀξωνίῳ· ἐν μόνῃ τῇ λατινικῇ ὑπὸ Γεράρδου Οὐοσσίου τῷ 1603 ἐν Κολωνίᾳ, καὶ ἐν Ἀντουερπίᾳ τῷ 1619. Πληρεστάτη ἔκδοσις ἐστὶν ἡ τοῦ Assemani: Opera omnia, quæ exstant, græce syriace et latine, in sex tomos distributa ... Romæ, ex typografia Vaticana 1732--1746. VI. Voll. fol. Ἡ ἔκδοσις αὕτη καίτοι πλήρης ἔχει πολλὰς ἐλλείψεις. Καὶ α.] συγγράμματά τινα τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ οὐχ εὕρηνται ἐν ταύτῃ. Ἐκ τῶν χειρογρ. τοῦ Ἀσσεμάνη (βιβ. or. 1, 70.) εἰσὶ γνωσταὶ αἱ ἑρμηνεῖαι τοῦ Ἐφραὶμ εἰς τὸν Ἰωνᾶν, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σωφονίαν καὶ Ἀγγαῖον, καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἐξεδόθησαν ἐκλογαί· ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν συγγραμμάτων οὐχ ὑπάρχουσιν αἱ ἑρμηνεῖαι αὗται. Ὡσαύτως ἐλ-

μὲν ἀναδείκνυται ὡς ἑρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς, ἄλλοτε δὲ ὡς πολέμιος τῶν αἱρέσεων καὶ ᾀσματογράφος, καὶ ἄλλοτε ὡς διδάσκαλος τοῦ χριστιανικοῦ βίου, καὶ ἰδίᾳ κήρυξ τῆς συντριβῆς τῆς καρδίας. —

Τὰ συγγράμματα τοῦ τελευταίου εἴδους συνιστᾶσι τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς ψυχῆς τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ καὶ σύναμα τὴν δόξαν αὐτοῦ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει, ὅτι «ὡς πᾶσιν ἀνθρώποις ἔμφυτον τὸ ἀναπνεῖν καὶ ἀεὶ ἐνεργούμενον,

---

λείπουσιν αἱ ἑρμηνεῖαι εἰς τὴν Κ. Δ. Ἐκ τῶν ἑλλην. συγγραμμάτων, κατὰ τὰ χειρόγραφά, εἰσι γνωστοὶ πέντε λόγοι ἐν τῇ βενετ. βιβλιοθ. τοῦ ἁγίου Μάρκου (κώδ. 52), καὶ τρεῖς ἐν τῇ τοῦ Τουρίνου (κώδ. 96), ὡσαύτως ἀνέκδοτοι. Πολλὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ὑπὸ Γρηγορ. τοῦ Νύσσης μνημονευομένων καὶ ὑπὸ τοῦ Σύρου βιογράφου, ἢ οὐκ ἀφίκοντο μέχρις ἡμῶν, ἢ οὐχ εὑρέθησαν, Assem. bibl. or. 1, 50—56—60—70. Οὐ πρὸ πολλοῦ ἐξεδόθη ἡ ἑρμηνεία τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διασωθεῖσα ἐν τῇ ἀρμεν. μεταφρ. τοῦ Έ. αἰῶνος καὶ εὑρεθεῖσα ἐν χειρογρ. γραφέντι τῷ 999. S. Ephræmi Syri Comment. in Ep. Pauli, arm. et lat. studio Bapt. *Aucher*, Venetiis, 1833. Ἐκτὸς τούτου ἐν τῇ ἀρμ. μεταφρ. ἐξεδόθη ἑρμηνεία τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ εἰς τὰ βιβλία τῶν Παραλειπομένων καὶ εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν Εὐαγγελίων, ἣ ὡσαύτως οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀσσεμάνη. Op. S. Ephræmi Syri armenice T. I. 3. Ἐκ τῶν εἴκοσιν ὁμιλιῶν τῶν μεταπεφρασμένων εἰς τὴν ἀρμεν. γλῶσσαν ἐν τῷ πέμπτῳ αἰῶνι ἐν τῇ τοῦ Ἀσσεμάνη ἐκδόσει κατεχωρίσθησαν μόνον δύο (Neumann Gesch. d. armen. Litter. p. 84). β΄.] ἡ λατινικὴ μετάφρασις τῶν συριακῶν συγγραμμάτων, ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Πέτρου Βενεδίκτου, ἐστὶ λίαν ἐλευθέρα, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἡμαρτημένη· γ΄.] τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ τρίτου τόμου ἐπαναλαμβάνει ἐνίοτε αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐτυπώθη ἐν τῷ ά. καὶ β΄.— καὶ ἐν τοῖς τρισὶ δὲ τόμοις τὸ κείμενον ἔχει πολλὰ σφάλματα. Ὡς βοήθημα τῆς ἐκδόσεως ταύτης χρησιμεύει αα] Chrestomathia Syriaca S. Selecta carmina Ephræmi, ed. a *Hahn*, Lips. 1825, καὶ τοῦ αὐτοῦ de-Bardesane gnostico, Lips. 1819. ββ] *Hahn* Ephræm. d. Syrer. üb. Willensfreiheit in illgens Abhandlungen. II. γγ] Ephræm. Syrer. Sermonen gegen Juden, übers. von *Hahn* in illgens Abhandlungen III. Leips. 1824. *Uhlemanns* Ephraæm. d. Syrer über de Schöpfung in illgens Zeitschrift für hist. Theologie, I, I.—

ούτως Ἐφραὶμ τὸ δακρυρροεῖν. Οὐ γὰρ ἡμέρα, οὐ νύξ, οὐ μεσονύκτιον, οὐχ ὥρα, οὐ στιγμῆς τὸ λεπτότατον, ὅτε ξηρὸς ὁ τούτου ἀνύστακτος ὀφθαλμὸς καθωρᾶτο». Αὐτὸς ὁ Ἐφραὶμ λέγει περὶ ἑαυτοῦ: «Ὅτε κεῖμαι πρὸς ἀνάπαυσιν, ἡ ἀγάπη Σου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, Κύριε, ἔρχεταί μοι ἐπὶ νοῦν, καὶ ἐγείρομαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός, ἵνα εὐχαριστήσω Σοι. Ἀλλ' ἡ ἀνάμνησις τῶν ἁμαρτιῶν ἐκπλήττει με καὶ ἄρχομαι ἐκχέειν δάκρυα, καὶ περιέπιπτον ἂν εἰς ἀπόγνωσιν, εἰ μὴ ἔσπευδεν ἐνισχῦσαί με τὸν ἡμιθανῆ ὁ Λῃστής, ὁ Τελώνης, ἡ Ἁμαρτωλός, ἡ Χαναναία, ἡ αἱμορροοῦσα Σαμαρεῖτις»[1]. Ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ ὁ Ἐφραὶμ ἐξεδήλωσεν ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπλήρου τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον, ἐξεδήλωσε δηλονότι τὸ κατανυκτικὸν αὐτοῦ πνεῦμα. Ἔγραψεν: «Εἴ με τις ἐνθάψει ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, μὴ ἴδοι τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ μου· ἀνοίκειον γὰρ σηπεδόνα ἐν ἁγίῳ τεθῆναι τόπῳ· ὁ θάψων με ἐν ναῷ, τὸν ναὸν τοῦ φωτὸς μὴ ἴδοι· τῷ γὰρ ἀναξίῳ ἀνωφελὴς ἡ ματαία δόξα ...... ἄρατέ με ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ δρομαίως προπέμποντες, τελέσατε τὴν ἐκφοράν μου καὶ θάψατέ με καθάπερ ἀπόβλητον ..... Εἴ τις ἐπιδείξει ὑμῖν τὰ ἐμὰ ἔργα, πτύσατέ με ἀμέσως. Ὄντως εἰ δυνατὸν ἦν τὸ αἰσθανθῆναι τῆς δυσωδίας τῶν ἁμαρτιῶν μου, πάντως ἂν ἐφεύγετε ἐκ τοῦ μεμολυσμένου Ἐφραίμ .... μὴ ἀλείψητέ με ἀρώμασιν,—οὐ γὰρ ὠφελεῖ μοι ἡ τιμὴ αὕτη. Ἀνάψατε θυμιάματα ἐν τῷ ἁγιαστηρίῳ· ἐμὲ δὲ προπέμψατε ταῖς ἡμετέραις προσευχαῖς· προσενέγκετε ἀρώματα τῷ Θεῷ, καὶ ἐμοὶ ἀκολουθήσατε διὰ ψαλμῶν. . . . Μὴ καταθῆτέ με ἐν τοῖς ὑμετέροις τάφοις· διότι τὰ ὑμέτερα κοσμήματα οὐδαμῶς ὠφελοῦσί μοι· ὑπεσχόμην τῷ Θεῷ ἐντα-

(1) Ἐξαίρετος συλλογὴ τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ: Auserlesene Schriften d. heil. Ephræms, aus d. syrisch. und griech. übers. von Pius *Zingerle,* instr. 1830—1835. 8. in 5 Bänden. dd) Sâmmliche Shriften d. heil. Ephræms, aus syrisch. u. griech. übers, Kempten 1842—47. 8. T. 10—11. ee) S. Ephr. Syri Opera, quæ extant armenice, Venetiis 1836. T. 1—4. in 8. Ἐν τῇ ρωσ. μεταφρ., Συγγράμματα τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου, ἐν Μόσχᾳ 1848—1854. T. 1—8.

φιασθῆναι ἐν τοῖς ξένοις, ξένος κἀγὼ ὢν καὶ παρεπίδημος, ὥςπερ καὶ ἐκεῖνοι. Μετὰ τούτων οὖν, ἀδελφοί μου, κατάθετέ με· Ἴδε, Κύριε, ᾧ τρόπῳ λιπαρῶς δέομαι, καὶ τὸ ἔλεός σου ἔλθοι ἐπ' ἐμέ. Δέομαί σου, Υἱὲ τοῦ Ἐλεήμονος, ἵνα μὴ κατὰ τὰς ἁμαρτίας μου ἀνταποδῶς μοι»(1). Περὶ τίνος δὲ ἄλλου ψυχή, ὑπὸ βαθείας κατανύξεως συγκεκινημένη, περὶ τίνος ἄλλου πλεονάκις ἠδύνατο ποιεῖσθαι λόγον, ἢ περὶ τῆς συντριβῆς τῆς καρδίας, ἢ περὶ τῶν δακρύων, οἷς ὀφείλομεν ἐκπλύνειν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν; Περὶ τῆς δακρυογόνου συντριβῆς τὰ πλεῖστα ἐποιεῖτο λόγον ὁ Ἐφραίμ. Πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ παραινέσεις εἰσὶ πλήρεις ἐγκαρδίου εὐσπλαγχνίας. Οὐδεμιᾶς ὁμιλίας ἤρχετο ἄνευ τῶν ἑξῆς ἐκφράσεων: Κατανύγηθι, ψυχή μου, κατανύγηθι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς, οἷς εἴληφας παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας. Κατανύγηθι ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἔπραξας κακοῖς· κατανύγηθι ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ὁ Θεὸς ἐμακροθύμησεν ἐπὶ σοί. Ἔλθετε, ἀδελφοί μου, ἔλθετε, δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, κατανυγῶμεν τὴν καρδίαν καὶ θρηνήσωμεν ἐνώπιον Αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός. Δεῦτε—διανοηθησώμεθα περὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ δεινοῦ κριτηρίου καὶ τῆς μετὰ τοῦτο καταδίκης ἡμῶν (2).—

Ἐν τῷ αἰσθήματι τούτῳ τῆς συντριβῆς συνήθης ὑπόθεσις τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἐφραίμ εἰσιν: ἡ μετάνοια (3), ἡ μνήμη τοῦ θανάτου καὶ τῆς κρίσεως(4), ὁ φόβος τοῦ θεοῦ(5), ἡ προσοχὴ πρὸς ἑαυτόν (6), ἡ ταπεινοφροσύνη (7), κατὰ ὑπερηφανείας(8), κ. τ. λ. Ἐν τῷ αἰσθήματι τούτῳ τῆς συντριβῆς ὁ Ἐφραὶμ πάνυ συνεχῶς στρέφεται πρὸς ἑαυτόν, ψέγει τὸν

(1) Ἐκ τοῦ συρ. ά. κειμένου — Assem. B. O. 1, 143. Zingerle, 13, 1.—

(2) Op. Gr. 1, 116—164. Περὶ κατανύξεως σελ. 154. 158. 254. 193.

(3) Περὶ μετανοίας op. gr. 1, 148. 2, 154. 3, 78--81-83-86-160-308-371-376. Ἐν τῇ συρ. γλώσσῃ εἰσὶν 76 παραινέσεις πρὸς μετάνοιαν. T. 3. p. 367-561.

(4) Op. gr. T. 1, p. 167. T. 2. p. 50, 192, 209, 222, 247. T. 3. p. 93, 113, 114, 119, 127, 134, 136, 140, 148, 152.—

(5) T. I, p. 2, 158. T. 2. p. 114, 145, 154, 165.—

(6) T. I p. 40. T. 2. p. 186.

(7) T. I. p. 8. 100 κεφ. p. 293. T. 2. p. 85, 86, 119.—

(8) T. I. p. 23, 111.

βίον αὐτοῦ, ἱκετεύει τοὺς ἄλλους προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἑαυτοῦ ([1]). Ἀλλ' ἡ συντριβὴ αὐτοῦ, καίπερ βαθεῖα οὖσα, οὐκ ἦν κατάνυξις ἀπογνώσεώς τινος, — τὰ δάκρυα αὐτοῦ ἔρρεον ἐκ καρδίας πλήρους τῆς πρὸς τὸν Κύριον ἀγάπης καὶ τῆς ἐπὶ τὸν Σωτῆρα ἐλπίδος. Τὰ δάκρυα τοίνυν αὐτοῦ ἦσαν δάκρυα ἡδείας κατοικτίσεως. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἤνθει καὶ ἤστραπτεν ἐκ τῆς χαρᾶς, καίτοι ρεῖθρα δακρύων κατέρρεον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Ἐκεῖ, ἔνθα ὁμιλεῖ περὶ συντριβῆς, ὑψοῦται τῇ διανοίᾳ πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἀναπέμπει εὐχαριστίαν καὶ αἶνον τῷ Ὑψίστῳ. Ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἐξήρχετο τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἡ τοῦ ψαλμῳδοῦ ρῆσις: « Ἐπ' αὐτῷ ἤλπισεν ἡ καρδία μου». Καὶ ἐν ταῖς παραινέσεσιν αὐτοῦ ὁρῶμεν ὅλας μελέτας περὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Κύριον ([2]), περὶ μακαρισμῶν, ἐλπίδος, κ. τ. λ. ([3]). Ἐντεῦθεν ἐν ταῖς ὁμιλίαις αὐτοῦ τοσαύτη ἐμφέρεται ἡδύτης καὶ ἰσχύς, ὥστε ἐκπλήττουσι καὶ παραμυθοῦσι· κατανύσσουσι τῷ φόβῳ, πληροῦσι τὴν καρδίαν οἴκτου, καὶ ἀναγκάζουσι χέειν δάκρυα καὶ αὐτὸν τὸν ἄτεγκτον.—

Εἰ ὁ Ἐφραὶμ—κατ' ἐξοχὴν ἦν διδάσκαλος τῆς συντριβῆς, τοῦτο οὐ δηλοῖ, ὅτι ἦν μόνον τοιοῦτος, τουτέστιν ἐποιεῖτο λόγον μόνον περὶ τῆς συντριβῆς καὶ κατανύξεως. Τουναντίον οὐκ ἔστι σχεδὸν ἠθικὴ ὑπόθεσις, περὶ ἧς οὐκ ἐπραγματεύσατο([4])· ἦν πιστὸς κήρυξ τῆς ἠθι-

([1]) Ἴδ. Τ. 2. p. 222. Τ. I. p. 111, 119, καὶ καθ.—

([2]) Op. gr. T. 2. p. 169, 209. T. 3. p. 13, 21, 314.

([3]) T. 2. p. 334: T. 1. 282. 3. 383.

([4]) op. gr. τ. I. Πρὸς καθαίρεσιν ὑπερηφανίας, πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐμπαθῶς διαγόντων, περὶ τῶν παθῶν, πῶς κτᾶταί τις τὴν ταπεινοφροσύνην; Λόγ. 1. 2. 10. 22. 31. op. gr. τ. 3. περὶ προσευχῆς· περὶ φιλοπτωχίας· εἰς τὸ μὴ θαυμάζειν τὰ πρόσκαιρα· περὶ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν τὸν πλησίον· περὶ τῶν δελεαζόντων ψυχὰς πρὸς ἀσέλγειαν· περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν· περὶ ἐγκρατείας· περὶ παρθενίας· περὶ μνήμης θανάτου· περὶ ἀγῶνος πνευματικοῦ· περὶ μάχης πρὸς τὸν κόσμον. περὶ μέθης, κ.τ.λ. Λόγ. 4. 6. 7. 11. 13. 14. 20. 24. 30. 50. 76.—

κῆς τελειότητος καὶ ἀρετῆς([1]). Διὰ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν εἰσὶ κατ' ἐξοχὴν σπουδαῖοι οἱ τέσσαρες αὐτοῦ λόγοι περὶ ἐλευθερίας ([2]).—

Πολλὰς τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἐξεφώνει ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Καθέδρας([3]). Ὁ λόγος αὐτοῦ, ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ῥήτορος, πρὸς τῇ θερμότητι αὐτοῦ, διακρίνεται τῇ ἀφθονίᾳ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν μεταφορικῶν ἐκφράσεων· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι χαρακτὴρ τῆς ἀνατολ. γλώσσης εἰς ἣν ἔγραφε, καὶ διὰ τοῦτο οὐ παραβλάπτει τὴν οἰκείαν τῷ Ἐφραὶμ ἁπλότητα καὶ εἰλικρίνειαν. Ὁ λόγος αὐτοῦ ῥέει, ὡς χείμαρρος, ἐκ τῆς καθαρᾶς αὐτοῦ καρδίας· ἡ εὐγλωττία αὐτοῦ ἐστι φυσική, πνέει θερμότητα τῆς καρδίας· ἐστὶν ἀείποτε ζωηρά, ἰσχυρά, σύναμα δὲ καὶ πραεῖα. Τῆς ὑποθέσεως ὁ Ἐφραὶμ ἀντιλαμβάνεται σαφῶς καὶ πιστῶς, ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔστιν ὅτε στεροῦνται τῆς ἐνδελεχείας ἐκείνης, ἣ ἦν ἂν ἀναγκαία τῇ ἀφθονίᾳ τῆς ἐννοίας καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἐν τοσούτῳ ἀείποτε ὁμιλεῖ ἁπλῶς καὶ σαφέστατα. Ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ὁμιλεῖ περὶ ὑψηλῶν πραγμάτων, ἐστὶ τοῖς πᾶσι καταληπτός. Ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ, ὁ Ἐφραὶμ κατέχει ὑψηλὴν θέσιν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ῥήτορσι.—

Τὰ ἄλλα τῶν ἠθικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἐφραὶμ ἐγράφησαν διὰ τοὺς μοναχούς. Τοιαῦτά εἰσιν: οἱ παραινετικοὶ λόγοι πρὸς

([1]) op. Gr. 3. 324. 397. Λόγ. 50. T. I. 1-18. 2, 56. πρβλ. σημ. 51. 52.—

([2]) Op. Syr. T. 3. p. 359.

([3]) Οἱ 13 λόγοι αὐτοῦ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ εἰσιν ἀξιομνημόνευτοι καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐρρέθησαν ἐν τρισὶ καὶ δέκα ἡμέραις, ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν Θεοφανείων. Τούτων δύο ἐν γερμαν. μεταφράσ. μετὰ σημειώσεων ἐξεδόθησαν ὑπὸ August. in Denkwürdigk. Archaeol. T. 1. f. 251-558. Μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν λόγων ἐν τῷ 2 Τόμῳ περὶ μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον· Λόγος εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλόν, τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρῳ· ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἐνδόξους μάρτυρας· Λόγος εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ. Ἐν τῷ 3 τόμ. ἐγκώμιον εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον καὶ ἄλλους Ἀποστόλους, περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος. Ἐν τῇ ἀρμεν. μεταφρ. λόγος εἰς Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν· εἰς τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον. Πάντες οὗτοι οἱ λόγοι εἰσιν ἑόρτιοι, καὶ ἀναμφιβόλως ἐξεφωνήθησαν ἐπ' Ἐκκλησίας.—

τοὺς κατ' Αἴγυπτον μοναχούς, περὶ τοῦ τέλειον εἶναι τὸν μοναχόν, οἱ παραινετικοὶ λόγοι πρὸς ἀσκητάς (1), περὶ ἀρετῆς, περὶ πνευματικοῦ βίου —ἀμφότερα πρὸς νεώτερον ἀσκητήν (2), περὶ ἀναχωρητῶν (3).

Ὅσον ὁ Ἐφραὶμ ἦν αὐστηρὸς πρὸς ἑαυτόν, τοσοῦτον συγκαταβατικαί εἰσιν αἱ πρὸς τοὺς ἄλλους διδασκαλίαι αὐτοῦ. Οὐκ ἠβούλετο, ἵνα οἱ νέοι ἀσκηταὶ παραδιδῶνται τῇ ὑπερμέτρῳ εὐσεβείᾳ καὶ ἀναλαμβάνωσι εἰς ἅπαξ αὐστηροὺς ἀγῶνας· συμβουλεύει αὐτοῖς μὴ ἀναδέχεσθαι πολλά, ἀλλὰ πληροῦν ἀκριβῶς ὅ,τι ἀναλαμβάνουσι.

§. 131. Ἑρμηνεῖαι εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Γενικαὶ ἰδιότητες τῆς ἑρμηνείας.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος γράφει, ὅτι ὁ Ἐφραίμ: «ὅλην τὴν Γραφὴν πρὸς λέξιν ἡρμήνευσεν, ἀπό τε τῆς κοσμογονίας καὶ μέχρι τῆς τελευταίας τῆς χάριτος βίβλου». Νῦν εἰσι γνωσταὶ αἱ ἑρμηνεῖαι τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ εἰς τὴν Πεντάτευχον, εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ναυῆ, τῶν Κριτῶν, τῶν Βασιλειῶν, τῶν Παραλειπομένων, τοῦ Ἰώβ, τῶν τεσσάρων μεγάλων προφητῶν, τοῦ Ὠσηέ, τοῦ Ἰωήλ, τοῦ Ἀμώς, τοῦ Ἀβδιού, τοῦ Μιχαίου, τοῦ Ζαχαρίου καὶ Μαλαχίου (4), καὶ ἡ ἀρμενικὴ μετάφρασις (τοῦ πέμπτου αἰῶνος) καθίστησιν ἡμῖν γνωστὴν τὴν ἑρμηνείαν εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, καὶ εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν Εὐαγγελιστῶν. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου πονήματος οἱ Σύροι συγγραφεῖς λέγουσιν, ὅτι ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἡρμήνευσε τὸ Εὐαγγέλιον, ἑπόμενος τῷ διὰ τεσσάρων καλουμένῳ Εὐαγγελίῳ τοῦ Τατιανοῦ, ἀρξάμενος τῆς ἑρμη-

(1) Op. Gr. T. 2. p. 72. 322. 341.—

(2) T. I. p. 201. 226. Διὰ τοὺς μοναχοὺς ἔγραψε πλεῖστα, ἀλλ' οὕτως, ὥστε πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται καὶ εἰς πάντα χριστιανόν. Op. Gr. 1. 1-18. 40-70. 188-93. 201-216. 216-19. 258-82. T. 2. p. 72-186. 322-23. 336-40. 356-65. 370-77. 411-23. T. 3. 150-152. 337-56. 358-61. 403 6. 478-82. Op. Syr. T. 3. 650-54.—

(3) Op. Syr. 3, 9.

(4) Op. Syr. 1, 2. Περὶ τῶν ἀνεκδότων ἑρμηνειῶν ἴδ. σημ. 40.

νείας ἐκ τῶν λέξεων: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος» ([1]). Ἐκτὸς τούτου ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἔγραψεν ἑρμηνείαν εἰς μερικὰς ῥήσεις τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἢ εἰς κεχωρισμένα μέρη τινῶν βιβλίων. Τοιοῦτοι οἱ δώδεκα αὐτοῦ λόγοι περὶ παραδείσου, ἐν οἷς ἑρμηνεύει τὸ β΄. καὶ γ΄. κεφαλ. τῆς Γενέσεως ([2]), καὶ ἄλλοι πολλοί ([3]).

Αἱ ἑρμηνεῖαι τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ ἀναμφισβητήτως συνιστᾶσι σπάνιον πολύτιμον κειμήλιον. Ὢν κάτοχος πολλῶν ἑρμηνευτικῶν βοηθημάτων κοινῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχαίοις ἑρμηνευταῖς τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ὡς ἑρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς, εἶχε καὶ πολλὰ ἄλλα προτερήματα, ὧν ἐστεροῦντο οἱ ἄλλοι, καὶ ἅτινα διὰ τοῦτο συνιστᾶσι τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ ὑπεροχήν.—

Πρὸ παντὸς ἄλλου λέγομεν, ὅτι ἐγίνωσκε τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, —ἀναγκαιοτάτην τῷ ἑρμηνευτῇ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ([4]). Ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα τοσούτῳ μᾶλλον ἦν αὐτῷ εὐπρόσιτος, ὅσῳ ἡ μη-

([1]) Γρηγόριος Βαρ-Ἑβραῖος. Ὁ Διονύσιος Βαρ-Σαλὴβ γράφει: «ὁ Τατιανὸς μαθητὴς Ἰουστίνου τοῦ φιλοσόφου, συνέθηκεν ἐκ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων ἕν, καλέσας αὐτὸ διὰ τεσσάρων. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἡρμήνευσεν ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ἑπόμενος τῇ τάξει αὐτοῦ». Assem. B. O. 1, 57—58.—

([2]) Op. Syr. 3, 562-98. ὁ Ἐφραὶμ ἔγραψε 15 λόγους περὶ παραδείσου· ἀλλ' οἱ τρεῖς ἀπωλέσθησαν. Ἐξήγησις τῆς διηγήσεως τοῦ Μωϋσέως ἐν λόγ. 1-4. Assem. B. O. 1, c. VI.

([3]) Op. Syr. T. 2. p. 316-95. 627-29. Op. gr. T. 3. p. 6-11. 17-19. 29-31. 476-78. 104-113. 23-24. T. 2. p. 324-26. 424--25. Op. Armen. T. 2. p. 261. S.

([4]) Ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ εἰς τὸν Ναοὺμ 13, 6. σημειοῖ: «ἡ ἑβραϊκὴ λέξις *misrephoth* δηλοῖ λίμνην θερμῶν ὑδάτων» (Op. Syr. 1, 303). Ἐν τῇ ἑρμ. εἰς τὴν Α΄. τῶν Βασιλ. κά. 7. λέγει: «ἡ ἑβραϊκὴ λέξις *neczar* εὑρηται καὶ ἐν τῇ συριακῇ καὶ σημαίνει κατ' ἐξοχὴν τὴν πρᾶξιν τῶν πατούντων ἐν ληνῷ ἐλαίας ἢ σταφυλὰς» (αὐτόθ. σελ. 376). Ἐν τῇ ἑρμ. εἰς τὴν Γ΄. τῶν Βασ. ιή. 24. ἀναγινώσκομεν: «ἡ ἑβρ. λέξις *iam*, μεταφρασθεῖσα τῇ λέξει θάλασσα, δυνατὸν μεταφρασθῆναι Δύσις». (αὐτόθ. 498.). Ἐν τῇ ἑρμην. εἰς τὸν Ναοὺμ κέ. 28 γράφει: «οἱ Σύροι μεταφρασταί, οὐκ ἐννοήσαντες τὴν ἑβρ. λέξιν *bizijotheth*, ἐνόμισαν, ὅτι ἐστὶ κύριον ὄνομα πόλεως καὶ μετέφρασαν: *Biziotheth*», (16. p. 305).—

τρικὴ αὐτοῦ γλῶσσα, ἡ συριακή, ἐστὶ συγγενὴς τῇ ἑβραϊκῇ. Ἡ συγγένεια αὕτη πολλάκις ἐχρησίμευσεν αὐτῷ, ὡς βοήθημα, ἐν τῷ ὁρισμῷ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων καὶ τῶν ἐκφράσεων τῆς Γραφῆς, ἅτε δὴ ἐπιτυχῶς ποιουμένῳ χρῆσιν καὶ τῆς γνώσεως τῆς ἑβραϊκῆς (1).—

Λίαν ἐβοήθησε τῷ ὁσίῳ Ἐφραὶμ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς Π. Δ. καὶ τοῦτο, ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἦν αὐτῷ γνωστόν. Τόποι τινές, ἔνθα συνέβησαν μεγάλα γεγονότα τῆς Π. Δ., ἦσαν πάτριοι, ἄλλοι δὲ γνωστοὶ διὰ τὴν ἐγγύτητα πρὸς τὴν Ἔδεσσαν. Ἡ σύγχρονος πεῖρα παρεῖχεν αὐτῷ πολλὰς διασαφήσεις ἐκείνου, ὅπερ συνέβη πρὸ πολλῶν αἰώνων. Ἡ κατὰ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Αἴγυπτον ὁδοιπορία ἐπλούτισαν αὐτὸν ἰδέαις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἐθίμων τῶν λαῶν, τῶν ἱστορουμένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ αἱ παραδόσεις, ὡς γνωστόν, φυλάσσονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Προσέτι δὲ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἔζων τότε ἐν Μεσοποταμίᾳ. Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἐν ταῖς ἑρμηνείαις αὐτοῦ μεταδίδωσιν ἐξαιρέτους εἰδήσεις, ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῆς γνωστῆς αὐτῷ ἀνατολικῆς ἀρχαιολογίας. Ἑρμηνεύων π. χ. τὴν Διαθήκην τοῦ Ἀβραὰμ μετὰ τοῦ ΙΕΧΟΒΑ (Γεν. ιέ. 9.), λέγει: «τὴν ἐξήγησιν τοῦ χωρίου τούτου ζητητέον ἐν τοῖς ἐθίμοις τῶν Χαλδαίων. Ἦν αὐτοῖς ἔθος, ἵνα οἱ ὅρκον ποιούμενοι διέρχωνται ἐν μέσῳ δεδιχοτομημένων πτωμάτων ζώων, καὶ ἔπειτα ἕκαστος ἀπήγγελλε τὰς τεταγμένας λέξεις: μὴ δῴη ὁ Θεὸς γενέσθαι καὶ ἐμοὶ ταυτό. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀβραὰμ ἦν τὸ γένος Χαλδαῖος, ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς ποιήσασθαι μετ'

(1) Ἑρμηνεύων τὸ ὄνομα Νάβαλ (Ά. Βασιλ. κέ. 25), λέγει: Νάβαλ δηλοῖ λοίδορον, ὑβριστήν. Ὁ ὄχλος καὶ νῦν χρῆται τῇ λέξει ταύτῃ ἐν ταύτῃ τῇ ἐννοίᾳ. Οὕτως ὁ ὀργιζόμενος τινί, συνήθως λέγει: «Mnal el. noloch, περιβαλῶ σε ὕβριν, ἀδοξίαν» (Op. Syr. 1, 383). Ἑρμηνεύων ἐν τῇ Ά. τῶν Βασιλ. γ'. II. τὴν λέξιν: «*tztzillenach*», λέγει: «πρόδηλον, ὅτι διὰ τῆς λέξεως ταύτης ὑπανίττεται τὸ κύμβαλον. Τὸ κύμβαλον παρὰ τοῖς Σύροις καλεῖται *Sislo*, τῇ λέξει τῇ παραγομένῃ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ῥίζης, ἣν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ παρίστησι τὸ ἑβρ. καὶ συρ. κείμενον» (16. p. 340), τῇ βοηθείᾳ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἑρμηνεύει τὸ τοῦ Δανιὴλ ή. 2 (T. 2. p. 217). Παρόμοια παραδείγματα ὁρῶνται καὶ ἐν ἄλλαις περιστάσεσι. Oper. Syr. 1, 308, 346, 461.—

αὐτοῦ διαθήκην συνῳδὰ τῷ πατρίῳ αὐτοῦ ἐθίμῳ». Μετ᾽ ἀκριβείας ἐπίσης ἑρμηνεύει τό: «κατέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ σώματα, ἐπὶ τὰ διχοτομήματα αὐτῶν» (1). Ὡσαύτως ἐξηγεῖται τὸν φόβον τοῦ Ἀβραὰμ περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ Ἡλίου (2), καὶ τὰς πράξεις τῶν ἱερέων τοῦ Βάαλ (3). Ἑρμηνεύων τό: «Υἱοί ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, οὐκ ἐπιθήσετε φαλάκρωμα . . .» (Δευτ. ιδ΄. 1.) γράφει: «οἱ ἐθνικοὶ συνήθως ἐποίουν τοῦτο διὰ στίξεως, χρώμενοι γνωσταῖς ὕλαις, ἀφ᾽ ὧν αἱ ἐκτυπούμεναι ἐπὶ τοῦ δέρματος διαγραφαὶ ἔμενον ἀνεξάλειπτοι. Τὸ ἔθος τοῦτο ἔλαβον οἱ Ἑβραῖοι παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, οἳ οὕτως ἐποίουν ἐπὶ τοῦ δέρματος αὐτῶν εἰκόνας τῶν θεῶν αὐτῶν» (4).

Τούτῳ προσετίθετο ἔτι καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ ὅσιος Ἐφραίμ, ὢν καθόλου κάτοχος ποικίλων γνώσεων (5), ἐγίγνωσκεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ σοφοὺς Ἰουδαίους (6) καὶ συγγραφεῖς. Πολλάκις ποιεῖται λόγον περὶ ἑρμηνευτῶν (7), περὶ συγγραφέων (8), περὶ τῆς γνώμης τινῶν (9), οὓς ὁτὲ μὲν ἐλέγχει, ὁτὲ δὲ ἐπαινεῖ συμφωνῶν

(1) Op. Syr. T. 1. p. 161-162.

(2) 16. p. 162.

(3) Αὐτόθ. p. 496.

(4) Αὐτόθ. 274. Οὕτως ἔτι ἑρμηνεύει τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ φυτεύειν ἄλσος παρὰ τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ ΙΕΧΟΒΑ (αὐτόθ. 277). Ἑρμηνεύων τό: «οὐκ ἔδωκα ἀπ᾽ αὐτῶν τῷ τεθνηκότι» (Δευτ. κϛ΄. 14) λέγει: «Ἐνταῦθα δείκνυται τὸ ἔθος τῶν ἐθνικῶν τοῦ παρασκευάζειν τράπεζαν τοῖς τεθνηκόσιν» (αὐτόθ. 283). Ἐκ τοῦ ἔθους τῶν Ἑβραίων ἐξηγεῖται τό: «καὶ ὑδρεύονται ὕδωρ, καὶ ἐξέχεαν ἐνώπιον Κυρίου» (Βασιλ. Α΄. ζ΄. 6) αὐτόθ. 345. Ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ ἀναφέρει τὰς παραδόσεις τῶν Ἑβραίων, ὅτε ποιεῖται λόγον περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν εἰδώλων ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ (αὐτόθ. 156), περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ (αὐτόθ. 61).—

(5) Ser. exeget. T. 2. p. 317.

(6) Ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐπὶ τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ ὑπῆρχον ἰουδαϊκαί τινες σχολαί (Flan. Antig· 15. 22-8. Assemani B. Or. T. I. Proleg. p. 2-3. Cassiod. instit. T. 2. p. 537).

(7) Op. 1. 364-425.

(8) Op. I. 496.

(9) Op. T. I. p. 9. 43. 56. 239. T. 2. p. 4. 196.

αὐτοῖς[1]. Πάντας δὲ τοὺς ἐπιχειροῦντας τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἄνευ σοφῆς προπαρασκευῆς κατακρίνει αὐστηρῶς[2].

Οὐκ ἦν δυσχερὲς τῷ ὁσίῳ Ἐφραίμ, τοιαῦτα ἔχοντι βοηθήματα, ἑρμηνεῦσαι πιστῶς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

Τὴν τάσιν τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης λίαν ὀρθῶς περιγράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης: « Ὁ Ἐφραίμ, λέγει, ὅλην ἀκριβῶς πρὸς λέξιν ἡρμήνευσε τὴν Γραφήν . . . τὰ βάθη τῶν κεκρυμμένων εἰς τοὐμφανὲς ἄγων θεωρημάτων » Αὐστηρῶς κατακρίνων τοὺς τυφλοὺς ὀπαδοὺς τοῦ γράμματος τῆς ἁγίας Γραφῆς, κατακρίνει ὡσαύτως καὶ τὴν ὑπερβολικὴν τάσιν πρὸς τὴν ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν. «Μὴ πίστευε, λέγει, ὅτι ζητητέον τὴν ἀλληγορίαν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἓξ ἡμερῶν. Μὴ νόμιζε, ὅτι τὸ δημιουργηθέν, κατὰ τὴν διήγησιν ἐν ταῖς ἓξ ἡμέραις, ἐδημιουργήθη ἐν ἀκαρεῖ, καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ὄνομα μόνον ἄνευ πράγματος, ἢ οὐ δηλοῖ ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ἃ ἰδίως σημειοῦνται ὑπὸ τῶν λέξεων » [3]. Ἐν πάσῃ περιστάσει καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἑρμηνεύει τὴν κατὰ γράμμα σημασίαν τῶν λέξεων τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ ἔπειτα ἤδη, ἔνθα ἡγεῖται ἀναγκαῖον, ἀποκαλύπτει τὴν μυστικὴν σημασίαν. Αὐστηρῶς διακρίνει τὴν κυρίαν ἔννοιαν τῆς μὴ κυρίας καὶ μυστικῆς, ἀποκαλῶν τὴν μὲν πρώτην ἐγγυτάτην ἔννοιαν[4], κατὰ γράμμα[5], ἰδίαν[6], ἐκκλησιαστικήν[7], τὴν δὲ ἑτέραν— ἀλληγορικήν, πνευματικήν[8], ὑψίστης νοήσεως[9]. Οὐδαμοῦ ἡ τροπικὴ καὶ προφητικὴ ἐξήγησις ἐκτείνεται παρ᾽ αὐτῷ μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς ἱστορικῆς ἐννοίας. Μεταξὺ τῶν περὶ Χριστοῦ προφητειῶν σαφῶς διέκρινε δύο εἴδη, ὧν αἱ μὲν κατ᾽ εὐθεῖαν ἀναφέ-

(1) Op. T. I p. 26. 381. 499.

(2) Ser. Exeg. T. 2. p. 316-318.

(3) Op. Syr T. I. p. 6. Καὶ ἄλλοτε κατακρίνει τὴν πρὸς τὴν ἀλληγορίαν ὑπερβολικὴν τάσιν. Ἴδ. adv. haeres. T. 2. p. 441. 481. 483. 558.

(4) Op. Syr. T. I. 173.

(5) T. I. p. 112.

(6) T. 2. p. 119.

(7) T· 1. p. 503. T. 2. p. 61.

(8) T. 1. p. 283. 112. 295. T. 2. p. 288.

(9) T. 1. p. 228. 289. T. 2. 189. 277. 288. 377.—

ρονται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· αἱ δέ, ἀναφερόμεναι εἰς γνωστὸν πρόσωπον ἢ γεγονὸς τῆς Π. Διαθήκης, ἐκπληροῦνται ἐν τῇ ἱςορίᾳ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οὕτως ἡ πλήρωσις τῆς προφητείας τοῦ Ἡσαΐου: «Παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ· ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ ἀνταποδώσει. Αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. Τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, τρανὴ δὲ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων, ὅτι . . . . .» (λέ. 4—7), δείκνυται καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλ' «ἐν ἰδίᾳ καὶ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ, λέγει, οἱ λόγοι οὗτοι ἀναφέρονται πρὸς τὸν Κύριον. . . ὃς καὶ τοῖς τυφλοῖς ἤνοιγε τὴν ὅρασιν, καὶ τοῖς ἀλάλοις ἔλυε τὴν γλῶσσαν, καὶ τοῖς κωφοῖς ἀπεδίδω τὴν ἀκοήν» ([1]).

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι αἱ ἑρμηνεῖαι τοῦ τε μαθητοῦ καὶ διδασκάλου, τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ δηλαδὴ καὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Νισίβεως, ἔχουσι τέλεον τὴν αὐτὴν τάσιν. Παρ' ἀμφοτέροις ἀπαντᾷ ἀκριβὴς προσοχὴ πρὸς τὴν κυρίαν ἔννοιαν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ βαθεῖα γνῶσις τῆς ἱερᾶς ἀρχαιότητος.

Ἐν τοσούτῳ ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἐνίοτε καταλείπει ἄνευ ἐξηγήσεως ὅλους στίχους, ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ ὁλόκληρα κεφάλαια.—

§. 132. Δογματικὴ διδασκαλία τοῦ ὁσίου Ἐφραίμ.

Ὁ ὅσιος Ἐφραὶμ κατέλιπε καὶ πολλὰ δογματικὰ συγγράμματα. Πάντα ταῦτα ἐγράφησαν κατὰ τῶν πλανῶν τοῦ χρόνου ἐκείνου. Τοιαῦτά εἰσι: ά.] 87 πολεμικοὶ λόγοι πρὸς ἐρευνῶντας (adversus scrutatores), δηλ. κατὰ τῶν Ἀετιανῶν καὶ Εὐνομιανῶν ([2]). β'.] 56 λόγοι πολεμικοὶ πρὸς τὰς αἱρέσεις (adversus hæreses) τοὺς κατὰ τῶν Βαρδησανιτῶν, Μαρκιωνιτῶν καὶ Μεσσαλιανῶν ([3]) · γ'.] λόγος κατὰ αἱρετικῶν· ἐν ᾧ καὶ ἀπόδειξις ἐκ φανερῶν ὑποδειγμάτων τοῦ τε μαργαρίτου καὶ τῶν λοιπῶν συνάγουσα τὸ πιστόν, ὅτι δίχα τῶν φυσικῶν νόμων ἡ ἁγία Θεο-

([1]) Op. Syr. T. 2. p. 79—80.

([2]) Op. Syr. T. 3, σελ. 1-208.

([3]) Op. Syr. T. 2.

τόκος τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ συνέλαβε καὶ ἐκύησε ([1]), κατὰ Μαρκίωνος καὶ Μάνεντος. δ'.] 3 λόγοι περὶ πίστεως καὶ κατὰ Ἰουδαίων ([2]). ε'.] 4 λόγοι περὶ τοῦ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως αὐτεξουσίου (de libero humanæ voluntatis arbitrio) κατὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς τυφλῆς τύχης ([3]) · περὶ μετανοίας, ἔνθα κατὰ τῶν Ναυατιανῶν ([4]) λέγει περὶ τῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας, καὶ διελέγχει τὴν χιλιετῆ βασιλείαν· περὶ ἱερωσύνης ([5])· περὶ παραδείσου καὶ κρίσεως ([6]). Ἅπαντα ταῦτα τὰ συγγράμματα συνεγράφησαν ἐν εἴδει εὐσεβῶν μελετῶν. Ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ οὐκ εἰσέρχεται εἰς ἐμβριθῆ ἐξέτασιν τῶν βάσεων, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ μόνον δείκνυσιν αὐτάς, ἐν τῇ ἐκχύσει τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν εὐσεβῶν μελετῶν. Οὐδέποτε σχεδὸν ἐξετάζει τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἠρείδοντο οἱ αἱρετικοὶ ἐν ταῖς ἑαυτῶν δοξασίαις. Τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο ἐκ τούτου, ὅτι ὥριζεν αὐτὰς ἐν μέρει μὲν πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ χρῆσιν, ἐν μέρει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν τῷ ναῷ ὑμνῳδίαν, καὶ ἐκ τούτου ὅτι ἐγράφησαν διὰ στίχων. Οὐδεμία σχεδὸν δογματικὴ ὑπόθεσίς ἐστιν, ἧς οὐχ ἥψατο ὁ Ἐφραίμ. Ἐνταῦθα παρατίθεμεν ὑπογραφάς τινας τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ τῶν σπουδαιοτάτων δογμάτων.

α'.] Διὰ ζωηρῶν καὶ λαμπρῶν ὑποτυπώσεων ἐξεικονίζει τὸ ἀκα-

([1]) Op. gr. τ. 2. σελ. 258—279. Ἐκτὸς τῶν ἑπτὰ συριακῶν λόγων ἐστὶν ἔτι ἑλληνιστὶ λόγος περὶ μαργαρίτου, ὁλοσχερῶς τὴν αὐτὴν ἔχων ὑπόθεσιν. Ὁ τελευταῖος ἦν γνωστὸς Ἐφραιμίῳ τῷ Ἀντιοχείας (Φωτ. ἀνάγν. 229.), καὶ τῷ Λεοντίῳ (παρὰ Γαλλανδίῳ Τ. 12. 672. 699.).

([2]) Op. syr. τ. 3, 164. 208. 209. 224.

([3]) Op. syr. 3, 359 — 366.

([4]) Op. gr. τ. 3, 160—205. Τὸ ἕτερον σύγγραμμα περὶ μετανοίας ἐστὶ μόνον γνωστὸν ἐν τῇ λατ. μεταφράσει. op. gr. τ. 3, 589—99. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος λέγει, ὅτι ὅσιος Ἐφραὶμ ἔγραψε κατὰ Ναυατιανῶν σημ. 39.

([5]) Op. gr. 3, 1—6.

([6]) Op. Syr. 3, 575—98. Ser. 5—12. Ὡσαύτως ὁ λόγος περὶ τῶν μακαρίων μονῶν op. gr. 3, 25—26. ὁ λόγος περὶ τῶν μακαρίων τόπων (αὐτ. 189). Πρόβλ. σημ. 45.

τάληπτον τῆς θεότητος ἐν τοῖς ἐλέγχοις πρὸς ἐ ρ ευ ν ῶ ν τ α ς: «Τίς δύναται λέγει, μετρῆσαι τὰ βάθη τῆς θεότητος καὶ κατανοῆσαι τὰ μυστήρια αὐτῆς; Ἀρέσκει σοι, ὦ κόνις, πεσεῖν εἰς τὰς ἀβύσσους ταύτης τῆς φοβερᾶς θαλάσσης, διότι τὰ κύματα αὐτῆς εἰσιν ὡραῖα; Καταπίονταί σε ἐν τῷ βυθῷ. Εἰ βούλει ἀναζητῆσαι τὴν θάλασσαν ταύτην καὶ προσπελάσαι μικρῷ καὶ ἀοράτῳ κύματι, τοῦτο ρίψει σε εἰς ἕτερον ἰσχυρότερον, καὶ πάντα τὰ κύματα τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο καταπίονταί σε· διότι ἡ θάλασσα αὕτη πάντα ἐν αὐτῇ συνήνωσεν, οὖσα μία καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ τὴν οὐσίαν» (1).

β΄.] Περὶ τῶν πηγῶν τῆς θεογνωσίας λέγει τάδε: «παρὰ σοὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡ ὁρατὴ φύσις, ὑπὸ τὰς χεῖρας ἡ ἁγία Γραφή. Ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἡμῖν φανερά, ἀλλ' ἡ Γραφὴ προσιτὴ τῇ καταλήψει ἡμῶν. Διὸ ἐκ τῆς φύσεως οὐδὲν δυνάμεθα μαθεῖν περὶ Χριστοῦ. Ἐντεῦθεν τοίνυν δυνάμεθα μαθεῖν τὴν θεότητα Αὐτοῦ, ὅθεν γιγνώσκομεν τὴν ἀνθρωπότητα Αὐτοῦ. Μόνη ἡ Γραφὴ δύναται διδάξαι ἡμᾶς περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (2).

Τίνος ἕνεκα οὐχ ὁμοίως κατανοοῦσι τὴν Γραφήν; «Ὡς πολλοὶ τῶν ἰατρῶν οὐ κατανοοῦσι τὸ ἔργον αὐτῶν, οὕτω πολλοὶ τὴν Γραφήν. Ἐκ τούτου τὰ ῥητὰ ἐν τοῖς στόμασι τῶν ἀφρόνων ἑρμηνευτῶν παρίστανται ἀντιφάσκοντα. Ἡ Γραφὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν ἐστι τέλεον πιστὴ ἑαυτῇ, μεταξὺ δὲ τῶν σοφῶν—ἡ σύγχυσις τῶν ἐννοιῶν» (3) «Οἱ παῖδες, οἱ χθὲς μόνον ἰδόντες τὸ σχολεῖον, αἴφνης ἐπαυξάνονται ὡς ἡ κολοκύνθη τοῦ Ἰωνᾶ. Ἐντεῦθεν συνιστᾶσιν ἤδη νέα πρότυπα πίστεως, διάφορα τοῦ κανόνος τῶν ἁγίων» (4). Ἡ ὑπερηφανία ἀναγκάζει ἐπινοεῖν καινοτομίας, οὐκ ἀνεχομένη τὸ ἀρχαῖον. Ὁ αὐθάδης νομίζει ταπεινὸν διδάσκειν τὴν ἀλήθειαν συνῳδὰ τῇ Γραφῇ. Βυθιζόμενος εἰς τὰ βάθη τῶν ἐρευνῶν, ἀποβάλλει τὴν ἀλήθειαν τῆς σαφοῦς διδασκαλίας» (5).

γ΄.] «Ἀκούεις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος; Ἐν τοῖς ὀνόμασιν ὁμολόγει τὰ πρόσωπα. Οὐ τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰ-

(1) Κατὰ αἱρέσ. λά. πρβλ. πρὸς ἐρευνῶντας δ΄. ζ΄. θ΄. ί. ιά.
(2) Πρὸς ἐρευν ξέ.
(3) Αὐτόθ. σελ. 99.
(4) Αὐτ. σελ. 203.
(5) Αὐτ. σελ. 171.

σιν ἡνωμένα, ἀλλ' ὄντως τὰ τρία εἰσιν ἡνωμένα» ([1]). « Ἡ ἀκτὶς τοῦ Ἡλίου οὐκ ἔστι μεταγενεστέρα τοῦ Ἡλίου· οὐκ ἦν χρόνος, ὅτε αὐτὴ οὐκ ἦν μετὰ τοῦ Ἡλίου. —Τὸ φῶς αὐτοῦ—δεύτερον, ἡ θερμότης τρίτον. Οὔκ εἰσι μεταγενέστερα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ οὐκ εἰσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μετ' αὐτοῦ . . . . ὁρᾷς, ὅτι τὸ ἓν συνίστησι τρία, καὶ τὰ τρία ἕν. . . . . Ὁ Ἥλιός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Πατρός, τὸ φῶς τοῦ Υἱοῦ, ἡ θερμότης τοῦ ἁγίου Πνεύματος» ([2]). « Καὶ ἐπειδὴ προεῖδεν, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν ἐν γεννητοῖς χωρῆσαι δύναται, προήγαγε τὸν Υἱὸν ἀνάρχως ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔκ τινος ἀνάγκης, οὐδὲ αἰτίᾳ τινι, ὥσπερ εἴπομεν, σχηματίζοντες τὸν λόγον, ἵνα τὸ πλήρωμα δειχθῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ· ὅτι φυσικῶς αὐτὸν ἐγέννησεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ φύσις ἀνάγκης καὶ αἰτίας ἀπήλλακται· καὶ μάλιστα, ὅτι τῷ θελήματι τὴν φύσιν ἐκέρασε, καὶ τὰ ἀμφότερα πρὸς τὴν ἀγαθότητα συνέζευξεν. Ἡ μὲν γὰρ ἀγαθότης τὸ πλήρωμα ἔδειξεν, ὅτι ἐγέννησε τὸν χωροῦντα αὐτὴν οὐσιωδῶς· ἡ δὲ φύσις, τὸ ἀξίωμα, ὅτι οὐκ ἀνάξιος ὁ χωρῶν, ὡς Υἱός, ὡς ἀγέννητος. Τὸ δὲ θέλημα τὴν ἀνάγκην ἐξώρισεν, ὅτι οὐ διά τι γέγονεν, ἀλλ' ἵνα ἀεὶ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τῆς ἀϊδιότητος, καὶ ἵνα μὴ εἴπωμεν ὑπ' ἀνάγκην γεγενῆσθαι τὸ θέλημα τῆς φυσικῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα μὴ γεννηθέν, προῆλθεν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, οὐχ ἡμιτελὲς οὐδ' ἐπιμιγές· οὐ γὰρ ποτὲ μὲν Πατήρ ἐστι, ποτὲ δὲ Υἱός, ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον, τὸ πλήρωμα ἔχον τῆς ἀγαθότητος, καὶ προελθὸν εἰς μαρτυρίαν τῆς θεότητος· ὅτι οὐ πάθει, οὐ χρόνῳ, οὐ τρόπῳ οὐκ αἰτίᾳ τινὶ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἐγέννησεν· ἀλλὰ φύσει ἀνάγκης ἐλευθέρᾳ, ἣν συνιστᾷ διὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅτι θελήσαντα τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον κοινωνὸν προβαλεῖν οὐχ' ὃν ἔτεκεν· ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ συνέστησε· οὐ πρὸ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προήγαγεν, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὑπ' ἀνάγκην τὸ θέλημα . . . Οὔτε οὖν ὁ Πατὴρ χρειώδης χρόνου γέγονε προαγαγεῖν τὸν Λόγον· οὐδ' ἐν χρόνῳ, ὕστερον τοῦ Λόγου, τὸ ἅγιον Πνεῦμα προήγαγε. Διόπερ καὶ συναΐδιος ἡ θεότης ἐστὶ τῆς

([1]) Αὐτ. σελ. 192. ([2]) Αὐτ. 71—72.

ἁγίας Τριάδος. Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρία μὲν ὄντα πρόσωπα, μιᾶς δὲ οὐσίας ὑπάρχοντα. Διόπερ καὶ εἷς Θεός ἐστιν ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος Τριάς » (1). « Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Πνεῦμα Θεοῦ ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ Πατρός, τὸ ἐξ Αὐτοῦ ἀχρόνως ἐκπορευόμενον, καὶ κατά τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν ἴσον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Μονογενεῖ Αὐτοῦ Υἱῷ. Τὸ Πνεῦμα τοῦτο, ἰδίως καὶ διωρισμένως καὶ ἀληθῶς διακρινόμενον ἀπὸ τοῦ Πατρός, καλεῖται ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Πνεῦμα ἅγιον...(2) «Τῇ δυνάμει τοῦ Μονογενοῦς ὁ κόσμος καὶ πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐν ἀρχῇ ἐποιήθησαν. Ὁ Θεὸς εἶπε: γεννηθήτω φῶς: τίνι ἐπέταξεν, ὅτε οὐδεὶς παρῆν, ἵνα δέξηται τὰς ἐπιταγὰς ἢ ἐπιτελέσῃ;... Σαφῶς ὁ Πατὴρ ἐφανέρωσε τὸν Μονογενῆ Αὐτοῦ, ὅτε μετ' Αὐτοῦ περὶ τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδὰμ ἐβουλεύετο ὧδε: Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν. Μαίνεται ὄντως ὁ δοξάζων, ὅτι ταῦτα ἐλέχθησαν τῷ ἀνθρώπῳ, ὃς οὔπω ἦν ... Τὸ δὲ νομίζειν καὶ ὑποστηρίζειν διὰ τῶν λόγων τούτων τοὺς ἀγγέλους καλεῖσθαι εἰς κοινωνίαν τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ ὑψίστου Δημιουργοῦ, εἴη ἂν ἀνθρώπου τὰ μάλιστα ἀναιδοῦς ... » (3).

δ'.] «Εἰ σχῆμα προειλήφει ὁ Λόγος, τίς ἦν χρεία φύσεως; Εἰ ὡς ἐν εἴδει προελήλυθε, τίς ἦν χρεία τῆς γυναικός; Εἰ ὡς διὰ σωλῆνος κατελήλυθε, χρόνου διὰ τί ἐδέετο καὶ συλλήψεως; Διὰ τί ἐν Παρθένῳ χωρεῖ, ὁ μέλλων προϊέναι ἐκτὸς φύσεως; ὁ οὕτω τεχθείς, ὡς καὶ ἐξ οὐρανοῦ ἐν τῇ παρθένῳ ἐσκήνωσεν, ἵνα τί εὐθὺς ἐξ οὐρανοῦ τῇ γῇ οὐκ ἐπεφήνατο; ὁ μὴ προσειληφὼς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εὐθὺς ἐκ τοῦ ἀέρος, διὰ τί ἀνθρώποις οὐκ ἐγνωρίζετο; Εἰ ἔσχε τὸ τέλειον τῆς οἰκονομίας, τί προσελάμβανεν ἂν ἐκ τῆς παρθενικῆς φύσεως; Οὔτε περιττός ἐστιν ὁ Θεός, οὔτε χλευαστής· περιττὴ δὲ ἡ Μαρία, ἐὰν ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐν σχήματι. Χλευάζειεν ἂν καὶ ὁ Θεός, γέννησιν ἐπὶ φάτνης τοῖς ἀνθρώποις δεικνύς. Ἔστω ἡ ἀνάγκη

(1) Ἔλεγχος αὐτῷ καὶ ἐξομολόγησις Τ. 1. σελ. 127.

(2) Op. syr. T. τ. 1. p. 117.

(3) Πρὸς Ἔρευν. ς'. Τόμ. 3. σελ. 12—13.

τῶν λόγων τῶν αἰτιῶν κατηγοροῦσα. Ἐγὼ γὰρ ἀλήθειαν οἶδα τὸν Χριστὸν καὶ ἐν τῷ μαργαρίτῃ θαυμάζω αὐτόν, ἅτε Θεὸν προσειληφότα ἐκ τῆς παρθένου τὸν ἄνθρωπον. Ἔχω καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν περὶ τῆς ὄντως αὐτοῦ ὑπάρξεως, τὴν ἄχρι τελείας αὐτοῦ ἡλικίας αὔξησιν. Εἰ γὰρ σχῆμα εἶχεν ὁ Λόγος, ἱμάτιον ἐνεδέδυτο. Δείξατε αὐξάνον ἱμάτιον. Καὶ εἰ ἐν σχήματι ὁ Χριστὸς παρεγένετο, δείξατε στολὴν προϊοῦσαν καὶ φαιδρὰν γινομένην, οὐχὶ δὲ παλαιουμένην» [1]. «Οὐκ εἶπε τὸ γεγεννημένον πάλιν γεννηθήσεται· οὐδὲ εἶπε, τὸ γεννώμενον ἐκ τῆς δυνάμεως, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀλλ' ἐκ σοῦ, ἵνα δείξῃ τὴν φύσιν τῆς Παρθένου λειτουργοῦσαν τῇ θεότητι, καὶ τὴν πρόσληψιν ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς τῷ Λόγῳ καὶ τῷ Θεῷ συμπλεκομένην. Εἰ μὴ εἶπε τὸ γεννώμενον ἐκ Σοῦ, τάχα ἂν σχῆμα ἐνομίσθη ὁ Λόγος προσειληφέναι . . .» [2]. «Εὐλογητὸς ὁ σοφός, ὃς συνῆψε τὴν θεότητα τῇ ἀνθρωπότητι, τὴν μὲν ἐκ τῶν ἄνω, τὴν δὲ ἐκ τῶν κάτω, τὰς φύσεις ὥσπερ φάρμακον ἔμιξε, καὶ ἐγένετο πρόσωπον ὁ θεάνθρωπος» [3].

Ἐν τῷ κατὰ Ἰουδαίων συγγράμματι ἔδειξεν ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ Σωτὴρ τῶν πεσόντων ἀνθρώπων, ὃν προκατήγγειλαν οἱ προφῆται.

ϛ'.] «Ἱλάσθητι, ὦ ἀγαθέ, τῇ ἡμετέρᾳ κακῇ προαιρέσει, ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ πασῶν τῶν συμφορῶν. Αἱ ἔννοιαι τῆς ἀσθενείας αὐτῆς εἰσι μυστηριώδεις, τὰ δὲ ἔργα αὐτῆς πρόδηλα. Ἐξ αὐτῆς προῆλθεν ἡ πρώτη παράβασις τῆς ἐντολῆς, ἣ ἔσχεν ὡς ἐπακολούθημα πάσας τὰς ἁμαρτίας τάς τε μέχρι τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐπίλοιπον χρόνον. Σύ, καθαρέ, κάθαρον τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν· αὐτὴ καθ' ἑαυτήν ἐστι θολερὰ πηγή. Ἐκθαμβοῦμαι ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς θελήσεως ἡμῶν. Ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ νικᾷν καὶ ἀγαπᾷ νικᾶσθαι» [4]. «Ἔσο μοι βοηθός, δέσποτα τῶν ἁπάντων, Χριστέ, — ἐπικούρησον τῇ ψυχικῇ

(1) Λόγος κατὰ αἱρετικῶν, ἐν ᾧ καὶ ἀπόδειξις . . . τούτε μαργαρίτου καὶ τῶν λοιπῶν συνάγουσα τὸ πιστόν . . . . . . op. gr. τ. ii. p. 265.

(2) Αὐτόθ. σελ. 268. ἴδ. καὶ πρὸς Ἐρευνῶντας ιζ'.

(3) In hymno 10 de Nativitate, p. 80. T. 1. Bibl. Orientalis.—

(4) Op. Syr. T. III.

μου ἀσθενείᾳ, ἵν' ἀπαλλαγῶ ταύτης τῆς βδελυρᾶς καὶ ἁμαρτωλῆς διαφθορᾶς, ἵνα γένωμαι ἐλεύθερος τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας,— καταβήτω ἐπ' ἐμὲ ἡ βασιλεία τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματός Σου» ([1]). Ἐν τῷ συγγράμματι de libero humanæ voluntatis arbitrio (περὶ τοῦ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως αὐτεξουσίου) ἐλέγχων τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς τυφλῆς τύχης, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ αὐτεξουσίου ἡμῶν λέγει: «Εἰ οὐκ ἔχομεν ἐλευθέραν θέλησιν, τίνος ἕνεκά ἐστιν ὑπεύθυνος ἡ θέλησις ἡμῶν»; ([2]). «Ἔνεστι φυσικὴ κλίσις πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποστροφὴ πρὸς τὸ κακὸν» ([3]). «Οἱ διάφοροι νόμοι καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν εἰσι καρπὸς τοῦ αὐτεξουσίου» ([4]). «Ἡ ἐπιστροφὴ ἀπὸ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ ὁ βίος τῶν ἀληθῶν χριστιανῶν εἰσιν ὡσαύτως ἔργον αὐτοῦ» ([5]).

ζ'.] Ὁ Χριστὸς «ἐδωρήσατο τῷ λαῷ Αὐτοῦ, τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐξαγορασθέντι, δηλ. τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ, σῖτον, οἶνον, καὶ μυστικὸν ἔλαιον. Ὁ σῖτός ἐστι τὸ ἅγιον μυστικὸν Αὐτοῦ σῶμα· ὁ οἶνος—τὸ αἷμα Αὐτοῦ τὸ ἁγιάζον—τὸ ἀγαθὸν Χρίσμα, ᾧ σφραγίζονται οἱ βαπτιζόμενοι καὶ περιβάλλονται τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος» ([6]). «Πῦρ καὶ ὕδωρ—ἐν τῷ βαπτίσματι ἡμῶν· πῦρ καὶ Πνεῦμα ἅγιον—ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ ποτηρίῳ» ([7]). «Ὁ Κύριος ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς Αὐτοῦ, ἵν' ἅπαξ μόνον καθαίρωσι τοῖς ὕδασι τοῦ βαπτίσματος τὰς ἁμαρτίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁ δωρησάμενος αὐτοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς ἁμαρτίας, ἐνετείλατο, ἵνα ὁ ἁμαρτωλὸς ἐμφανίζηται ἐνώπιον ἐκείνου, Ὃς ἀφίησιν ἁπάσας τὰς ἁμαρτίας, καὶ δέηται Αὐτοῦ συγχωρῆσαι αὐτῷ, διότι οὐ καθαίρει ἡμᾶς ἄνευ τῆς ἡμετέρας θλίψεως. Ὁ ἁμαρτωλὸς ὀφείλει ἀλγεῖν καὶ λυπεῖσθαι» ([8]). «Αὐτὸς ὁ βραχίων ὁ ὑψηλὸς καὶ φρικτὸς

([1]) Αὐτόθ.
([2]) Αὐτόθ.
([3]) Op. Syr. T. II. p. 454.
([4]) Αὐτόθ. p. 461.
([5]) Αὐτόθ. p. 454-459.
([6]) Αὐτόθ. p. 252. Περὶ τοῦ Χρίσματος ἴδε σελ. 332. ἐν τῇ β'. ᾠδ. περὶ τοῦ μαργαρίτου.
([7]) Πρὸς Ἔρευν. σελ. 10. Op. Syr. III, 23. Περὶ Εὐχαριστίας ἴδ. ἐν τῇ ιϛ'. ᾠδῇ. Περὶ τῶν κεκοιμημένων κατὰ αἱρέσ. ζ'. πρὸς Ἔρευν. ι. καὶ ιθ'. ἔτι op. Syr. T. II. 61, 252. III. 246. op. Gr. III. 2.
([8]) Advers. Hæres. 2. Op. Syr. II. 440. Περὶ τῆς Ἐξομολογήσεως

κατελθὼν ἐξ οὐρανοῦ ἐδωρήσατο ἡμῖν ἐπιθέσει τῶν χειρῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἑαυτοῦ, τὸ ἐλθὸν καθάπερ πῦρ ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους. Ὢ δύναμις ἄρρητος ἡ καταξιώσασα κατοικῆσαι ἐν ἡμῖν δι᾽ ἐπιθέσεως χειρῶν ἁγίων ἱερέων» (1).

Τὸ περὶ Ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν δόγμα ὑπερήσπιζεν ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Βαρδησάνου (2), καὶ πολλάκις ἐπανελάμβανεν αὐτὸ ἐν τοῖς κανόσι εἰς τοὺς τεθνεῶτας(3) καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς συγγράμμασι (4). Προσφιλὴς ὑπόθεσις τῶν μελετῶν τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἦν ἡ περὶ τοῦ Παραδείσου(5) καὶ ἡ τῆς μελλούσης Κρίσεως(6). «Μία δὲ ἡ θεωρία ἔξωθεν τῶν πάντων ἐστὶ καὶ μία ἡ χαρά, καὶ χωρὶς τῶν δύο τούτων τάξεων οὐκ ἔστιν ἄλλη μεσιτεύουσα τάξις· λέγω δὴ μίαν μὲν τὴν ἄνω, ἑτέραν δὲ τὴν κάτω, μέση δὲ τούτων ἡ ποικιλία τῆς διαφορᾶς τῶν ἀμοιβῶν. Εἰ δὲ ἀληθὲς τοῦτο, καθὼς καὶ ἀληθές ἐστι, τί ἀφρονέστερον ἢ ἀνοητότερον τῶν λεγόντων, ὅτι ἀρκετόν μοι τῆς γεέννης ἐκφυγεῖν, τὸ δὲ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν οὐ μέλει μοι; Τὸ γὰρ διαφυγεῖν τῆς γεέννης, αὐτὸ τοῦτό ἐστι τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν, ὥσπερ καὶ τὸ ταύτης ἐκπίπτειν εἰς τὴν γέενναν εἰσελθεῖν ἐστιν. Οὐ γὰρ ἐδίδαξεν ἡ Γραφὴ τρεῖς χώρας ἡμᾶς. Ἀλλὰ τί; ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ Αὐτοῦ, στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων.......» (7).

§. 133. Ὁ Ἐφραὶμ ὡς Ἐκκλησιαστικὸς ᾀσματογράφος.

«Ὁ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, περιβεβλημένος τὴν πανοπλίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς γράφει περὶ τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ ὁ ἀρχαῖος αὐτοῦ Βιογράφος, ἀνέῳξε πόλεμον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ, ἰδίως δὲ πρὸς τὴν ἀσέβειαν τοῦ Βαρδησάνου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ». Ὁ Ἐφραὶμ εἶδεν, ὅσον οἱ Ἐδεσσηνοὶ ᾐχμαλωτίζοντο ὑπὸ τῆς μουσικῆς

ἴδ. ἀνωτ. σημ. 90. Ὡσαύτως op. Gr. T. 3. p. 2. 367.

(1) Op. Gr. T. III. p. 3.

(2) Op. Syr. T. II. p. 553.

(3) Necrosima, seu funebres canones p. 225-359.

(4) Op. Syr. T. II. p. 389. Op. Cr. III. p. 119-127, 127-134. 148-361.—

(5) Op. Syr. III. p. 225-359.

(6) Op. Cr. T. II. p. 192-222.

(7) Op. Gr. T. III. p. 26.

καὶ τοῦ μέλους, καὶ ἔγνω ἀπαλλάξαι αὐτοὺς τῶν ἀσεβῶν μελῳδιῶν. Συνήθροισε παρθένους ἁγνὰς καὶ ἐδίδαξεν αὐτὰς ᾠδὰς καὶ ᾄσματα κατὰ χορούς. Τὰ ᾄσματα ταῦτα ἐπραγματεύοντο περὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, περὶ τοῦ Βαπτίσματος, περὶ τῆς νηστείας, περὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ, περὶ τοῦ Πάθους, περὶ τῆς Ἀναστάσεως, περὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς Ἀναλήψεως. Τούτοις προσέθηκε καὶ ἄλλους ὕμνους—περὶ τῶν Μαρτύρων, περὶ Μετανοίας, περὶ τῶν Κεκοιμημένων. Οὕτω, κατὰ τὴν διάταξιν αὐτοῦ, αἱ ῥηθεῖσαι παρθένοι συνέρρεον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὰς λαμπρὰς τοῦ Κυρίου ἑορτάς, κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Μαρτύρων καὶ τὰς Κυριακάς. Ὡς πατὴρ καὶ ἀρχηγὸς τοῦ χοροῦ, ἵστατο ἐν μέσῳ αὐτῶν, προσδιώριζε ταῖς παρθένοις διαφόρους ᾠδάς, καὶ ἐδίδασκε τὴν κατὰ χοροὺς μελῳδίαν, ἕως οὗ τέλος ἅπασα ἡ πόλις συνέρρεε πρὸς αὐτόν, καὶ—οἱ ἐχθροὶ διεσκορπίσθησαν.— Τίς οὐκ ἂν ἐξεπλάγη, οὐκ ἂν ἐνεπλήσθη ζήλου, ὁρῶν τὸν στρατιώτην τοῦ Χριστοῦ ἱστάμενον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χοροῦ ἁγνῶν παρθένων ἀδουσῶν ἡδέα καὶ ὑψηλὰ ᾄσματα, παραπλησίως ἀγγέλοις;» (¹).

Ἡ ἀρχαία αὕτη εἴδησις ἐν μέρει ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τοῦ Ἐφραίμ. Ἐν τῷ τέλει τοῦ ξέ. ὕμνου αὐτοῦ περὶ πίστεως ἀναγινώσκονται τάδε: «Ἔλαβον πέρας οἱ ὕμνοι, οἱ συνταχθέντες κατὰ μίμησιν τῶν ᾠδῶν τοῦ Βαρδησάνου» (²). Ὁ Σωζόμενος (³) καὶ ὁ Θεοδώρητος (⁴), λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἐφραὶμ συνέταξε

(¹) Παρ' Ἀσσεμάνη Bibl. orient. I, 47. Op. Syr. S. Ephræmi T. I. p. LI-LIII. Περαιτέρω ὁ Βιογράφος λέγει ἔτι: «Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξέδωκε τὴν διήγησιν περὶ τῆς Νισίβεως, περὶ τοῦ Μὰρ-Ἰακώβου, περὶ τοῦ αὐτοκρ. Κωνσταντίνου, περὶ τῶν συμφορῶν τοῦ χρόνου αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐρημώσεως τῶν περιχώρων τῆς Νισίβεως· τούτῳ προσέθηκε τὴν διήγησιν περὶ Σολομονῆς καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς (τῶν Μακκαβαίων) . . . τὴν διήγησιν περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπισκόπων». Κατὰ δυστυχίαν ἅπασαι αὗται αἱ ἔμμετροι διηγήσεις ἢ ᾠδαί, ὡς καί τινες τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν, εἰσὶ νῦν ἄγνωστοι.

(²) Op. Syr. II. 128.

(³) «Πρὸς τὰ μέλη τῶν ἐκείνου γραμμάτων, κατὰ νόμον τῆς Ἀρμονίου ᾠδῆς» (Ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 16).

(⁴) «Καὶ ἐπειδὴ Ἀρμόνιος ὁ Βαρ-

τὰς ᾠδὰς αὐτοῦ κατὰ τὰς τοῦ Ἁρμονίου μαθητοῦ τοῦ Βαρδησάνου, ἤ, ὅπερ ταὐτό, κατὰ τὰ μέτρα τῶν ᾠδῶν ἐκείνων. Τὸ αὐτὸ δεικνῦσι καὶ αἱ ἀνατολικαὶ εἰδήσεις ([1]). Λίαν πιθανὸν προσέτι καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ αἵρεσις τῶν Μεσσαλιανῶν, ἐσωτερικῶν εὐχητῶν, λίαν ἰσχυρὰ οὖσα ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ τοσοῦτον ταπεινώσασα τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν, ἠνάγκασε τὸν ἅγιον Ἐφραὶμ ἀσχοληθῆναι περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λατρείαν.

«Φασί, γράφει ὁ ὅσ. Θεοφάνης περὶ τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ, τριακοσίας μυριάδας στίχων αὐτὸν ἐκδεδωκέναι τὸν ὄντως θεόσοφον». Εἴπομεν ἤδη, ὅτι ἅπαντα τὰ δογματικὰ συγγράμματα τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ ἐγράφησαν διὰ στίχων ([2]), ἀλλ᾽ ἐκτὸς τούτου εἰσὶ γνωσταί:

1) Αἱ ὑμνῳδίαι εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ([3]), οὖσαι λίαν πανηγυρικαί. Ἐν μιᾷ τούτων ὁ μελῳδός, προσκαλῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν δοξάσαι τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, διατίθησι τὰς δοξολογίας αὐτοῦ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ ἐπιγείου βίου τοῦ Σωτῆρος ([4]). Τῇ ᾠδῇ ταύτῃ χρῶνται οἱ Σύροι Χριστιανοὶ ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν ([5]). Αὗται αἱ ᾠδαὶ τοῦ θείου πατρὸς λαλοῦσι περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν χρήσεως ([6]).

2) Ἔτι καὶ νῦν ἐστι γνωστὴ ᾠδή τις εἰς τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ([7])· Ἀλλ᾽ οὐ σώζονται αἱ ᾠδαὶ οὔτε εἰς τὰς ἄλλας Δεσποτικὰς ἑορτάς, οἷον εἰς τὴν Βάπτισιν, τὴν

δησάνου, ᾠδάς τινὰς συντεθείκει πάλαι, καὶ τῇ τοῦ μέλους ἡδονῇ τὴν ἀσέβειαν κεράσας, κατεκήλει τοὺς ἀκούοντας, καὶ πρὸς ὄλεθρον ἤγρευε, τὴν ἁρμονίαν τοῦ μέλους ἐκεῖθεν λαβών, ἀνέμιξε τὴν εὐσέβειαν, καὶ προσενήνοχε τοῖς ἀκούουσιν ἥδιστον ὁμοῦ καὶ ὀνησιφόρον φάρμακον. Ταῦτα καὶ νῦν τὰ ᾄσματα φαιδροτέρας τῶν νικηφόρων μαρτύρων τὰς πανηγύρεις ποιεῖ» (Ἐκκλ. ἱστορ. δ΄. 26.) πρβ. αἱρετ. κακομυθ. ἐπιτομ. λόγ. ά. 22.

([1]) Βὰρ-ἑβραῖος: «Μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ὁ ἅγιος Ἐφραὶμ ἤρξατο συντάττειν ὕμνους καὶ ᾠδὰς κατὰ τῶν πλανῶν τοῦ χρόνου αὐτοῦ». Παρ᾽ Ἀσσεμ. bibl. or. I, 166. Ἐπ᾽ ἴσης συρ. ἐκκλ. ἱστορ. παρὰ τῷ αὐτῷ I, 48.

([2]) Θεοφάν. χρονογρ. edit. Paris. 1653 pag. 54.

([3]) Op. Syr. II. p. 396--485. III. p. 209.

([4]) Ὠδ. ιϐ΄.

([5]) Assem. B. O. I, 80.

([6]) Ἴδ. ᾠδ. γ΄. δ΄.

([7]) Op. Syr. III. p. 603.

Ἀνάληψιν, τὴν ἄλλην οἰκονομίαν, οὔτε εἰς τὴν νηστείαν, οὔτε εἰς τοὺς Μάρτυρας, περὶ ὧν ποιοῦνται λόγον ὁ ἀρχαῖος Σύρος Βιογράφος καὶ ὁ Θεοδώρητος.—

3) Τὰ νεκρώσιμα, ἤτοι ἐπικήδειοι κανόνες (Necrosima, seu funebres canones), σώζονται ὁλόκληρα. Αἱ ᾠδαὶ Συριστὶ μιδράσσε—τὰ ᾄσματα Συριστὶ κόλε, καὶ οἱ στίχοι Συριστὶ μάμρε εἰς τοὺς τελειωθέντας, καλοῦνται παρὰ τοῖς Σύροις συγγραφεῦσι καθόλου αἱ τελετουργίαι εἰς τοὺς τελειωθέντας.—Ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν αὗταί εἰσι τὰ ἄριστα τῶν ᾠδικῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ. Αἱ μιδράσσε, τὸν ἀριθμὸν 49, ᾄδουσι τὸν θάνατον ὁτὲ μὲν τῶν Ἐπισκόπων, ὁτὲ δὲ τῶν Πρεσβυτέρων, τῶν Διακόνων, τῶν κληρικῶν, ἢ μοναχῶν, ὁτὲ δὲ τῶν νηπίων, ὁτὲ δὲ τῶν πατέρων ἢ τῶν μητέρων τῶν οἰκογενειῶν.— Τὰ ᾄσματα, κόλε τὸν ἀριθμὸν 31, κατεχωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Σύρων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τελετουργίᾳ εἰς τοὺς τελειωθέντας καὶ ἐν τῇ τῆς ἑβδομάδος ἀκολουθίᾳ. Οἱ στίχοι, μάμρε, εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν 15, ὧν ὁ πρῶτος εἰς Ἐπίσκοπον. Περὶ πασῶν τῶν ᾠδῶν ἐν γένει εἰς τοὺς κεκοιμημένους σημειωτέον τὰ ἀκόλουθα: ά.] ὅτι ἐγράφησαν ἰδίως κατὰ τοῦ Ἀετίου, τοῦ ἀπορρίπτοντος τὰς ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων Εὐχάς. Αἱ ᾠδαὶ δὲ τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ καθιστᾶσι δῆλον, ὅτι τὸ μνημόσυνον τῶν κεκοιμημένων ἀπετέλει τὸ πάλαι μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετουργίας. Ἰδοὺ ᾠδαί τινες: « Μνημονεύετέ μου, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι μου, πρὸς Θεοῦ, τοῦ χωρίσαντός με ὑμῶν. Ὅτε ὁ ὅμιλος ὑμῶν ἵσταται ἐν τῇ λειτουργίᾳ, ἐλθέτω ἡ προσευχὴ ἡμῶν καὶ ἀποσεισάτω τὴν κόνιν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου » ([1]). « Αἱ ὑμνῳδίαι ὑμῶν, ἀδελφοί μου, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς μου ἀράτωσαν εἰς τὸν οὐρανὸν αἶνον μετὰ τῶν ἀγγέλων » ([2]). « Πάντες ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ κοινοῦ ἡμῶν Κυρίου, ἵνα ἐνοικίσῃ σε τῇ μακαρίᾳ μονῇ» ([3]). β΄.] Ἐν ταῖς αὐταῖς ᾠδαῖς διδάσκει ὁ Ὅσιος, ὅτι αἱ προσευχαὶ καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἐλέους, τἀτελούμενα ὑπὸ τῶν ζώντων ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων εἰσὶν ὠφέλιμα αὐτοῖς ([4]). Ἐν ταῖς ᾠδαῖς εἰς ἐπίσκοπον, ἱερέα καὶ διάκονον, ἐξεικονίζει ὁ Ὅσιος σύναμα τὰ πρότυπα τῆς πιστῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἱερᾷ αὐτῶν κλίσει.

([1]) ᾨδ. γ΄. στ΄. 19. Op. Syr. III. pag. 225-289. ([2]) ᾨδ. ιή.

([3]) ᾨδ. ί. ιστ΄. ιζ΄. ιή. ιθ΄. κ΄. κά. λ΄. ([4]) ᾨδ. 31.

4) Αἱ παραινέσεις ἤτοι προτροπαὶ εἰς Μετάνοιαν (Paraeneses seu adhortationes ad poenitentiam) εἰσὶ πλήρεις βαθείας κατανύξεως. Ἐν τῷ τέλει τῆς τελευταίας λέγει: «ὁ καρπὸς τῆς χάριτός Σου, Κύριε, ὁ ἐξελθὼν τοῦ πνεύματός μου, λειτουργησάτω ἐν τῷ οἴκῳ Σου ἐνώπιόν Σου, ὡς ἐλειτούργησεν ὁ Σαμουήλ». Φανερόν, ὅτι αὐτὸς ὁ Ὅσιος ὥρισε τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διὰ ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν. Περὶ τῆς τοιαύτης αὐτῶν χρήσεως παρὰ τοῖς Σύροις χριστιανοῖς ὁμιλεῖ καὶ ἡ ἱστορία ([1]).

Καθόλου αἱ ὑμνῳδίαι τοῦ ὁσίου Ἐφραὶμ διαιροῦνται εἰς τὰ ἑπόμενα εἴδη: 1] αἱ μαμρέ, ἑβρ. ἡμρὰ εἰσὶν ἔμμετροι λόγοι, ἀείποτε σχεδὸν ἑπτάποδες, ἄνευ διαιρέσεως εἰς στροφάς, παραπλήσιοι ταῖς ἑλληνικαῖς ᾠδαῖς, καὶ περιέχουσι μελέτας περὶ τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως· 2] αἱ τζαλοῦττο καὶ μποῦτο εἰσὶν ἔμμετροι προσευχαί· 3] αἱ τεμβεχάτη, ἑβρ. σηβάχ—αἰνεῖτε, εἰσὶν ἐγκωμιαστικαὶ ᾠδαὶ εἰς τιμὴν ἁγίων· 4] οὐνιότο, ἑβρ. ἐνοὺτ εἰσὶν ἀντίφωνοι ὕμνοι· 5] κόλε—ἑβρ. κολὲμ εἰσὶν ᾠδαὶ μετὰ προηγουμένου στίχου ἐκ τῶν ψαλμῶν· 6] μασμουρέ, ἑβρ. μησμὸρ εἰσὶ ψαλμοί, 7] σεολότο εἰσὶ βαθμοί, ἢ ᾠδαὶ τῶν ἀναβαθμῶν.—Τὰ εἴδη ταῦτα τῶν ᾠδῶν δεικνύουσιν ἐν μέρει μὲν τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ᾠδῶν, ἐν μέρει δὲ τὴν χρῆσιν αὐτῶν κατὰ τὴν τελετουργίαν([2]).

§. 134. Βασίλειος ὁ μέγας ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ.

Ὁ Ἐφραὶμ καθ' ἅπαντα αὐτοῦ τὸν βίον οὐκ ἠβουλήθη ἀποστῆναι τοῦ ἐρημικοῦ βίου, καὶ—ἐκ τῆς ἐρήμου φωτίζει τὴν οἰκουμένην τῇ χάριτι. Ὁ ἅγιος Βασίλειος, προσκαλέσας, καὶ μὴ ἐπιτυχών, τὸν Ἐφραὶμ ἐκ τῆς ἐρήμου, φωτίζει ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ μένει μέγας ἐν τῇ τε γῇ καὶ τῷ οὐρανῷ ἐκ τῶν αὐτοῦ ἔργων τῷ τε κατ' αὐτὸν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν αἰῶσιν ([3]). Ὁ Βασίλειος ἦν πεπροικισμένος ἄλλοις

([1]) Παρ' Ἀσσεμάνῃ B. O. I. 138—139.

([2]) Augusti. de hymnis Syrorum sacris, pag. 9. Hahn. Bardesanes gnosticus. pag. 43—50.—

([3]) Ρωσσιστὶ συνεγάφησαν δύο βιογραφίαι τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὧν ἡ μὲν ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ τῷ 1845, ἡ δὲ ἐν Πετρουπόλει τῷ 1823. Ἡ μὲν πρώτη ἐστι λίαν μακρά, ἡ δὲ οὐ κατὰ πάντα πιστή.

χαρίσμασιν, ἢ ὁ Ἐφραίμ, καὶ παρεσκευάσθη ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος πρὸς ἄλλον σκοπόν.

Ὁ Βασίλειος, βλαστὸς εὐγενοῦς καὶ πάνυ πλουσίου οἴκου, καί, τὸ σπουδαιότερον—εὐσεβοῦς καὶ ἀκραδάντου ἐν τῇ πίστει καὶ ἐν μέσῳ τῶν διωγμῶν[*], ἔλαβε τὴν παιδικὴν ἀνατροφὴν παρὰ τῆς προμήτορος αὐτοῦ Μακρίνης, τῶν δὲ ἀρχῶν τῆς Ῥητορικῆς ἠκροάσατο παρὰ τῷ ἰδίῳ πατρὶ ἐν Νεοκαισαρείᾳ ([1]) [α]. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπὶ 14

[*] «Εἰ μὲν οὖν ἑώρων αὐτόν, λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος, γένει καὶ τοῖς ἐκ γένους φιλοτιμούμενον, ἤ τινι τῶν μικρῶν ὅλως, καὶ οἷς οἱ χαμαὶ βλέποντες, ἄλλος ἂν ἡρώων ὤφθη κατάλογος. Ὅσα τῶν ὑπὲρ ἐκεῖνον τοῖς χρόνοις ἐκείνῳ συνεισενεγκεῖν εἴχομεν! Καὶ οὐδ' ἂν ταῖς ἱστορίαις παρήκαμεν ἔχειν τι πλέον ἡμῶν· ἐκεῖνό γε πλέον ἔχοντες πάντως, τὸ μὴ πλάσμασι, μηδὲ μύθοις, αὐτοῖς δὲ τοῖς πράγμασι καλλωπίζεσθαι, καὶ ὧν πολλοὶ μάρτυρες. Πολλὰ μὲν γὰρ ὁ Πόντος ἡμῖν ἐκ τοῦ πατρὸς προβάλλει τὰ διηγήματα, καὶ οὐδενὸς ἐλάττω τῶν πάλαι περὶ αὐτὸν θαυμάτων, ὧν πλήρης πᾶσα συγγραφή τε καὶ ποίησις· πολλὰ δὲ τὸ ἐμὸν ἔδαφος τοῦτο, οἱ σεμνοὶ Καππαδόκαι, τὸ μηδὲν ἧττον κουροτρόφον ἢ εὔϊππον. Ὅθεν τῷ πατρῴῳ γένει τὸ μητρῷον ἡμεῖς ἀντανίσχομεν. Στρατηγίαι τε καὶ δημαγωγίαι, καὶ κράτος ἐν βασιλείοις αὐλαῖς· ἔτι δὲ περιουσίαι καὶ θρόνων ὕψη, καὶ τιμαὶ δημόσιαι καὶ λόγων λαμπρότητες, τίνων, ἢ πλείους, ἢ μείζους; .... Διωγμὸς ἦν, καὶ διωγμῶν ὁ φρικωδέστατος καὶ βαρύτατος· εἰδόσι λέγω τὸν Μαξιμῖνον, ὃς πολλοῖς τοῖς ἐγγύθεν γενομένοις ἐπιφυείς, πάντας φιλανθρώπους ἀπέδειξε, θράσει τε πολλῷ ῥέων, καὶ φιλονεικῶν τὸ τῆς ἀσεβείας κράτος ἀναδήσασθαι. Τοῦτον πολλοὶ μὲν ὑπερέσχον τῶν ἡμετέρων ἀγωνιστῶν, καὶ μέχρι θανάτου διηγωνισμένοι, καὶ πρὸ θανάτου μικρόν· τοσοῦτον ἀπολειφθέντες, ὅσον ἐπιβιῶναι τῇ νίκῃ, καὶ μὴ συναπελθεῖν τοῖς παλαίσμασιν, ἀλλ' ὑπολειφθῆναι τοῖς ἄλλοις ἀλεῖπται τῆς ἀρετῆς, ζῶντες μάρτυρες, ἔμπνοοι στῆλαι, σιγῶντα κηρύγματα, σὺν πολλοῖς δὲ τοῖς ἀριθμουμένοις καὶ οἱ πρὸς πατρὸς τούτῳ πατέρες, οἷς πᾶσαν ἀσκήσασιν εὐσεβείας ὁδόν, καλὴν ἐπήνεγκεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος τὴν κορωνίδα...» (Εἰς τὸν μέγαν Βασίλ., ἐπισκ. Καισαρ. Καππαδοκίας, ἐπιτάφιος). Σ. Μ.—

([1]) Ἐπιστ. Βασιλ. σδʹ. §. 6. «Πίστεως δὲ τῆς ἡμετέρας τὶς ἂν καὶ γένοιτο ἐναργεστέρα ἀπόδειξις, ἢ ὅτι τραφέντες ἡμεῖς ὑπὸ τίτθῃ μακαρίᾳ γυναικί, παρ' ὑμῶν ὡρμημένῃ;

ἔτη, παιδείας διψῶν, ἐφοίτησεν εἰς τὰ περιφημότατα τῶν κατ' αὐτὸν διδασκαλείων. Ἱκανὸν χρόνον ἠκροάσατο μαθημάτων ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας [*], ἔπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῷ Λιβα-

Μακρίναν λέγω τὴν περιβόητον, παρ' ἧς ἐδιδάχθημεν τὰ τοῦ μακαριωτάτου Γρηγορίου ῥήματα, ὅσα πρὸς αὐτὴν ἀκολουθίᾳ μνήμης διασωθέντα αὐτή τε ἐφύλασσε, καὶ ἡμᾶς ἔτι νηπίους ὄντας ἔπλαττε καὶ ἐμόρφου τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι». Ἴδ. καὶ ἐπ. λζ'. σί. §. 1. σκγ'. §. 3. Γρηγόρ. ὁ Νύσ. β. τῆς ἁγίας Μακρίνης, σελ. 192. Ὁ Ἀμφιλόχιος, ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν οὐκ ἔστιν ἄξιος πίστεως, λέγων, ὅτι ὁ ἅγ. Βασίλειος μέχρι τοῦ ζ'. ἔτους ἔζησε παρὰ τῇ Μακρίνῃ, μέχρι δὲ τοῦ ιγ'. παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Βασιλείου ὁρίζεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Ἔν τινι χωρίῳ καλεῖ ἑαυτὸν ὁ Γρηγόριος (ἐπιστ. λγ'.) μικρόν τι πρεσβύτερον τοῦ Βασιλείου· ἐν ἄλλῳ δὲ λέγει, ὅτι ἦσαν ὁμήλικες (λόγ. κ'.). Διό, εἰ ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη οὐ πρὸ τοῦ 329, ὁ ἅγ. Βασίλειος ἐγεννήθη βεβαίως τῷ 330.

[α] «Τὰ μὲν δὴ πρῶτα τῆς ἡλικίας, λέγει ὁ Θεολόγος, ὑπὸ τῷ μεγάλῳ πατρί, ὃν κοινὸν παιδευτὴν ἀρετῆς ὁ Πόντος τηνικαῦτα προὐβάλλετο, σπαργανοῦται καὶ διαπλάττεται πλάσιν τὴν ἀρίστην τε καὶ καθαρωτάτην . . . . ὑπὸ δὴ τούτῳ καὶ βίον καὶ λόγον συναυξανομένους τε καὶ συνανιόντας ἀλλήλοις, ὁ θαυμάσιος ἐκπαιδεύεται . . . ἀλλὰ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν παιδευόμενος, καὶ θεοσέβειαν ἐξασκούμενος, καί, συνελόντι φάναι, πρὸς τὴν μέλλουσαν τελειότητα διὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς μαθημάτων ἀγόμενος» (Εἰς τὸν μ. Β. ἐπ. Κ. ἐπιτάφ.) Σ. Μ.

[*] «Ἐπὶ τὴν Καισαρέων πόλιν ἐπείγεται, τῶν τῇ δε μεθέξων παιδευτηρίων, ταύτην δὲ λέγω τὴν περιφανῆ τε καὶ ἡμετέραν (ἐπεὶ καὶ τῶν ἐμῶν λόγων αὕτη καθηγεμὼν καὶ διδάσκαλος, τὴν οὐχ ἧττον λόγων μητρόπολιν, ἢ τῶν πόλεων, ὧν ὑπέρκειται, καὶ καθ' ὧν ἔχει τὴν δυναστείαν . . .» Ἄριστα ἀπέδειξεν ὁ Γαρνιέρος ἐν τῷ προλόγῳ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγ. Βασιλείου, ὅτι ἡ πόλις, ἔνθα διήγαγεν ὁ Βασίλειος ὑπῆρξεν ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ Καισάρεια, καὶ οὐχὶ ἡ ἐν Παλαιστίνῃ, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Τιλλεμόντιος καὶ ἄλλοι σοφοί. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, κατὰ τὸν Θεολόγον, τηλικαύτας προόδους ἐποιήσατο κατὰ πᾶν εἶδος ἐκπαιδεύσεως, ὥστε ἐξισώθη τοῖς διδασκάλοις αὐτοῦ καὶ ὑπερέβαλε τοὺς συμμαθητὰς αὐτοῦ. Ἐθαύμαζον τὴν πολλῷ μείζω τῆς ἡλικίας αὐτοῦ πολυμάθειαν· ἐνομίζετο ἔξοχος ῥήτωρ πρὶν ἢ ἐκπαιδευθῇ ὑπὸ τοὺς σοφιστὰς καὶ φιλόσοφος πρὸ

νίῳ(¹), καὶ τέλος ἐν Ἀθήναις, ἔνθα μοναδικὴ τῶν διαθέσεων τῆς καρδίας καθαρότης συνέδεσε στενὸν σύνδεσμον φιλίας μεταξὺ τοῦ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ (²) [α]. Ἡ Ἑλλὰς εἶδεν ἐν τῷ

τοῦ ἐκπαιδευθῆναι τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα. Σ. Μ.

(¹) Γρηγ. ὁ Ναζιανζ. (λόγ. κ΄. σελ. 325), ὁ Σωκράτης (ἐκκλ. ἱστορ. δ΄. 26.) καὶ ὁ Σωζόμενος (ς΄. 17) ἀπατῶνται ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ ἅγ. Βασίλειος ἠκροάσατο τοῦ Λιβανίου· ἀλλ' ἄλλοι ἄνευ λόγου ἀπορρίπτουσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν περὶ τοῦ ἁγ. Βασιλείου, ὡς ἀκροατοῦ τοῦ Λιβανίου. Ἀπατῶνται ἐπ' ἴσης οἱ μὴ παραδεχόμενοι (Χριστ. Ἀνάγν. 1823 ἔτ.) τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Βασιλείου μετὰ τοῦ Λιβανίου. Ὁ λόγος, ὃν ἐκφέρει ὁ Γαρνιέρος μετ' αὐτὸν δὲ καὶ ἡ Χριστ. Ἀνάγν.) εἰς ἀπόδειξιν τῆς νοθείας τῶν 25 ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν Λιβάνιον καὶ τοῦ Λιβανίου πρὸς τὸν Βασίλειον, τὸ μέν ἐστιν ὅλως ἀσθενής, τὸ δὲ οὐχὶ τοσοῦτον ἰσχυρός, ὅσον ὑποτίθησιν ὁ Γαρνιέρος. Ὅτε μετὰ ταῦτα ἐμέμφοντο τὸν Βασίλειον ἐπὶ τῇ ἀλληλογραφίᾳ μετὰ ἀνδρὸς ἑτεροδόξου, ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐδὲν κωλύει ἔχειν ἀλληλογραφίαν μετ' ἐθνικῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ οὐκ ἦν σύμφωνον τῷ χαρακτῆρι αὐτοῦ λέγειν ἄλλῳ ἐκεῖνο, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἠβούλετο ἀκούειν.

(²) Περὶ τῆς φιλίας τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου ἴδ. Γρηγ. λόγ. κ΄. σελ. 239.

[α] Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν καὶ τότε τὸ κέντρον καὶ ἡ πατρὶς τῶν ὡραίων τεχνῶν καὶ τῆς σοφίας. «Ἐντεῦθεν (ἐκ τοῦ Βυζαντίου), λέγει ὁ θεῖος Γρηγόριος, ἐπὶ τὸ τῶν λόγων ἔδαφος τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέμπεται, καὶ τῆς καλῆς περὶ τὴν παίδευσιν ἀπληστίας· Ἀθήνας τὰς χρυσᾶς ὄντως ἐμοί, καὶ τῶν καλῶν προξένους, εἴπερ τινί. Ἐκεῖναι γάρ μοι τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐγνώρισαν τελεώτερον, οὐδὲ πρὶν ἀγνοούμενον· καὶ λόγους ἐπιζητῶν, εὐδαιμονίαν ἐκομισάμην . . . Εἶχον ἡμᾶς Ἀθῆναι, καθάπερ τι ῥεῦμα ποτάμιον, ἀπὸ μιᾶς σχισθέντας πηγῆς τῆς πατρίδος, εἰς διάφορον ὑπερορίαν κατ' ἔρωτα τῆς παιδεύσεως, καὶ πάλιν, εἰς τὸ αὐτὸ συνελθόντας, ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος, οὕτω Θεοῦ κινήσαντος». Ἡ φιλία αὕτη οὐ σμικρὸν ἐνεψύχωσε τὸν Βασίλειον τὰ μάλιστα δυσαρεστηθέντα ἐπὶ τοῖς οὐ χρηστοῖς ἤθεσι καὶ τῇ κενότητι τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθῆναι, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Θεῖος Γρηγόριος, ἦσαν πλήρεις σκοπέλων διὰ τὰς ψυχάς. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πόλει τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχον τοσαῦτα μέσα διαφθορᾶς καὶ ἀνοσιουργημάτων. Ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα οἱ δαίμονες καὶ αἱ αἰσχραὶ ἐπιθυμίαι περὶ πλείστου ἐποιοῦντο, οἱ νέοι ἅγιοι τὰ μάλιστα ἀπεστράφησαν τὴν κακίαν. Ἡ φιλία αὐτῶν ἦν πάνυ διάφορος τῆς τῶν

Βασιλείῳ ῥήτορα καὶ γραμματικόν, φιλόσοφον καὶ μαθηματικόν, νομικὸν καὶ ἰατρόν (¹). Ἐπανελθὼν διὰ Κωνσταντινουπόλεως (²) εἰς τὸν Πόντον, μετῆλθεν ἐπί τινα χρόνον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Συνηγόρου. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ 359, κατανοήσας τὸ μάταιον τῆς τοῦ κόσμου δό-

συμμαθητῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων νέων. Ἠγαπῶντο, διότι ἐτιμῶντο καὶ ἐσέβοντο ἀμοιβαίως. Κύριος αὐτῶν σκοπὸς ἦν ἀφιερῶσαι ἑαυτοὺς τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ· προσηύχοντο ἀδιαλείπτως, καὶ ἔζων ἐν συνεχεῖ νεκρώσει τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν. Ἦσαν σύνοικοι καὶ εἶχον κοινὴν τράπεζαν. Ἡ ἕνωσις αὐτῶν οὐδέποτε διεκόπη ὑπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν αἰσθημάτων· εἶχον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θέλησιν. Ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς πράξεσι πρὸς οὐδὲν ἄλλο προσέβλεπον, ἢ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. «Βλαβεραὶ μέν, λέγει ὁ Θεολόγος, τοῖς ἄλλοις Ἀθῆναι, τὰς εἰς ψυχὴν . . . ἡμῖν δὲ οὐδεμία παρὰ τούτων ζημία τὴν διάνοιαν πεπυκνωμένοις καὶ πεφραγμένοις. Τοὐναντίον μὲν οὖν, εἴ τι χρὴ καὶ παράδοξον εἰπεῖν, εἰς τὴν πίστιν ἐντεῦθεν ἐβεβαιώθημεν . . .» Ἐν τοῖς περὶ τῶν καθ' ἑαυτῶν ἔπεσι λέγει ὁ αὐτὸς θεῖος Πατήρ :

» Νοῦς εἷς ἐν ἀμφοῖν, οὐ δύο, θαῦμ' Ἑλλάδος !
» Καὶ δεξιαί, κόσμον μὲν ὡς πόρρω βαλεῖν,
» Αὐτοὺς δὲ κοινὸν τῷ Θεῷ ζῆσαι βίον,
» Λόγους τε δοῦναι τῷ μόνῳ σοφῷ λόγῳ.

Οἱ νέοι, ὧν τῆς κοινωνίας ἀπήλαυον ἦσαν ὀλίγοι μέν, ἀλλ' εὐγενέστατοι, ἀκεραίοις ἤθεσι καὶ εἰρηνικῇ ψυχῇ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους διαπρεπεῖς. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Ἡσύχιος, ὁ Τερέντιος, ὁ Σωφρόνιος, ὁ Εὐσέβιος, οἷς καὶ μετὰ ταῦτα πάνυ οἰκείως εἶχεν ὁ Βασίλειος, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῶν αὐτοῦ (ἐπιστ. 64, 72-92, 214-232, 76, 96, 117, 271.). Τὸν τρόπον, ᾧ ἔζων καθ' ἑκάστην, περιέγραψε διὰ βραχέων μέν, ἀλλ' ἀκριβέστατα ὁ Γρηγόριος: «Δύο μὲν ἐγνωρίζοντο ἡμῖν ὁδοί· ἡ μὲν πρώτη καὶ τιμιωτέρα, ἡ δὲ δευτέρα καὶ οὐ τοῦ ἴσου λόγου· ἥτε πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν οἴκους, καὶ τοὺς ἐκεῖσε διδασκάλους φέρουσα, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔξωθεν παιδευτάς. Τὰς ἄλλας δὲ τοῖς βουλομένοις παρήκαμεν, ἑορτάς, θέατρα, πανηγύρεις, συμπόσια. Οὐδὲν γάρ, οἶμαι, τίμιον, ὃ μὴ πρὸς ἀρετὴν φέρει, μηδὲ ποιεῖ βελτίους τοὺς περὶ αὐτὸ σπουδάζοντας . . . ἡμῖν δὲ τὸ μέγα πρᾶγμα καὶ ὄνομα, Χριστιανοὺς καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι». Σ. Μ.

(¹) Γρηγ. ὁ Ναζιανζ. λόγ. κ΄. σελ. 332. 333.

(²) Ἐπ. ά. πρὸς Εὐστάθιον.

ξης, ἔγνω διαρρῆξαι τέλεον τὸν μετὰ τοῦ κόσμου δεσμόν· ἐδέξατο τὸ βάπτισμα καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀναγνώστου (1), καὶ ἀπῆλθεν ἐκμαθησόμενος τὴν μοναχικὴν πολιτείαν [α] παρὰ τοῖς ἐν Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ, Παλαιστίνῃ, καὶ Αἰγύπτῳ ἀναχωρηταῖς [β]· ἔπειτα δὲ κατῴκησε παρὰ τῇ Νεοκαισαρείᾳ ἐν ἐρήμῳ, ἀρδευομένῃ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἴριδος, οὐχὶ μακρὰν τοῦ τόπου, ἔνθα ἔζων μετ᾽ ἄλλων παρθένων ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ Ἐμμέλεια καὶ ἡ ἀδελφὴ Μακρίνη (γ).

---

(1) Ἐπ. Βασιλ. σι΄. σκγ΄. Ὅτι ὁ Βασίλειος ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Διανίου ἐπισκ. Καισαρείας (361-2), μαρτυρεῖ αὐτὸς οὗτος (περὶ τοῦ ἁγ. Πνεύματος κεφ. 29)· ἀλλ᾽ ὅτι τοῦτο οὐκ ἐγένετο μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τῆς κατὰ τὰς ἐρήμους ὁδοιπορίας δεικνῦσιν αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Διάνιον, ἐξ ἀπροσεξίας ὑπογράψαντα τὴν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἐν τῷ τέλει τοῦ τξ΄. ἔτους.

[α] Τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ἐκάλουν τότε φιλοσοφίαν. Κατὰ τὸν Οὐρανοφάντορά ἐστι φιλοσοφία ματαία (περὶ τοῦ ἁγ. Πνεύματος γ΄. σελ. 5.) καὶ ἀληθὴς φιλοσοφία, ἣν ὁ ἅγ. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης ὁρίζει ὧδε: ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία, ἡ μηδὲν τῶν ἡκόντων εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν παρορῶσα. Πρβλ. Σουϊκήρου Θησαυρ. σελ. 1438. Σ. Μ.

[β] Ἴδ. ἐπιστ. ά. σελ. 69. 70. καὶ σκγ΄. σελ. 337, ἔνθα λέγει: «Καὶ δὴ πολλοὺς μὲν εὗρον κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλοὺς δὲ κατὰ τὴν λοιπὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης ἑτέρους, καὶ τῆς κοίλης Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας· ὧν ἐθαύμαζον μὲν τὸ περὶ τὴν δίαιταν ἐγκρατές, ἐθαύμαζον δὲ τὸ καρτερικὸν ἐν πόνοις, ἐξεπλάγην τὴν ἐν προσευχαῖς εὐτονίαν, ὅπως ὕπνου κατεκράτουν, ὑπ᾽ οὐδεμιᾶς φυσικῆς ἀνάγκης κατακαμπτόμενοι, ὑψηλὸν καὶ ἀδούλωτον τῆς ψυχῆς τὸ φρόνημα διασώζοντες, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, μὴ ἐπιστρεφόμενοι πρὸς τὸ σῶμα, μηδὲ καταδεχόμενοι αὐτῷ προσαναλῶσαί τινα φροντίδα, ἀλλ᾽ ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ τῇ σαρκὶ διάγοντες, ἔργῳ ἐδείκνυσαν, τί τὸ παροικεῖν τοῖς ὧδε, καὶ τί τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανῷ». Σ. Μ.—

[γ] Ἔν τινι ἐπιστολῇ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν περιέγραψε τὴν μειδιῶσαν αὐτοῦ Θηβαΐδα, πάνυ διάφορον ἐκείνης, ἣν ἐξελέξατο ἡ αὐστηρὰ μετάνοια τῶν μοναχῶν τῆς Αἰγύπτου. «Ἐγὼ τοῦ ἀδελφοῦ μοι ἐπιστείλαντος Γρηγορίου, πάλαι βούλεσθαι ἡμῖν συντυχεῖν, προσθέντος δέ, ὅτι καὶ σοὶ αὐτὸ τοῦτο δεδογμένον ἐστι, τὸ μέν τι καὶ διὰ τὸ πολλάκις ἀπατηθῆναι ὀκνηρῶς ἔχων πρὸς τὸ πιστεύειν· τὸ

Ἐνταῦθα συνέγραψε τὰ πρῶτα αὐτοῦ συγγράμματα περὶ κρίματος Θεοῦ, τὸ περὶ πίστεως καὶ τὰ Ἠθικά. Ἔπειτα συνέγραψε

δέ τι καὶ ὑπὸ ἀσχολιῶν περισπώμενος, ἐπιμεῖναι οὐκ ἠδυνήθην. Δεῖ γάρ με ἤδη ἀπελαύνειν ἐπὶ τὸν Πόντον, ἐν ᾧ τάχα ποτέ, τοῦ Θεοῦ βουληθέντος, τῆς πλάνης λήξομεν. Μόλις γὰρ ἀπογνοὺς τῶν ματαίων ἐλπίδων, ἃς ἐπὶ σοὶ εἶχον ποτέ, μᾶλλον δὲ τῶν ὀνείρων, εἰ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν (ἐπαινῶ γὰρ τὸν εἰπόντα τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγορούντων ἐνύπνια), κατὰ βίου ζήτησιν ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον. Ἔνθα δή μοι ὁ Θεὸς χωρίον ὑπέδειξεν ἀκριβῶς συμβαῖνον τῷ ἐμῷ τρόπῳ· ὥστε, οἷον πολλάκις εἰώθαμεν ἀργοῦντες ἅμα καὶ παίζοντες τῇ διανοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτον ἐπὶ τῆς ἀληθείας καθορᾶν. Ὄρος γάρ ἐστιν ὑψηλόν, βαθείᾳ ὕλῃ κεκαλυμμένον, ψυχροῖς ὕδασι καὶ διαφανέσιν εἰς τὸ κατ' ἄρκτον κατάρρυτον. Τούτου ταῖς ὑπωρείαις πεδίον ὕπτιον ὑπεστόρεσται, ταῖς ἐκ τοῦ ὄρους νοτίσι διηνεκῶς πιαινόμενον. Ὕλη δὲ τούτῳ αὐτομάτως περιφυεῖσα ποικίλων καὶ παντοδαπῶν δένδρων, μικροῦ δεῖν, ἀντὶ ἕρκους αὐτῷ γίνεται, ὡς μικρὰν εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν δὴ πασῶν πλέον Ὅμηρος εἰς κάλλος θαυμάσας φαίνεται. Καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺ ἀποδεῖ τοῦ νῆσος εἶναι, ἕνεκά γε τοῦ πανταχόθεν ἐρύμασι περιείργεσθαι. Φάραγγες μὲν γὰρ αὐτῷ βαθεῖαι κατὰ δύο μέρη περιερρώγασι· κατὰ πλευρὰν δὲ ἀπὸ κρημνοῦ ὁ ποταμὸς ὑπορρέων, τεῖχός ἐστι καὶ αὐτὸς διηνεκὲς καὶ δυσέμβατον. Ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ θάτερα τεταμένον εἶναι τὸ ὄρος, δι' ἀγκώνων μηνοειδῶν ταῖς φάραγξιν ἐπιζευγνύμενον, τὰ βάσιμα τῆς ὑπωρείας ἀποτειχίζει. Μία δέ τις εἴσοδος ἐπ' αὐτῆς, ἧς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι. Τήν γε μὴν οἴκησιν αὐχήν τις ἕτερος ὑποδέχεται, ὑψηλόν τινα ἐπὶ τῆς ἄκρας ἀνέχων τένοντα, ὥστε τὸ πεδίον τοῦτο ὑφηπλῶσθαι ταῖς ὄψεσι καὶ ἐκ τοῦ μετεώρου ἐξεῖναι καὶ τὸν ποταμὸν περιρρέοντα καθορᾶν· οὐκ ἐλάττονα τέρψιν, ἔμοιγε δοκεῖν, παρεχόμενον, ἢ τοῖς ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν Στρύμονα καταμανθάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ σχολαιοτέρῳ τῷ ρεύματι περιλιμνάζων, μικροῦ δεῖν, καὶ τὸ ποταμὸς εἶναι ὑπὸ τῆς ἡσυχίας ἀφήρηται· ὁ δὲ ὀξύτατα ὧν ἐγὼ οἶδα ποταμῶν ρέων, βραχύ τι τῇ γείτονι πέτρᾳ παρατραχύνεται· ἀφ' ἧς ἀναχεόμενος, εἰς δίνην βαθεῖαν περιειλεῖται· ὄψιν τε ἡδίστην ἐμοὶ καὶ παντὶ θεατῇ παρεχόμενος, καὶ χρείαν τοῖς ἐπιχωρίοις αὐταρκεστάτην, ἰχθύων τε πλῆθος ἀμύθητον ταῖς δίναις ἐντρέφων. Τί δεῖ λέγειν τὰς ἐκ τῆς γῆς ἀναπνοάς, ἢ τὰς ἐκ τοῦ ποταμοῦ αὔρας; Τὸ γὲ μὴν τῶν ἀνθέων πλῆθος, ἢ τῶν ᾠδικῶν ὀρνίθων ἄλλος μὲν ἄν τις θαυμάσειεν· ἐμοὶ δὲ οὐ σχολὴ τούτοις προσέχειν τὸν νοῦν. Ὁ δὲ